

De pastorie van het Utrechts Monumentenfonds

Een geschiedenis van Lange Nieuwstraat 53/53bis
en van de kerk daarachter

Colofon

Onderzoek en tekst deel 1: Dirk van Sichem

Onderzoek en tekst deel 2: Wim Zwanikken

Eindredactie: Wim Zwanikken.

Uitgavebegeleiding en opmaak: Simon den Daas.

Illustraties:

Archeologische dienst Gemeente Utrecht: blz. 54

Collectie Catharijneconvent: blz. 64, 72, 77 (portret)

S. den Daas: blz. 1, 3, 32, 38 (2x), 44 (boven), 45 (3x kleur), 46 (2x, onder), 47 (2x, onder), 48, 49, 52, 53, 59 (2x, onder), 60 (boven), 67, 76, 77 (2x, onder), 85 (rechtsonder), 95, 96, alle tegelfoto's

Fotoarchief UMF: blz. 35, 44 (2x, onder), 45 (rechtsonder), 47 (boven)

Gemeentemuseum Den Haag: blz. 13

Het Utrechts Archief: blz. 4 (onder), 26, 28 (2x), 36, 58, 59 (rechtsboven), 85 (linksonder)

Internet: blz. 60 (onder)

Kon. Bibliotheek (Historische kranten): blz. 30, 80, 82, 83

Oud Katholieke pastorie Delft: blz. 24

Rapport Klück en Slomp: blz. 15

Rapport Vlaardingebroek en Wevers: blz. 31, 42, 43, 44, 46

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: blz. 81

D. van Sichem: blz. 4 (boven), 6, 7, 8, 10, 11, 20, 29, 31 (2x), 55, 61, 69, 71, 84 (uit privé collectie), 85 (3x boven, uit privécollectie), 86, 87

W. Zwanikken: blz. 34 (uit privécollectie)

Druk: Graficiënt Printmedia, Almere.

ISSN: 1383-0279

SteenGoed verschijnt drie maal per jaar en is een uitgave van

Lange Nieuwstraat 53, 3512 PD Utrecht
telefoon: 030 - 2311761; fax: 030 - 2332401
e-mail: info@umf.nu
site: www.umf.nu
bank: 53.75.88.159

Het Utrechts Monumentenfonds beheert en restaureert monumentale woonhuizen in Utrecht. Voor minimaal € 19,- per jaar of € 340,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

De pastorie van het Utrechts Monumentenfonds.

Een geschiedenis van Lange Nieuwstraat 53/53 bis en van de kerk daarachter.

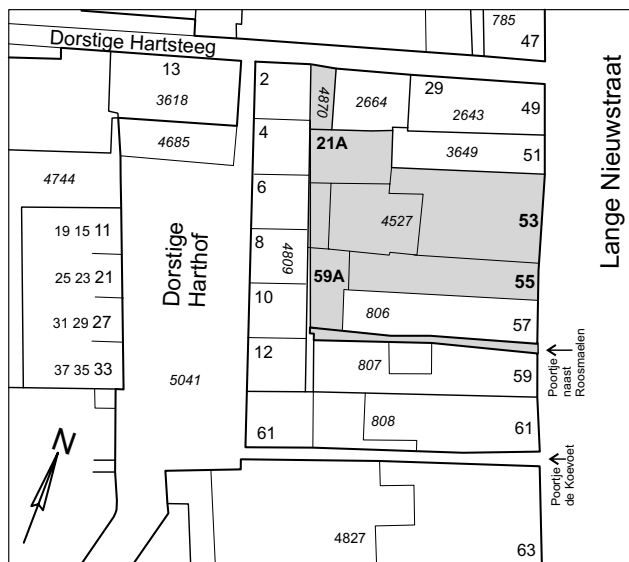
Waarschuwing aan de lezer. Dit buitengewoon lijvige SteenGoed gaat over de geschiedenis van twee op elkaar betrokken gebouwen, beiden bestemd voor de vestiging en huisvesting van een rooms-katholieke kerkgemeenschap aan de Lange Nieuwstraat. Van beide gebouwen is nauwelijks dokumentatie te vinden: het woonhuis aan de straat heeft naar ons weten nooit een huisnaam gehad; er was geen oudeigen of grondrente op gevestigd; van bewoning of gebruik in de jaren tussen 1640 en 1774 ontbreekt vrijwel elk spoor. Evenzo de kerk: deze is tot op de laatste steen afgebroken behalve de oostelijke zijmuur die tegenwoordig de grens vormt tussen de achtertuin van het UMF en de huizen in de Dorstige Harthof. Van dit kerkgebouw is geen afbeelding of nadere beschrijving bekend. Slechts enkele smalende opmerkingen reppen van een vervallen en rommelig samenraapsel van vertrekken. Ondanks de historische en functionele verwevenheid van deze gebouwen, kozen we ervoor ze afzonderlijk te beschrijven om verwarring bij de lezer te voorkomen. Tussen 1774 en 1842 wonen er 'echte' pastoors in Lange Nieuwstraat 53. Deze vijf pastoors hebben we in het tekstgedeelte over het huis slechts summier vermeld maar volledig in de tekst over de kerk. Op vele vragen vonden we geen antwoord; anderzijds vonden we veel bijzonderheden waarnaar wij niet op zoek waren maar die we aan belangstellende lezers niet willen onthouden. Die kregen hun plek in de lichtpaarse gecursiveerde blokken. De lezer kan deze zonder bezwaar overslaan. Het zal de lezer tenslotte niet verbazen dat het in dit Steengoed wemelt van woorden en uitdrukkingen als: 'misschien', 'mogelijk', 'het is niet uitgesloten', 'het is niet zeker', 'je weet maar nooit'.

'Een zeventiende eeuws woonhuis'. Zo staat Lange Nieuwstraat 53/53 bis onder nummer 36251 omschreven in het Monumentenregister. Het is geen klein huis, maar hoort ook niet tot de grootste in de straat, het is eerder een flinke middenklasser. Het heeft een mooi verzorgd front, de zwart gelakte ankers keurig in de rij. De gevel heeft echter bepaald geen zeventiende-eeuwse uitstraling meer. Er is kennelijk veel aan verbouwd.

Ons verhaal over dit pand begint met de twee kamerwoningen die eertijds op deze plek stonden en de aankoop daarvan door de rooms-katholieke advocaat Peter Vuystingh. Dan volgen zijn rol bij de verbouwing daarvan tot een nieuw huis; een kroniek van zijn gezin en nazaten; de periode waarin het huis diende als pastorie van de er achter gelegen Rooms Katholieke statiekerk¹ van Onze Lieve Vrouw van de Heilige Rozenkrans; de bewoning en het gebruik tot 1973, het jaar waarin het UMF het huis kocht; de verkrijging van de monumentenstatus in 1981; de eerste restauratieronde van 1995 en volgende jaren; tenslotte de restauratie van 2007 tot 2009. Aan deze laatste restauratieronde ging een uitgebreide bouwhistorische opname vooraf. Een van de auteurs had de eer dit pand te strippen voordat de aannemer ten tonele verscheen. Dit strippen leverde veel stof op, vooral voor de container, maar in bescheiden mate ook voor dit nummer. We maken tenslotte met de lezer een korte wandeling door het pand in zijn gestripte staat.

Het treft dat dit SteenGoed verschijnt in een jubileumjaar van het UMF en ook nog eens gaat over het huis waarin sinds enkele jaren het bureau van het UMF gevestigd is. In deze nieuwe lokatie viert het UMF dit jaar zijn 70-jarig jubileum.

Ligging. Lange Nieuwstraat 53 ligt in het bouwblok dat wordt omsloten door Oudegracht, Dorstige Hartsteeg, Lange Nieuwstraat en Korte Smeestraat. Het is onderdeel van een heel UMF- 'complex'. Dit complex omvat mede het buurhuis nummer 55 met aanbouw aan de achterzijde; een kleine, inpandige 'kamerwoning',

De huidige omgeving van het UMF aan de Lange Nieuwstraat. Het 'UMF-complex' is grijs. Verder zijn vermeld de huidige huisnummers en de kadastrale perceelnummers.

De Pauluspoort aan het noordelijke eind van de straat.

toegankelijk vanuit de gang van nummer 53; het huis Dorstige Hartsteeg 21 A; een merkwaardige houten galerij achterin de tuin, tenslotte nog een huisje dat vanouds zijn ingang en voordeur had in een steegje tussen Lange Nieuwstraat nummer 57 en 59 (het gangetje naast loodgietersbedrijf Van Roosmaelen). Dat huisje heeft nu als adres Lange Nieuwstraat 59 A.

De Lange Nieuwstraat. Het huis ligt met zijn voorgevel aan de Lange Nieuwstraat. Over die straat steekt Van der Monde in 1844 de loftrompet: 'Deze straat, eene van de schoonste der Stad, doorsnijdt bijna regtlijnig ruim een derde gedeelte derzelve'.²

Voor een korte historische beschrijving van de straat volgen wij hier het aardige boekje 'Grepn uit de Nijestraat'.³ Al op de plattegrond van Braun en Hogenberg is te zien dat de L.N. Straat vrijwel evenwijdig loopt aan zowel de Oude- als de Nieuwegracht: hij is ontstaan als achterstraat van deze grachten.

Aanwijzingen dat de aan deze grachten gelegen huizen aan de Lange Nieuwstraat uitkwamen, zijn te vinden in het Liber Pilosus (1336) : 'area sita apud Nyegracht tendens retrorsum in longum usque ad vicum qui dicitur Nyestrate. 'hofstede gelegen aan de Nieuwe Gracht strekkende recht achterwaarts tot aan de buurt die Nyestrate genoemd wordt'.

Oorspronkelijk eindigde de straat bij de Pauluspoort. Van de Pauluspoort naar het Oudmunsterkerkhof liep een pad, het Pauluspad. Dat werd in 1619 verbreed en bestraat en ter onderscheid van de reeds bestaande Nieuwstraat de Korte Nieuwstraat genoemd. Van de weeromstuit werd de Nieuwstraat de Lange Nieuwstraat. Sinds de afbraak van de Pauluspoort rond 1837 lopen beide straten vrijwel in elkaars verlengde. Opvallende gebouwen en instellingen aan de Lange Nieuwstraat zijn o.a. het Kleine Vleeshuis (uit 1432; daar verkochten de slagers eertijds hun elders geslacht vlees op 27 'banksteden'); de oude Hortus; het Agnietenklooster en het Stadsambachtkindershuis dat deels daarvoor in de plaats kwam; de daarnaast gelegen Fundatie van Renswoude; de Beyaerskameren; resten van het Abraham Dole klooster (de poort is er nog op nummer 7; op de plaats van het voormalige kloosterkerkje is nu de Evangelisch Luthersche Gemeente gevestigd op Hamburgerstraat nummer 9), het Catharijneklooster en de Catharijnekerk en de Willem Arntsz stichting.

Ook nu nog doorsnijdt deze straat 'bijna regtlijnig ruim een derde' van de binnenstad. Hij is misschien minder deftig dan in 1844. Ondanks de aanwezigheid van een aantal hierboven genoemde markante gebouwen en monumenten is de Lange Nieuwstraat geen straat waar je zo maar eens op je gemak gaat rondsleren. Je fietst, rijdt en loopt er bij wijze van spreken jaren lang doorheen zonder op of om te kijken.

Ondanks de aanwezigheid van meerdere restaurants, galerieën, antiekwinkeltjes, speciaalzaken als Marinus' Lampenwinkel op 71 en 73, maakt de straat geen bedrijvige indruk. De stadsbus is nadrukkelijk aanwezig. Die bus verhoogt het comfort, maar niet de sfeer. De grotere panden hebben vaak een indrukwekkende rij bellen: ze zijn opgedeeld in appartementen of bedrijfsruimtes. Dat komt de sociale samenhang in een straat niet ten goede. 's Avonds zijn dat ook vaak donkere plekken in de gevelwand. Maar kijk 's avonds eens ongegeneerd naar binnen waar de ramen wel verlicht zijn. Je merkt dan dat tal van trotse eigenaren de voorbijganger een blik gunnen op een verrassend fraai interieur.

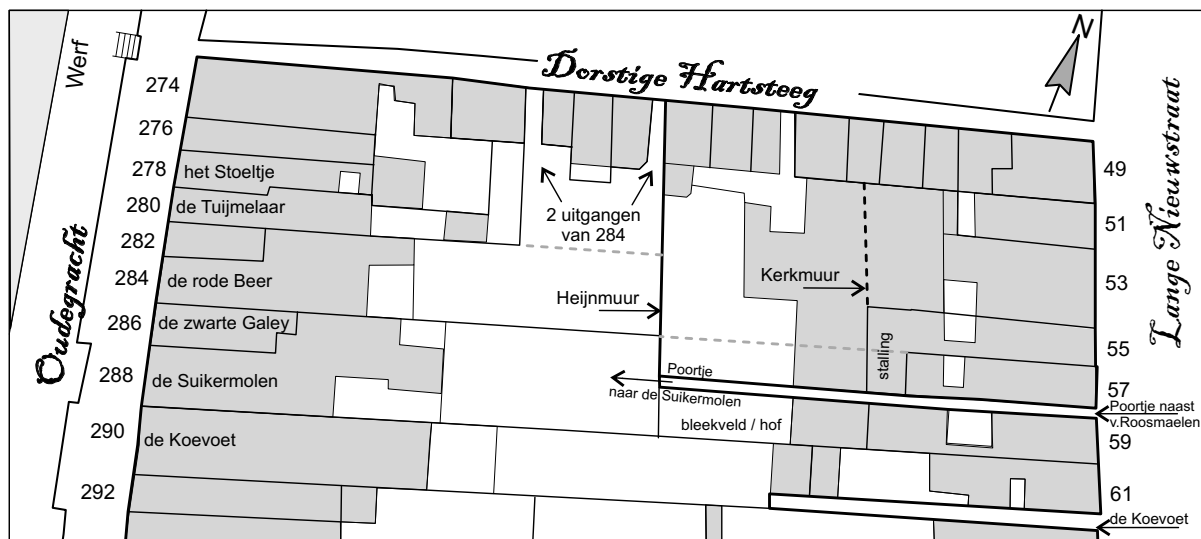
De Dorstige Hartsteeg. Tot voor kort was Lange Nieuwstraat 53 ook bereikbaar via de Dorstige Hartsteeg. Tegenwoordig een leuk straatje om door te lopen. Van der Monde dacht daar indertijd anders over. Hij spreekt van een: '.. sombere steeg, waarin eenige geringe woningen, slagthuizen, veestallen en uitgangen van huizen op de Lange Nieuwstraat en Oude Gracht gevonden worden.'⁴

Terwijl de Lange Nieuwstraat trouw zijn eenmaal gegeven naam bleef dragen, ook toen de straat al heel lang niet nieuw meer was, heeft de steeg pas na meerdere rondes in dit opzicht zijn draai gevonden. In de officiële geschiedschrijving komt deze achtereenvolgens voor als Ghysensteeg, Jan Waalensteeg, Groot Ghysensteeg, Hendrick de Royensteeg (naar de brouwer Hendrick de Roy) en tenslotte Dorstige Hartsteeg, vernoemd naar de – niet meer bestaande – herberg met kolfbaan De Drie Dorstige Herten in deze steeg.⁴ Hartsteeg betekent dus Hertsteeg. In de papieren troffen wij de steeg onder een gezellige veelheid en variëteit van namen: 't Waelen anders genaemt Henrick de Roijensteeghje (1666); Wallumsteeg, Wallemiersteeg, Walsteeg (een schrijfwijze waardoor verwarring kan ontstaan met de Walsteeg bij de Springweg); Hendrick de Roeysteegen off anders het Drie Dorstige Hartensteegen (1687; Dorstigh Hart voor desen genaemt Heyndrick de Roijsteeg (1686); Dorstige Hartsteegje (1687); Dorstige Hartstegje (1766); Hendric de Roijenstege (1720); Dorstegartsteegje (sic, 1774). Dorstige Hartensteeg (1842).

Via een gangetje in de Dorstige Hartsteeg kom je op een binnenterrein, nu een goed verzorgd hofje. Getuige de opgravingen uit 1983 hebben op die plek al in de zestiende eeuw minstens drie gebouwen gestaan. Daar stond later ook de kerk die we in deel 2 van dit SteenGoed beschrijven. Allerlei gangetjes en steegjes liepen en lopen nog van en naar dit achterterrein. Handig als sluip- en vluchtwegen voor bezoekers van de kerk toen deze nog een echte schuilkerk was. Het achterterrein achter Lange Nieuwstraat 53 heeft 'geluk gehad.' Het heeft ook nu nog enkele kenmerken van oude tijden behouden maar zonder het stempel van armoede en verval. Het was immers een tijdlang vanzelfsprekend om de armelijke huisjes en nauwe steegjes op dergelijke terreinen op te ruimen in naam van vooruitgang, hygiëne en sociale bewoogheid. Zo is indertijd het hele blok achter het toenmalige Willem Arntszhuis weggevaagd evenals dat achter het voormalige Wilhelmina Kinderziekenhuis.

De voorgangers van Lange Nieuwstraat 53: twee kameren.

We mogen ervan uit gaan dat de percelen aan de Oudegracht tussen Dorstige Hartsteeg en Korte Smeestraat aanvankelijk doorliepen tot aan de Lange Nieuwstraat. Daar bevonden zich de achteringen, stallen en andere bijgebouwen van de corresponderende grachtenpanden. Die situatie is in de loop van de eeuwen sterk ver-

Reconstructie van de situatie rond 1750. Deze tekening is gebaseerd op de kadastrale minuutkaart van 1832 maar op een aantal punten aangepast aan informatie uit transportacten tussen 1650 en 1800.

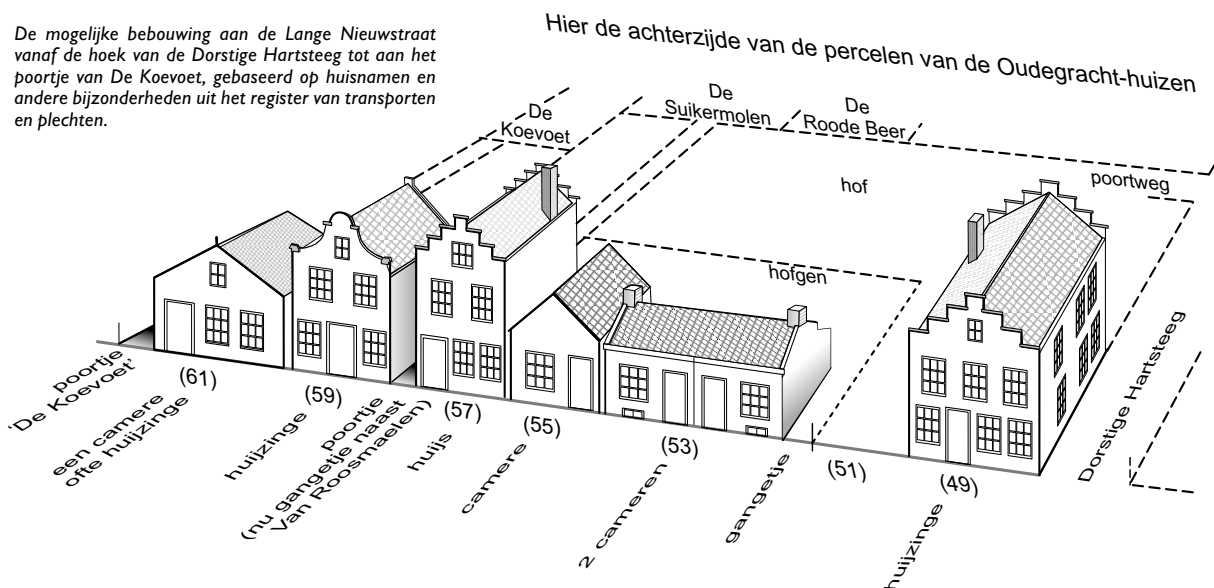
anderd: sommige percelen werden in de breedte gesplitst. Sommige eigenaren verkochten grotere of kleinere delen van hun achterterrein, al dan niet bebouwd. Op de kadastrale minuutkaart van 1832 zien we duidelijk dat de meeste perceelgrenzen binnen ons bouwblok kaarsrecht naar de Lange Nieuwstraat lopen. Een enkel grachtenpand in ons blok heeft in 1832 nog een achterterrein dat over de volle diepte van het blok doorloopt tot aan de Lange Nieuwstraat: het steegje met de gevelsteen 'In de koeivoet 1641' was nog verbonden met het huis aan de Oudegracht nummer 290. Op onderstaande tekening waarin de situatie van rond 1750 geprojecteerd is op de minuutkaart, zien we ook dat het naamloze gangetje tussen de huidige nummers 57 en 59 - door ons 'het gangetje naast loodgietersbedrijf Van Roosmaelen' genoemd - toegang geeft tot De Suikermolen (Oudegracht 288).

We houden het vergrootglas nu even voor het stukje Lange Nieuwstraat vanaf de zuidhoek Dorstige Hartsteeg tot aan het poortje van de Koevoet. Daar stond ter plaatse van de huidige nummers Lange Nieuwstraat 49 tot en met 61 in de 16^e eeuw een rijtje bescheiden huizen, overwegend kamers. Mogelijk zijn ze ooit gebouwd door eigenaren van de corresponderende huizen aan de Oudegracht (de nummers 274 tot en met 290); mogelijk ook hebben deze de benodigde grond verkocht. Op het tijdstip waarop wij deze huisjes in de papieren aantreffen - de tweede helft van de 16^e eeuw - is van enige relatie tussen deze huizen en huisjes en de corresponderende grachtenhuizen echter geen sprake meer.

De details over dit rijtje huizen staan deels in de kleine lettertjes, omdat we vermoeden dat niet iedere lezer dit alles als een delicatessen tot zich zal nemen.

Lange Nieuwstraat 49 en 51. Het perceel waarop nu Lange Nieuwstraat nummer 49 en 51 staan, blijkt in 1560 eigendom van Josina van Bentum, weduwe van Hubert van Deventer, later weduwe van Steven van Achterveld. Dit perceel had een uitgang in de Walensteeg (Dorstige Hartsteeg). Het hoekhuis was in de archiefstukken goed te volgen door een erfelijke rente van 8 stuivers ten behoeve van de weduwe van Rutger van de Kerck (1569) en later - via een aantal andere geërfden - ten behoeve van Het Deutsche Huis (1730). Achter dit hoekhuis stonden - verderop in de Walensteeg - nog 4 kamers.

De mogelijke bebouwing aan de Lange Nieuwstraat vanaf de hoek van de Dorstige Hartsteeg tot aan het poortje van De Koevoet, gebaseerd op huisnamen en andere bijzonderheden uit het register van transporten en plechten.

Deze laatstgenoemde kameren werden in 1570 verkocht aan Jan Robbertsz van Druenen, eigenaar van een breed perceel aan de Oudegracht (nu de nummers 282 en 284). Hierdoor kreeg dat grachtenperceel een achteruitgang in de Dorstige Hartsteeg, die 100 jaar later nog steeds 'de poortweg van Van Druenen' wordt genoemd. Deze Van Druenen was een bekend persoon in de stedelijke en zelfs landelijke politiek. Zo was hij burgemeester van Utrecht (1582-1585) en afgevaardigde van de landsregering bij onderhandelingen met Frankrijk (1584).

In 1594 verkoopt Josina van Bentum, 'geassisteert' door haar schoonzoon Joncker Adriaan van Renesse van Baer, dit hoekperceel aan Gijsbert Meertensz van Vlug. In de hypotheekakte van 20-9-1594 betreffende zijn nieuwe bezit verklaart hij dat op het perceel niet alleen het hoekhuis staat maar ook een 'huijsken annnex'. Mogelijk stond dat er niet eerder en is Gijsbert derhalve de stichter van het eerste huis ter plaatse van huidig nummer 51.

Lange Nieuwstraat 53, 55 en 57. Het perceel waarop nu de huizen met de nummers 53 tot en met 57 staan was al in het begin van de 15e eeuw eigendom van de familie van Dorsschen. Omdat zij de oudst bekende eigenaren zijn van ons te onderzoeken huis (nr 53) hebben we extra moeite gedaan om die naam wat meer inhoud te geven. Maar duidelijk is hier sprake van een grijs verleden. Het onderling verband tussen de gevonden personen met die achternaam is vaak niet met zekerheid aan te geven.

Wie zoekt naar de naam van Dors(s)chen vindt van alles. Begin 1400 duikt de naam Van Dorsschen diverse malen op onder de stadsbestuurders van Utrecht. Vanaf 1401 tot 1426 zien we een Tideman (of Tyman) van Dorsschen, geboren 1378, bijna jaarlijks benoemd worden tot busmeester, schutmeester, of als raad in de vroedschap. In het jaar 1426 wordt hij voor een jaar gekozen als (één van de) burgermeesters van Utrecht.⁵ Het werd maar een kort jaar. Vanwege een conflict met bisschop Van Diepholt - Tideman koos partij voor Zweder van Culenburg - wordt hij voor altijd uit de stad verbannen. Vermoedelijk vertrekt hij naar Culenburg, mogelijk naar Dordrecht. Zijn naam komt daarna niet meer voor in Utrecht. In 1438 wordt er melding gemaakt van de gevangenneming van een Willem van Dorsschen: '...een der ballingen, Willem van Dorsschen genaamd, wierdt, in 't jaar 1438, door die van Utrecht, op zijn reize van Culenburg naar Holland, betrapt, en met den zwaarde berecht ... (onthoofd).⁶ Deze Willem is een zoon van de uitgezette Tiedeman van Dorsschen.⁷ We komen ook, ongeveer tegelijkertijd, personen met de naam van Dorsschen tegen waarbij vooralsnog geen enkel onderling familieverband kon worden gevonden: Splinter van Dorsschen, abt van de abdij van Oostbroek, en een Harman van Dorsschen, die in een aantal situaties lijkt te opereren als diplomaat namens de regering in Den Haag. Een relatie tussen bovengenoemde Van Dorschens en onze familie Van Dorschen is nog niet gevonden.

In de jaren 1518 tot 1525 vinden we dat een Jacob en een Willem van Dorsschen jaarlijks afwisselend worden benoemd tot Raad in de Vroedschap van Utrecht.⁵ Ook worden zij, rond 1520-1525, een aantal malen genoemd als beheerders (leenman) van een grote hoeve in Dwarsdijk.^{8,9}

Deze Jacob en Willem van Dorsschen zijn broers en blijken in 1555 de vroegst bekende eigenaren van het perceel aan de Lange Nieuwstraat die we aantreffen

in de Transporten en Plechten in het Utrechts Archief. Zij zullen - gezien hun maatschappelijke status - geen bewoners van die kameren zijn geweest.

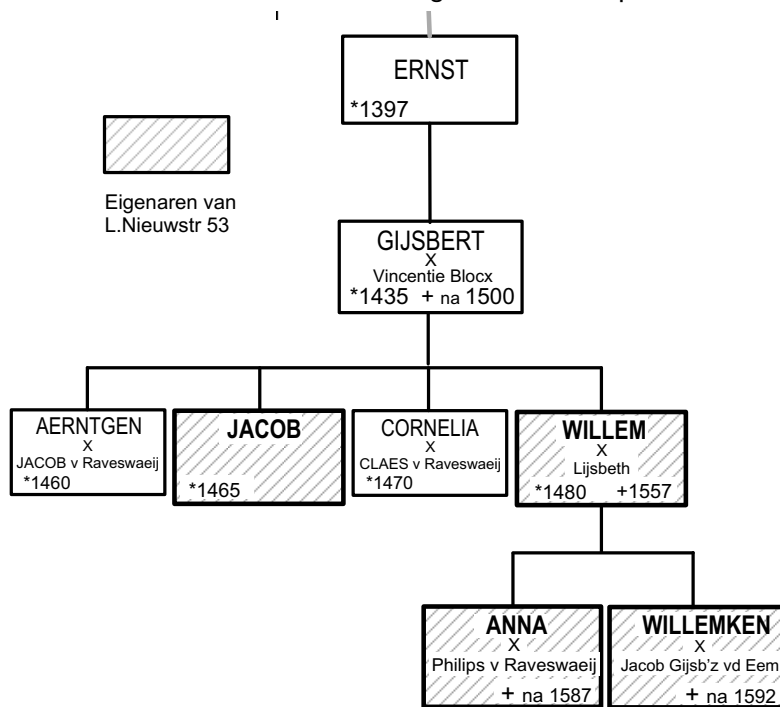
Op dit perceel dat grenst aan het reeds eerder genoemde 'gangetje naast Van Roosmaelen' (restant van de oude poortweg naar Oudegracht 288) stonden rond 1550 resp. een huis (aan dat gangetje) en daarnaast twee kameren. We konden niet achterhalen wanneer deze woningen zijn gebouwd. Ook aan de andere kant van dit perceel - ten noorden van de twee kameren - lag een gang. In 1587 wordt dit perceel door Anna en Willemken Willemsdochter - dochters en erfgenamen van Jacob en Willem van Dorsschen - gesplitst en in twee delen verkocht. Anna, inmiddels weduwe van Philips van Raveswaay, verkoopt *het huis met de bijbehorende poortweg* aan Jacob van Asch gehuwd met Judith van Schuijlenborch. Van Asch is eigenaar van het corresponderende pand aan de

Oudegracht (nu nummer 288). Hij heeft met deze aankoop weer een perceel over de volle diepte van het bouwblok met een achteruitgang via het poortje naast Van Roosmaelen. Zo'n diep achterterrein moet toch wel de ultieme droom van menig Oudegrachtbewoner zijn geweest.

Het verkochte huis heet in de acte van 1587 'De Drie Coningen', een naam die verder niet meer in de papieren voorkomt. In deze acte wordt ook voor het eerst gesproken van een *camere* aan de noordzijde van 'De Drie Coningen'. Die kamer zou het begin van het huidige nummer 55 geweest kunnen zijn. Als in 1608 de kinderen van Jacob van Asch het huis van hun overleden vader aan de Oudegracht verkopen, zijn daar ook twee *huizen* aan de Nieuwstraat bij. De kamer ter hoogte van nummer 55 is dan kennelijk uitgebouwd tot een volwaardig huis.

Jacob van Asch was raad en schepen van Utrecht en regent van onder andere het Bartholomaei Gasthuis en Het Melatenhuis. In de bovengenoemde transportacte van 1608 wordt als verwant genoemd Mr Willem van Asch (van Hyndersteyn genoemd), kanunnik en scholaster van St. Pieter. Waarschijnlijk is Willem van Asch een (bemiddelde) oom, en wel een broer van Jacob de Oude. Deze Willem heeft via testamentaire beschikkingen bewerkt dat de achternaam Van Asch verbonden werd aan de achternaam Van Wijck. Hij is dus de grondlegger van het geslacht Van Asch van Wijck. Er komt nog een Van Wijck voor bij de proosten van St. Pieter, te weten Jan van Wijck.¹⁰ Hij woonde op Oudegracht 288, het huis van Jacob van Asch.

In 1592 verkopen de erfgenamen van Jacob en Willem van Dorsschen de twee kameren ter hoogte van nummer 53. Die erfgenamen zijn enerzijds Willemken Wil-

Twee generaties Van Dorsschen met hun mogelijke voorouders. In de gearceerde vakjes de eigenaren van Lange Nieuwstraat 53.

lemsdr van Dorschen gehuwd met Jacob Ghysbertse van der Eem uit Eembrugge, en anderzijds de dochters van Anna van Dorsschen en Philips van Ravenswaey nl. Elisabeth en Baertgen van Ravenswaey. *Die kameren zijn voor ons verhaal belangrijk want zij zijn de voorlopers en deels de grondslag van het huidige UMF-kantoor.*

Beschrijving van de kameren. In de opeenvolgende transporten worden deze kameren overwegend gelijkkluidend omschreven. De extra details die hier en daar opduiken zetten we gemakshalve bij elkaar in de beschrijving van de kameren die we aantreffen in een transportacte van 28-10-1592: '...twee cameren ofte woningen annex/naest malcanderen staendemet kelder, cluys, bodem ende boort '... glaesen, glaesraempten ... met seker hoffgen ofte erffgen/ met een plaetschen achter elke woning ... met een houten heyninge onderscheyden gemeen zijnde (met de erven van Jacob van Asch zaliger) ende dus voorts tot gemeenen costen onderhouden zall worden.....met desulcke oude rechten als die brieve daarvan spreekende mede brengen.'

Dat oude recht blijkt in te houden het recht van waterafvoer (waarschijnlijk via een gootje afgedekt door een ijzeren rooster) van de twee kameren. Dat gootje liep dan van de twee kameren achter de buurhuizen op nummer 55 en 57 langs naar het gangetje naast Van Roosmaelen en via dat gangetje naar de straat. Het doet omslachtig aan. De acten spreken van 'den vrijen uitgang .. met seeckere tralie beseth ...die timmerman Dirck Petersen (de zuidelijke buurman) aen het erff deser cameren gehouden is te lyden ende leyden over syn erff ende door syn poortwech tot de niestraet uit. (1618) en: '...een vrijen waterganch met een tralie beseth ', met gerechtigheyt vant loopen vant water..' (1630 en 1661).

In 1620 wordt voor het eerst gesproken van een keuken (mogelijk een uitbouw) waarin ook geslapen wordt. Het ledikant in de keuken is soms niet in de koop inbegrepen (2-11-1620 'uytgesondert die koetse in de kuecken die de overgevers nae haer nemen sullen.') en soms wel (17-12-1630 'inbegrepen de coetse in de kuecken').

De nieuwe eigenaar is Sr Jan Aertse Bor(ren), knopenmaker en burger te Utrecht. (1592). De kameren gaan van hem naar zijn zuster Anna Aerts Borren, gehuwd met Jan Gerrits van Herwaarden (1618), naar Neeltgen Versteegh/Versteech, weduwe van Jan van Nijkercken (1620). Via de dochter van Neeltgen Versteegh, Maijken, gehuwd met Jan Corneliss van Odijck naar de 'sackendrager' Joost Peterss (1630) en komen tenslotte in 1641 terecht bij Peter Vuystingh. Hierover straks meer.

De belending van de twee kameren in 1637: de kameren lagen kennelijk op een ondiep perceel (met een 'hoffchen, erfchen en plaetschen' erachter). Zuidwaarts ligt sinds jaren het erf van timmerman Dirck Petersz van Borculo; achter en noordwaarts ligt 'capitein Pythan' eigenaar van het huis op de zuidhoek Dorstige Hartsteeg.

Peter Vuystingh, eigenaar van 1641-1660.

Peter Vuystingh¹¹ koopt op 31-5-1641 de bovengenoemde twee kameren van Joost Petersse.

In deze transportacte van 1641 worden de kameren als volgt beschreven:

'... twe cameren met het erffgen daeraen behorende mitsgaders soodanige gerechtigheijd van waterlopinge ende allen anderen gerechtigheijden ende servituitten als daer aen behorende sijn naer verwijis op d'oude brieven ende daertoe noch alle tgene inde voorss cameren aert ende nagelvast is/ staende ende gelegen ter westsijde van de langnieuwstraet alhier over het convent van ste catharijnen daer suijwaerts gijsbertgen van osdorp, weduwe van borculo ende noortwaerts den voorss mr pieter vuijstinck selve naest gehuijst ende geerft sijn, streckende voor wter strate tot achter aent erve vanden selve peter vuijstinck ...' Een nieuw element in deze beschrijving is de veranderde achterbelending van deze kameren: Vuystingh is in de loop van 1637 ook eigenaar geworden van het erf achter de kameren, zoals verderop wordt uitgelegd. Peter Vuystingh is een van de spelers in de geschiedenis van Lange Nieuwstraat 53. Hij en zijn familie krijgen hier extra aandacht.

Hugo Wstinc,
bronzen beeld door J.H. Brom, 1913

Gezien de uitgang 'ingh/inck' zou men de oorsprong van de achternaam Vuystingh verwachten in oostelijk Nederland. We treffen hen echter aan als een notabele Utrechtse familie. De naam Vuystingh vinden we in het Utrechtse Archief in vele spellingsvarianten: Vui(ij,y) sting(h); Vui(ij,y)stinck, Vuijsten, Vussing, Vusting(h), Wustincx etc. In de spellingsvariant Vuisting kwam de naam in heel Nederland anno 2007 nog 28 maal voor (tegen 74 maal in 1947), overwegend in Rotterdam, Breda en Tilburg. In de spellingsvariant Vuijstingh/Vuystingh waren er in 1947 nog 3 naamdragers waarvan 2 in de provincie Utrecht; anno 2007 echter niet één meer. Het Centraal Bureau voor Genealogie vermeldt - om het gemakkelijker te maken - ook nog een familiewapen bij de naam Vuijstingh. Nog in de 20e eeuw worden er in de Utrechtse adresboekjes Vuijsting(h)en vermeld, bijvoorbeeld notaris Wijnand Cornelis Vuijstingh die woonde op Maliebaan nummer 5 en met zijn zakenpartner Lens kantoor houdt op Kromme Nieuwe Gracht 30. (vermeld o.a. in 1915)

De 16^e - en 17^e - eeuwse Utrechtse Vuystinghen zijn overwegend rooms-katholiek. In 14^e- en 15^e-eeuwse Utrechtse bronnen komen regelmatig personen met de achternamen Wstinc/Vusting, maar ook Vuijstingh, Vustinx en Vuystincx voor. Wij vermelden er hier een aantal zonder uitputtend te willen zijn.

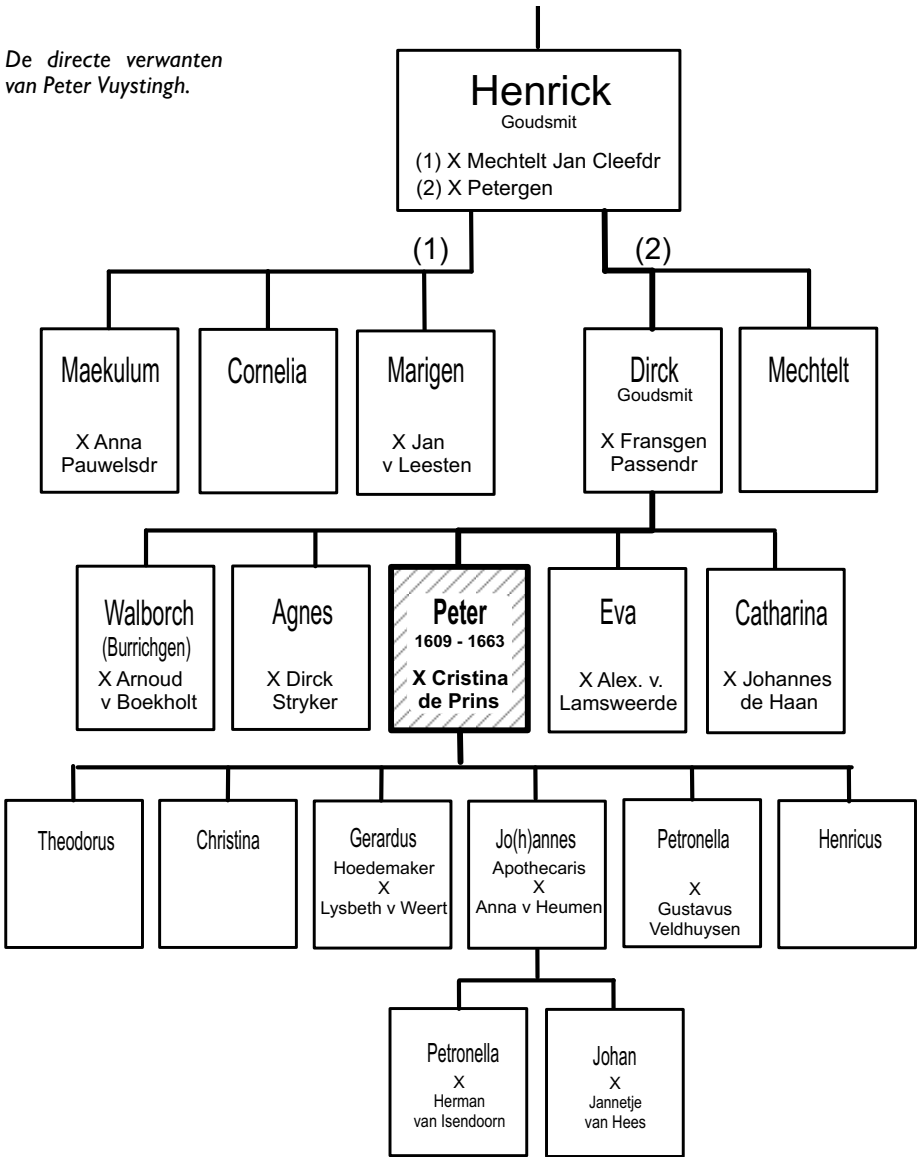
In 1367 en 1368 wordt Gijsbert Vustinc, kanunnik van St. Jan, genoemd als eigenaar van een groot claustraal huis bij de St. Janskerk.¹² Rond 1400 ontmoeten we 'Hugo van der Strijp dictus (genaamd) Vuystingh.' Hij blijkt in 1375 eigenaar van grond in Overlangbroek. Circa 1404 is er een Hugo, proost van Elst, een broer van bovengenoemde Gijsbert. Rond 1450 wordt een Hugu Vuystincx genoemd in verband met een huis aan de Drift, huidig nummer 12. In 1487 weer een Hugu Vuystinc in verband met een huis aan De Drift, huidig nummer 27. In een necrologium van de St. Servaasabdij wordt vermeld dat de moniale (kloosterzuster), tevens kosteres van de abdij, Aleydis Vustinx, op 19 maart 1455 is overleden. Van haar ouders - Johannes Vuystincx, burger van Utrecht en haar moeder Margareta Vuystincx - worden de sterfdata vermeld namelijk 20-4-1455 en 5-19-1449 en ook wordt vermeld dat zij '„ dederunt vitra in rectorio.' ('de ramen in de eetzaal schonken.') In een taxatieverslag van kerksieraden behorende aan de Dom wordt een sieraad vermeld met de inscriptie op het handvat: 'Henricus Vustinck fiere me fecit' ('gemaakt in opdracht van Henricus Vustinck'). Jan Aerts Vuystingh vervangt in 1565 Cornelis Jacob van der Goude als vader van het Nazarethklooster in Het Gein omdat deze tot de reformatie was toegetreden. In het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek en bij N. van der Monde vindt men veel meer bijzonderheden.

Boven alle Vuystinghen torent uit Hugo Wstinc, befaamd rechtsgeleerde. Ook letterlijk steekt hij er boven uit: hij zit bovenop de fontein in de Kloosterhof te schrijven. Jeugdig kapsel, de benen ontspannen - voorzover dat gaat met benen van brons - over elkaar geslagen, zijn rechterdij dient als lessenaar, een veer in zijn rechter- en een inktkoker in zijn linkerhand. Hij trad na zijn studie in dienst van de prior van het Utrechtse predikherenklooster en vanaf 1329 bij de officiaal van de bisschop; hij werd kanunnik van het Domkapittel (1337). Hij bemiddelde meerdere malen tussen Stad en Kapittel. Zijn wijsheid trok zelfs de aandacht van de paus. In 1339 wordt in een smeekschift aan de paus (in Avignon) gevraagd hem te begunstigen met het rectoraat van de parochiekerk in Lopik. Hij schreef in 1342 'Het Rechtsboek van den Dom van Utrecht'. - de titel is van S. Muller Fzn - waarin de organisatie, de gebruiken en regels aangaande het besturen van domkerk en kapittel werden verzameld, geordend en vastgelegd.¹³ Hij overleed in 1349. Van Wstinc naar Vuystingh kom je desgewenst in twee stappen: de W van Wstinc is een dubbele U; de U en de V zijn in oude handschriften vaak niet te onderscheiden. Het lijkt ons niet uitgesloten dat alle Vuystinghen vanaf de 14^e eeuw tot de laatste in de 21^e eeuw, de katholieke zowel als de protestantse takken, allen onderling verwant zijn. Een speciale aanwijzing hiervoor vormt ook de bijzondere voor- naam Maechulum, Maeckelem, Machelmus. Deze naam komt al voor in 1375, maar

ook een verre oom van Peter Vuystingh heet zo. Een aantrekkelijke onderzoeksvraag die we hier echter niet verder kunnen uitwerken.
 Konden we ‘onze’ Peter Vuystingh maar eens meenemen naar de Kloosterhof. Zou hij in de schrijvende kannunnik een familielid herkennen? Zou hij tevens ook niet heel verbaasd zijn dat nog niemand de moeite heeft genomen om de Domkerk te herbouwen?

Peter Vuystingh werd geboren voordat doopregisters in de rooms-katholieke kerk in 1663 verplicht werden gesteld. We mogen aannemen dat hij bij zijn huwelijk (1635) minstens 25 jaar oud was (de leeftijd waarop men toen voor de wet als volwassen werd beschouwd). We vinden in de registers in ieder geval geen aanwijzingen dat hij op die datum nog minderjarig was. Zo gerekend zou hij geboren zijn in of vóór 1610. We weten uit een testament op de langstlevende dat zijn ouders in 1602 getrouwd zijn.

De directe verwanten van Peter Vuystingh.

De oudste met zekerheid traceerbare voorouders van Peter Vuystingh zijn de drie broers Mackelum, Jan/Johan en Henrick Vuystingh. Zij waren alle drie goudsmid; ze woonden en werkten alle drie aan de Lijnmarkt en hadden daar alle drie een eigen huis.

Wij beperken ons hier tot zijn grootvader Henrick. Henrick blijkt getrouwd met Mechteld Jan Cleeffsdr. Ze hadden drie kinderen: Maeckelum, Cornelia en Marichgen. In 1573 laten deze kinderen zich na de dood van hun moeder uitkopen voor hun moeders erfdeel. Henrick hertrouwt met Petergen (haar achternaam wordt niet genoemd). Uit dit tweede huwelijk worden geboren Mechteld en Dirck. In 1590, na de dood van Henrick, laten de kinderen zich weer uitkopen, nu voor hun vaders erfdeel. Peter is een zoon van deze Dirck Vuystingh, goudsmid aan de Lijnmarkt en Francina/Fransje/Franscijntken Passendochter /Van (der) Pas. Zij zijn blijkens een testament op de langstlevende uit 1602 in dat jaar getrouwd. In dat jaar koopt Dirck ook een huis aan de Lijnmarkt westzijde. Dat verkoopt hij in 1605. In 1608 koopt hij een huis ook weer aan de Lijnmarkt, nu aan de oostzijde ten noorden van de trap naar het water (nu Lijnmarkt 20). In de acte staat dat hij daar woont.

Dat we deze familierelaties konden reconstrueren danken we aan de bijzondere voor naam Machelmus, die o.a. diverse malen voorkomt in de 'Rekeningen van de Broederschap der Ellendigen Zielen tot de Buurkerk 1486-1613'. Deze Machelmus Vuystinc is vicaris van St. Salvator. De achternaam wordt ook geschreven als Wustinc of Vustinc en de voornaam als Maechlum en Maculum. Machelmus is overleden in het jaar 1500. De voornaam Machelmus is regelmatig aan volgende generaties doorgegeven. Dirck wordt begraven op 15-8-1644; na zijn dood vertrekt Fransje naar de Jeruzalemsteeg. Daar overlijdt zij; zij wordt begraven op 30-9-1653 in de Buurkerk onder de klanken van het 'groot gelui' van de Domkerk.

Fransgen Willems van der Pas legt een verklaring af in een merkwaardige zaak. Iets voor een familieroman. Antonis van Hardenbroeck, lid van een achtenswaardige katholieke adellijke familie, was voorbestemd om geestelijke te worden, de 'heerzoon' van de familie. Na enige tijd zag hij daarvan af (was het vlees zwak, cq te sterk?), verliet hij het klooster (Mariëndael) en trouwde met Aefken van Pas, na enige jaren met haar ongetrouwd te hebben samengeleefd. Aefken was, naar verluidt, zelf een gewezen kloosterzuster en een zus van Fransgen, de moeder van Peter Vuystingh.

In het testament van zijn ouders komt deze Antonis er niet zo goed van af. Op 20-8-1588 verklaren zijn ouders '...omme sonderlinghe oirsaecken hun daertoe porrende, als dat Anthoenis van Hardenbroeck, haerer bejide soone, nae den lesten overlijden van hun bejiden uijt den boedel ende van hun geheel achtergelatene goederen niet meer hebben ende genieten sal dan eens de somme van thien karolis gulden ende dat mede overmits denselven haeren soon hun veel gecost ende uijt den boedel meer als anderen gehad ende genoeten heeft.' Zijn familie beschouwde zijn gedrag misschien als een schande voor de familie; mogelijk hadden ze inderdaad veel meer in hem geïnvesteerd dan in hun andere kinderen.

Fransgen verklaart op 5-10-1640 voor notaris G. van Waeij op verzoek van haar neef jonker Gijsbert van Hardenbroeck, een zoon van bovengenoemde jonker Antonis van Hardenbroeck zaliger, dat deze laatste wettelijk en in het openbaar getrouwd is met Aefgen Willems van der Pas zaliger, moeder van Gijsbert; dat het echtpaar jaren lang als echtpaar heeft samengewoond en een huishouden gevoerd in Utrecht; dat zij, Fransgen, nu omtrent 70 jaar oud, het paar goed heeft gekend en weet dat zij zes of acht wettige kinderen hebben gekregen waarvan Gijsbert er een is; dat zij bereid is daarop een eed af te leggen. Dergelijke verklaringen worden in resp. 1582, 1602, 1630, 1632, en 1640 door diverse partijen afgelegd, o.a. door de getuigen bij het huwelijk. Ook het Hof van Gelderland vraagt advies van de abt van Mariëndael.

We weten niet in hoeverre Gijsbert uit was op eerherstel of op een groter aandeel in de erfenis, maar hopen dat hij goed uit deze slepende affaire is gekomen.

Blijkens een acte uit 1655 bestaat het gezin van zaliger Dirk en Fransgen Vuystingh in dat jaar uit de volgende mondige personen: Peter, de enige zoon, gehuwd met Cristina de Prins; Burrichgen (Walburgh), gehuwd met Arnout van Boeckholt; Agnes, weduwe van Dirk Stryker; Hendrika, gehuwd met Johannes de Haen en tenslotte Aafgen, Eva, gehuwd met mr Alexander van Lamsweerde, vice-deken van het Domkapittel. Niet alleen hun vader is goudsmid, maar ook hun grootvader Henrick. In de zijlijnen komen nog meer goudsmeden voor: Lodewijk Vuystingh aan de Lijnmarkt; Jan Vuystingh bijgenaamd de Oude, gehuwd met Elisabeth Lodewijckxdochter; ene Adriaentgen Vuystingh blijkt in 1658 weduwe van de goudsmid Gerrit van Millingen; er wordt ook nog een zilversmid Berend Vuistingh genoemd. Peters familie was misschien niet rijk of gegoed. In dat geval zou je veel meer overdrachten van onroerend goed in de registers aantreffen. Maar het gegeven dat het beroep van goudsmid meerdere generaties wordt overgedragen; dat men in een eigen huis woont, wijst toch op economische stabiliteit en degelijkheid. Zij hoorden niet tot de minsten en waren vanouds ook gewend binnen de katholieke kerk hun partij mee te blazen. Daar kon geen reformatie een eind aan maken.

Peter wordt advocaat. Aan een kind vraag je gemakkelijk, half speels, half ernstig: 'Wat wil je later worden?' Deden ouders en kinderen dat ook in de zeventiende eeuw? Zou vader Dirck wel eens met Peter over de mooie kanten van het beroep goudsmid hebben gesproken? Zag hij zijn vader wel eens aan het werk? Had ook in die tijd een academische studie een hogere status dan een nobel ambacht? Hoe dan ook: hij koos voor een rechtenstudie. Naar alle waarschijnlijkheid bezocht hij gewoon de Latijnse School in Utrecht (Hieronymus) en vertrok daarna mogelijk naar Leuven. (de 'Illustre School' van Utrecht werd pas opgericht in 1634; Peter Vuystingh was al advocaat in 1635). Hij werd advocaat 'in den Edelen Hove van Utrecht'. Dit provinciale gerechtshof betrof de voormalige Paulusabdij op 8-9-1595. De officiële opening had plaats op 23 oktober daaraanvolgende in aanwezigheid van stadhouder Maurits van Nassau. Vuystingh heeft dit gebouw dus niet anders gekend dan als gerechtsgebouw. We zien zijn naam in allerlei in het Utrechts Archief aanwezige actes, maar gaan daar niet verder op in omdat wij vooral het licht willen laten schijnen op zijn rol bij de bouw van het huidige huis Lange Nieuwstraat 53 en de erachter gelegen statiekerk.

Gesteld dat Vuyhstingh aan de Lange Nieuwstraat woonde, dan bestond zijn 'woonwerkverkeer' uit een comfortabel loopje van drie minuten, onder de Pauluspoort door en langs de ingang aan de Korte Nieuwstraat naar binnen. Wie zich een voorstelling wil maken waar Peter Vuystingh zich in en om het gebouw van het 'Hof Provinciael' bewoog, kan veel inspiratie putten uit de mooie afbeeldingen in het boek 'De Paulusabdij'.¹⁴

Peter Vuystinghs huwelijk en kinderen. Peter trouwt te Utrecht voor het gerecht: 17-10-1635 'Mr Peter Vuistingh, advocaet voor den Hove van Utrecht woonende alhier ende Christina de Prins tot Amsterdam'; attestatie gegeven den XVII oct. 1635.

Van de zilversmid Gerrit Vuytstingh, waarschijnlijk een kleinzoon van Jan Vuytstingh de Oude, broer van Henrick, is in het Gemeentemuseum in Den Haag nog een voorbeeld van vakmanschap te bewonderen. 1656, diameter 62 cm.

In het Stadsarchief van Amsterdam vonden we slechts één Cristina de Prins, gedoopt op 4-8-1619 in de Hervormde Nieuwe Kerk. Gesteld dat zij de bewuste Cristina is, de echtgenote van Peter Vuystingh, dan zou zij bij haar huwelijk nog maar zestien jaar zijn geweest en ook nog Hervormd. In of bij de huwelijksacte voor het Utrechtse gerecht vonden we echter geen aanwijzingen dat de bruid minderjarig zou zijn.

Het echtpaar kreeg zeker elf kinderen (we laten een paar onduidelijke overlijdensvermeldingen - twee maal Johan en een Hendrick - buiten beschouwing). De geboortedata van hun kinderen vallen vóór 1663, het jaar waarin het bijhouden van een doopregister in de rooms-katholieke kerk verplicht werd gesteld. Van de overleden kinderen weten we geen voornamen (het vermelden van de voornaam en de leeftijd was bij het overlijden van een jong kind niet gebruikelijk). Vijf kinderen, mogelijk zes, verloren ze nog vóór het overlijden van Peter. In de maand April 1660 stierven er zelfs twee kinderen kort na elkaar. Na het overlijden van Peter zijn vier van de kinderen nog onmondig.

Dit is wat de begraafboeken (en het overluidingsregister van de Dom) melden over de kinderen Vuystingh:

- * 5-5-1651 (aangifte) n.n. kint van de heer Advocaet Vuystingh. 1 dienaar. In de Buurkerk.*
- * 27-4-1654 Overluiding Dom voor het kint van de advocaat Vuystingh*
- * 10-8-1657 (aangifte) n.n. kint van Heer advocaet Vuystingh in de Nieuwstraat. Buurkerk.*
- * 9-4-1660 (aangifte) n.n. kint van Advocaet Vuystingh. Buurkerk. 1 knecht /lange mantels.*
- * 24-4-1660 (aangifte) n.n. kint van Heer Advocaet Vuystingh in de Nieuwstraat. Buurkerk. 1 knecht, lange mantels. bedrag f 4.-. Mogelijk vormden deze laatste twee kinderen een tweeling.*
- * 1-7-1661 (aangifte) n.n. in de L. Nieuwstraat. kint van de advocaet Vuystinck Buurkerk. 1 knecht, lange mantels. bedrag f 4.-.*

De begrafenissen van zijn kinderen gingen gepaard met meer 'statie' dan de begraafboeken gewoonlijk vermelden bij kinderbegravenissen. Een hoge kindersterfte was in die tijd - statistisch gesproken - gewoon. Zouden Peter en Christina er minder verdrietig om zijn geweest dan ouders die nu een kind verliezen?

Gelukkig voor Peter en Christina bleven zes kinderen in leven. Cristina werd zelfs nog grootmoeder. Wij vermelden over deze overlevende kinderen alleen wat we bij toeval vonden.

Notaris N. de Cruyff verklaart op 5-10-1657 dat Henricus Vuysting, student te Leuven in het College van't Varcken en zoon van advocaat Peter Vuysting, genomineerd wordt om alle voordelen en faciliteiten te genieten die behoren bij de fundatie van beurzen voor studenten in het Pauscollege te Leuven. Waarschijnlijk was Henricus seminarist.¹⁵

Peters' zoon Johannes, ('apothecaris'), trouwt op 24-4-1669 in Utrecht voor het gerecht met Anna van Huemen (Humen/Heumen). Hun kinderen, te weten Petronella (1-6-1670), Adrianus, (3-1-1672) en Johannes (26-5-1673) zijn te vinden in de doopboeken die bewaard zijn door de oud-katholieke kerk. De kerkgemeenschap waarbinnen ze gedoopt werden, koos later (1723) kennelijk de kant van de 'Clerezij'. Als meter bij de doop van Petronella treedt oma Christina Vuystingh op. Johannes Vuystingh sr. is in januari 1675 partij bij o.a. de overdracht van apothecaire goederen aan de familie Van Gessel.

Blijkens een transportacte bestaat het gezin van Cristina Vuystingh - de Prins op 4-4-1671 uit de volgende personen: Theodorus, Gerardus en Petronella, allen onmondig; Henricus en Christina, mondig en 'uytlandig' en apothecaris Johannes.

Bouw van het huis Lange Nieuwstraat 53. Peter Vuystingh koopt in 1641 twee kamers en levert bij de verkoop in 1661 niet die twee kamers maar een 'huysinghe'. In de tussentijd moet er dus gebouwd/verbouwd zijn. Er rijzen allerlei vragen: waar woonde hij vóór de aankoop van de kamers, werd meteen na aankoop

begonnen met verbouwen van de kameren of heeft de verbouwing heel geleidelijk plaats gehad, ging hij er zelf wonen, hoe zag het nieuwe huis er oorspronkelijk uit, bleef er nog iets over van de twee kameren?

De laatste vraag kunnen we met zekerheid beantwoorden. Van de twee kameren bleven alleen de kelders over. Dankzij het bouwhistorisch onderzoek door Bart Klück en Mathilde Slomp in 2004 en de in september 2004 verrichte bouwhistorische opname door het bureau Vlaardingerbroek en Wevers kunnen we ten naaste bij volgen welke oorspronkelijke vorm en indeling schuil gaan achter en onder ruim 350 jaar verbouwingen, herindelingen en reparaties. Volgens de onderzoekers is het huis in of kort na 1641 gebouwd, had het in oorsprong trapgevels en bevonden zich korfbogen boven de raamkozijnen. De indeling van voor- en achtergevel was identiek. De gevels waren uitgevoerd in schoon metselwerk. In de voorgevel waren waarschijnlijk zandstenen aanzet- en steunblokken verwerkt. Vermoedelijk bevond zich toen al ten noorden van het nieuwe huis een gang, de 'aparte inganck' die genoemd wordt in een acte van 21-12-1686. De indeling van de gevels echter is door de vergroting van de ramen drastisch veranderd. De bouwhistorische opname maakt het met andere woorden aannemelijk dat Vuystingh in 1641 voortvarend, in één ruk een voor die tijd redelijk deftig burgerhuis liet bouwen naar de toenmalige mode en stijl.

Het nieuwe huis een woonhuis voor de familie Vuystingh?

Toen we nog maar spaarzaam hadden gezocht in de archieven van de achter nummer 53 gelezen statiekerk, leek een bestemming als woonhuis voor de familie Vuystingh ons de meest waarschijnlijke en best verklaarbare bestemming. We hadden toen nog niet de brief uit 1787 gelezen waaruit blijkt dat de prior van het Antwerpse dominicanerklooster St. Paulus 'de statie' (de kerk, de pastorie en annexen) als eigendom van genoemd klooster beschouwt. De dominicaner paters die de statiekerk bedienden zijn ook uit dat klooster afkomstig. De conclusie ligt voor de hand dat Vuystingh slechts in naam eigenaar was van het nieuwgebouwde huis, van de grond achter dat huis, waarop de kerk zou verrijzen en van de aanpalende kameren in de Dorstige Hartsteeg.

De werkelijke eigenaar was het Antwerpse dominicanerklooster St. Paulus. Het is echter niet onmogelijk dat het nieuwe woonhuis aanvankelijk niet in de hieronder nog te bespreken 'notabelenconstructie' was begrepen en wel degelijk een tijd lang een particuliere zaak van Vuystingh was, een tijd lang door zijn gezin bewoond, en pas verkocht werd aan de dominicanen in verband met Vuystinghs leeftijd, mogelijk ziekte of geldgebrek.

Een expliciet en onomstotelijk bewijs dat Vuystingh in het nieuwe huis heeft gewoond, hebben we niet. Wel wordt regelmatig vermeld dat Vuystingh in de (Lange) Nieuwstraat woonde, o.a. vanaf 1657 in de begraafboeken, ook bij zijn overlijden in 1662. Aan de Lange Nieuwstraat bezat hij echter nog een huis - waar 'Het Eiland van Malta' uithangt - op de noordhoek van de Regulierssteeg ook wel Patermaatsteegje geheten, nu Lange Nieuwstraat 37. Het huis had een stal en een poortweg naar de steeg. Dat huis werd in 1665 hoogstwaarschijnlijk bewoond door zijn weduwe Cristina de Prins met vier toen nog onmondige kinderen.

Tekening achtergevel uit het rapport van Klück en Slomp

Diende het nieuwe huis van meet af aan als pastorie voor de kerk daar-achter?

Het is niet uitgesloten, maar lijkt niet aannemelijk. Een dergelijke grote woning bouwen om 1 of 2 dominicaner monniken te huisvesten, is wel een beetje vreemd. De dominicanen woonden immers eenvoudiger; aanvankelijk niet eens op een vaste plaats, om de pakkans te verkleinen, soms bij familieleden in huis. Maar het is niet uitgesloten. Over het woonadres van bijvoorbeeld pater Christianus Flores wordt in 1664 gezegd: 'Paep Flores, een Dominicaner munnick, woont in de Lange Nieuwstraet, tweede huys van 't Dorstige Hartsteechje, daerin syn kerck oock uytkomt, by syn moeder.' Het lijkt overduidelijk: pater Flores woonde in het huidige nummer 51. Op die plek staat in 1594 al een 'huysken'. In 1597 en 1598 heet dat huysken al een kamer en in 1661 is sprake van een 'caemer tot woning geappropriëerd'. Mogelijk vond men deze kamer in 1664 toch te onbeduidend om het predikaat 'huis' te dragen. In dat laatste geval zou Pater Christianus Flores inderdaad op nummer 53 gewoond hebben.

Een acte uit 1766 suggereert dat de dominicaan Franciscus Wuijts woonde in een woning in de Dorstige Hartsteeg grenzend aan de 'Goodscameren' aldaar. Maar bij zijn overlijden is zijn adres 'Lange Nieuwstraat bij de Korte Smeesteeg'. Pas vanaf 1774, het jaar waarin de paters dominicanen in de statie plaats maken voor de seculiere geestelijken, is duidelijk dat het huis als pastorie dient.

We vonden slechts één aanduiding van het gebruik van Lange Nieuwstraat 53 van vóór 1774: in een acte van 21-12-1686 wordt gezegd dat het huis gebruikt en bewoond wordt door Maria Dias.

Op 1-3-1717 wordt aangifte gedaan van het overlijden van Maria Dias, jonge dochter aan de Dorstige Hartsteeg. Zij wordt begraven in de Catharijnekerk. En betaalt f 2.-.-. Op 5-1-1722 aangifte van het overlijden van Isabella Dias, bejaarde dochter aan de Lange Nieuwstraat, zuster van bovengenoemde. Zij wordt begraven in de Catharijnekerk, met 8 dragers. Er wordt geen bedrag genoemd. De achternaam Dias vinden we niet vaak in de DTB-registers en het register van Transporten en Plechten. Waren het uit Antwerpen afkomstige kloppjes?

Was het nieuwe huis vooral bedoeld als plaats waar de katholieken in de buurt bijeen kwamen voor hun 'conventikelen en licentieuze vergaderingen'?

In 1664 - onder Henrick van Erckell, de 'nominale' eigenaar na Vuystingh - stond het huis wel als zodanig bij de stedelijke overheid bekend. Het huis was in die tijd namelijk voorzien van versterkte deuren. Een onomstotelijk bewijs dat gerechtsdienaren en dergelijk volk daar beslist niet welkom waren. Daarover is verderop in dit nummer meer te lezen.

Tot onze spijt kunnen we, ondanks ijverig speuren, over de bestemming en het gebruik van het pand tot aan het jaar 1774 tot nu toe weinig aan bovenstaande toevoegen.

Andere aankopen van Peter Vuystingh rond Lange Nieuwstraat 53.

Naast de hierboven uitvoerig besproken twee kameren (in 1641 gekocht van de zakendrager Joost Peterss) kocht Vuystingh nog meer aanpalende erven en huizen.

Op 2-9-1637¹⁶ koopt Vuystingh het huis op de zuidhoek van de Walensteeg (nu Dorstige Hartsteeg) van jonkvrouwe Elisabeth Pythan, nu nummer 49. Bij dit huis hoort een poortweg in de Walensteeg. Dit hoekperceel was in 1608 door een zekere Frederik Pythan (ook geschreven als Pijthant, Pothaan) gekocht uit de boedel van Geertruij de Bruin, waarschijnlijk ten behoeve van zijn dochter Elisabeth die met de Utrechter Adolf van Alendorp is getrouwd. Zelf had Pythan niets van doen met Utrecht. Hoogstwaarschijnlijk is het deze transactie waardoor Vuystingh tevens in bezit is gekomen van het terrein achter de twee al door hem gekochte kameren.

Op verschillende plaatsen in het huis werden antieke beschilderde tegels en tegelfragmenten aange troffen, gebruikt als vulmateriaal.

Frederik Pythan, zijn afkomst is ons onbekend, maar gezien zijn naam is hij waarschijnlijk een buitenlander (soms lezen we Friederich von Pythan). Hij maakt carrière in het leger. In 1610 is hij sergeant-majoor in het leger van Maurits bij het beleg en de inname van de stad Gulik (nu Jülich), ongeveer dertig kilometer ten oosten van Heerlen. Waarschijnlijk onderscheidt hij zich in de ogen van Maurits in dit gevecht want hij wordt in 1610 aangesteld tot bevelhebber van de stad Gulik in de rang van kapitein. In 1622 blijkt hij overste. In 1616 koopt Frederik Pythan het goed Vogelpoel bij Wijk bij Duurstede. Hij noemt zich dan gouverneur van Gulik en 's-Gravenweert (een versterking in de polder tussen Herwen en Lobith aan de noordzijde van de Rijn). In 1621 wordt Gulik langdurig belegerd door de Spanjaarden onder leiding van Spinola. Bevelhebber Pythan, hoe dapper ook, moet de stad uiteindelijk overgeven door gebrek aan voedsel. Hij staat daarvoor terecht in Den Haag, maar wordt vrijgesproken. In 1626 draagt hij het goed Vogelpoel over aan zijn dochter Elizabeth. Zij noemt zich voortaan Vrouwe van Vogelpoel. Als Frederik in 1632 overlijdt in Wijk bij Duurstede, erft Elisabeth ook het huis op de hoek van de Dorstige Hartsteeg. Zij is getrouwd met Adolf van Alendorp, in 1595 proost van St. Pieter, daarna in dienst van de staat als gouverneur van 's-Gravenweert en Schenkenschans (een versterking tegenover 's-Gravenweert aan de zuidzijde van de Rijn).

Enkele maanden later op 28-2-1638¹⁷ koopt Vuystingh een kamer in dezelfde Walensteeg van Hendrick van Dijck, 'Auditeur des Gestrengen Chrijgsraedts.' Deze kamer grenst aan de andere kant van de poortweg van Pythan. Het erf waarop later de statiekerk verrees, doorsneed liefst 6 van de oude perceelsgrenzen.

Zo'n erf bij elkaar krijgen is meestal sprokkelwerk van jaren: geduldig wachten tot iets te koop is en telkens toeslaan. Het lukt alleen in één keer als meerdere eigenaren betrokken zijn bij een project waar ze allen heil in zien. We vonden helaas slechts één aanwijzing dat een eigenaar van een der corresponderende grachtenpanden rond 1640 een deel van zijn achterterrein verkocht, te weten de eigenaar van de Suikermolen op nummer 288. In een transport uit 1650 wordt namelijk een andere achterbelending genoemd dan in voorgaande transporten: die nieuwe belending is '...een plancken gescheyt weynich voorbij de groote peereboom..'¹⁸ Van dat grondtransport zelf is geen spoor te vinden. Mogelijk zijn de betreffende grondverkoopvermeldingen in registers waarvan we het bestaan en de vindplaats niet kennen. Wie het weet, mag het zeggen.

Mogelijk bestond dit aaneengesloten erf al veel langer, was dit eigendom van de bovengenoemde familie Pythan en kon zodoende kant en klaar door Vuystingh worden gekocht samen met het huis op de hoek van de Nieuwstraat en Dorstige Hartsteeg. Hoe dan ook, in enkele jaren tijd zijn de percelen nu nummer 49, 51, 53, een kamer met poortweg in de Dorstige Hartsteeg en een groot erf achter deze huizen op naam gekomen van één persoon: Peter Vuystingh. De aangekochte grond ligt prettig achteraf. Het is geen onbebouwd erf: er staan diverse gebouwen waarin heimelijke samenkomsten mogelijk zijn. Hierover wordt uitgebreid verteld in het gedeelte over de statiekerk. Er is ook genoeg ruimte om desgewenst een kerkje te bouwen; de gangen en steegjes ter plaatse vormen geschikte toegangen en vluchtwegen en de aangekochte huizen staan als een soort schutting om die plek.

De noodzaak van de 'notabelenconstructie' voor 17e eeuws rooms-katholiek Nederland.

Op het eerste gezicht oogt deze serie aankopen van Peter Vuystingh als een geslaagde poging van een welgesteld man om een koninkrijkje van aaneengesloten erven en huizen te stichten rond zijn eigen nieuwgebouwde woonhuis. Je beleggingen

onder handbereik en in één oogopslag te overzien. We weten echter dat dergelijke complotachtige acties als die van Peter Vuystingh voor de rooms-katholieken in 17e eeuw Nederland de enige mogelijkheid waren om weer de beschikking te krijgen over eigen kerkruimtes.

De noordelijke Nederlanden werden door het verdwijnen van de eigen hiërarchie een missiegebied, genaamd de Hollandsche Zending onder leiding van een rechtstreeks door Rome benoemde apostolisch vicaris of vergelijkbare functionaris. Een flink deel van de Utrechtse bevolking bleef rooms-katholiek, ook talrijke notabelen. Zij gingen ondergronds verder in moeilijke omstandigheden: katholieke gebouwen en overige kerkelijke goederen waren in beslag genomen; de geestelijkheid was veelal gevlucht. Na de eerste jaren van verwarring begonnen de katholieken zich weer te organiseren. Zij zochten geschikte plaatsen om de liturgie te vieren, om godsdienstondericht te verzorgen, onderdak voor de priesters. Er ontstonden in de stad een aantal zogenaamde staties: vaste 'bidplaatsen' met een eigen priester en een eigen werkterrein. Een statie is een parochie, maar dan in een missiegebied.

Men moest behoedzaam te werk gaan. Aanvankelijk kwam men in Utrecht op wisselende plaatsen bij elkaar, meest te middernacht, en hadden de priesters ook geen vast onderkomen. Later werden de statiekerken de plek waar een min of meer vaste groep katholieken bij elkaar kwam.

Aanvankelijk was ook sprake van actieve vervolging door de stedelijke overheid: invallen in bidplaatsen en kapellen, gevangenneming en verbanning van priesters, zware boetes op overtredingen van het verbod op de katholieke eredienst. Wat later in de tijd bleef het verbod op de katholieke eredienst gehandhaafd maar werd er minder de hand aan gehouden. Toen volgde oogluikend toestaan tegen betaling. Deze zogenaamde 'recognitiegelden' verdwenen in Utrecht eerder dan elders: al in 1703 weigerde de toenmalige burgemeester Everhard van Sijpesteijn het betreffende geld in ontvangst te nemen uit handen van twee kerkmeesters van de St. Martinuskerk. Zij moesten dat geld voortaan liever aan de armen besteden.

Weer verder in de tijd was er tolerantie ten aanzien van het katholicisme maar de gereformeerde kerk was in feite staatskerk en katholieken werden als tweederangsburgers beschouwd. Ook toen de staatskerk als zodanig werd afgeschaft en de kerkgenootschappen officieel werden gelijkgesteld, werden de katholieken nog tot in de 20^e eeuw geweerd uit allerlei overheidsfuncties.

Het was aan katholieke organisaties namelijk verboden op eigen naam of titel onroerend goed te verwerven. De oplossing voor dit probleem vormde wat wij hier gemakshalve 'de notabelenconstructie' zullen noemen. Notabelen kochten de benodigde huizen en erven onder hun eigen naam. Zij waren nominale eigenaren, stromannen, naamleners, zogenaamde eigenaren, 'pretense' eigenaren zoals in sommige documenten staat, of hoe je het maar noemen wilt; de werkelijke eigenaren en gebruikers waren de rooms-katholieke gemeenschappen of de kloosters die de staties beheerden.

Bij dergelijke transacties werd veelal een zogenaamd 're(n)versaal' of tegenacte opgesteld, een niet openbaar cq geheim document waarin de werkelijke eigenaar genoemd wordt alsmede de aankoopsom, de afspraken die zijn gemaakt met betrekking tot gebruik en onderhoud en met betrekking tot eventuele overdrachten in de toekomst.

Zo'n voorwaarde zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de nominale eigenaar op verzoek van de werkelijke eigenaar het pand tegen de aankoop prijs zal overdragen aan een door de werkelijke eigenaar te noemen persoon. Het transport had soms plaats voor de notaris, maar meestal gewoon voor het gerecht. Deze constructie was al in zwang toen Vuystingh zijn eerste grondaankopen deed in 1637 en ook bij de aankoop in 1641 van de twee kameren aan de Lange Nieuwstraat. Nog in 1853, kort na het herstel van de rooms-katholieke hiërarchie durfde de kerk geen huizen (onder

andere een onderkomen voor de nieuwe bisschop) in de stad Utrecht onder eigen naam te kopen maar deed dit via stromannen. In sommige gevallen doneerden de notabelen de koopsom geheel of gedeeltelijk. Als een notabele tevens sponsor was, kon deze zich wel eens ontpoppen als heer en meester over de betreffende kerk-gemeenschap.

De werkelijke eigenaren van de 'statie'. Een cadeautje uit Antwerpen? De huizen en de grond die op naam van Vuystingh werden gesteld, waren eigendom van het Antwerpse dominicanerklooster, toegewijd aan St. Paulus. Hoe de paters vanuit Antwerpen contacten legden met de betreffende huiseigenaren in Utrecht, wie de bemiddelaars of tussenpersonen waren, welke rol eventueel de paters dominicanen van de iets verderop gelegen Statie Onder de Linden hebben gespeeld, we weten het niet. Waarschijnlijk heeft het Paulusklooster in Antwerpen in eerste instantie de aankopen van grond en huizen en de bouw van het nieuwe huis gefinancierd, hebben de Utrechtse gelovigen vervolgens het levensonderhoud van de priesters en het onderhoud van de gebouwen bekostigd. We weten niet of het Paulusklooster restitutie voor haar investeringen heeft gekregen na de overdracht van de statie aan de plaatselijke gemeenschap. Hoe dan ook, dit huis is naar alle waarschijnlijkheid een Antwerps initiatief.

De Vuystinghen op de bres voor hun overtuiging.

De familie Vuystingh - voorzover die althans in de archieven terecht is gekomen - is niet van zins zich neer te leggen bij het verbod op de rooms-katholieke eredienst. Peter leent zijn naam aan de statie aan de Lange Nieuwstraat; of hij nog meer heeft bijgedragen door te bemiddelen, door geld voor de paters in te zamelen, door de verbinding met Antwerpen te onderhouden, weten we niet. Zijn zoon Hendrick is - zoals hierboven vermeld - gaan studeren in Leuven. Hij was vermoedelijk seminarist. Het afstand doen van zo'n kind en de bijbehorende opleidingskosten vormden ook een offer. Een zus van Peter, Agnes Vuystingh, weduwe van Dirck Stryker, droeg haar steentje bij in de Jerusalemsteeg. Zij en haar gezin stonden kennelijk bij de Utrechtse magistraat bekend als mensen die het gezag trotseerden en in de gaten gehouden moesten worden, getuige onderstaand verslag.

Agnes kocht op 5-5-1646 een huis in de Jerusalemsteeg met een uitgang in de noordwaarts gelegen 'gemene' gang. Die gang leidde naar de schuilkerk of gebedsruimte die de basis vormde voor de latere Augustijnerstatie aan de Herenstraat. Die gang leidt nog steeds naar de resten van het Jerusalemklooster. Zij was kennelijk betrokken bij de organisatie van de vieringen op die plek. De magistraat was niet gek op dergelijke poortjes. Een vroedschapsresolutie van 22-1-1655 vermeldt: '...ende in regard van de deure ofte poorte, staende tusschen de huysinge van Borculo ende de kinderen van Vuystingh, wonende in de Hierusalemsteech, wordt den heere Officier gelast, deselve deure met een swaer ende bequaem slot te voorsien ende daervan twee sleutels voor sijn Edele ende sijn Substituyt te nemen, oock de eygenaers ende bewoonders van de huysingen die haren uytganh door deselve poortwech hebbende, een gelijcke sleutel t'haren coste te laten volgen...'

Kennelijk had er een inval door de schout en zijn knechten plaatsgevonden, want er staat in diezelfde resolutie ook: '... ende belangende het altaer ende dependentien vandien, bevonden in de huysinge suydwaerts naest de voorseyde deure ofte poortwechgen mitsgaders de dubbele voordeure derselver huysinge binnen acht dagen nae insinuatie (kennisgeving) te amoveren ende aff te hangen de gevoederde (met een extra laag hout bekleedde) vuyre deure achter de voordeur hangende ende wech te nemen de schilderijen ende altaer aldaer toegestelt tot exercitie van de paepse superstition'.¹⁹

Het poortje naar de 'gemene' steeg
in de Jerusalemstraat

Verkoop Lange Nieuwstraat 53

Op 29-10-1661 verkoopt Peter Vuystingh zijn huis aan Henrick van Erckel. De overdracht heeft plaats voor het Utrechtse gerecht in twee stappen. Eerst wordt het huis overgedragen aan Sr Simon van Oosterhoff volgens een 'coopcedulle tusschen hem comparant (Vuystingh) ende den Sr Oosterhoff op den 16en april 1643 opgerecht.' Vervolgens door Peter van Wijck - namens Van Oosterhoff - op dezelfde dag voor hetzelfde gerecht overgedragen aan Hendrick van Erckel. De genoemde 'coopcedulle' was mogelijk zo'n re(n)versaal als we hierboven op bladzijde 18 bespraken en dat reeds van kracht was bij de aankoop in 1641 van de twee kamers door Vuystingh. De cedulle zelf hebben we niet kunnen vinden. Daar was hij ook niet voor bedoeld. De vermelding van die cedulle onderstreept nog eens dat Vuystingh van meet af aan slechts in naam eigenaar was van het 'kerkelijk complex' aan de Lange Nieuwstraat.

Wie waren Van Oosterhoff en Van Wijck?

Simon Gerritsz van Oosterhoff te Amersfoort, gehuwd met Margaretha van Westreenen, dochter van Jacob van Westreenen en Wilhelmina Foeyt, was rentmeester, tussen 1638 en 1659 vooral opererend in (de omgeving van) Amersfoort. Hij vertegenwoordigt als zodanig diverse partijen zoals de kinderen van Johan van Doornik (1638), Wilhelm baron de Renesse van Baer (1659), de nonnen van het St. Agathaklooster in Amersfoort (1654, 1667).

Als rentmeester had hij verstand van onroerend goed en zal hij op de hoogte zijn geweest van de voorschriften en wettelijke procedures inzake huur, verhuur en overdracht van huizen en grond. Een goede zaakwaarnemer. Bovendien had hij banden met een andere speler in de notabelenconstructie: Peter van Wijck. Van Oosterhoff was een neef van diens vrouw Josina van Domselaar en voogd over hun onmondige kinderen; medevoogd was de kunstschilder Johan van Wijck. Peter van Wijck en zijn vrouw zijn ook legatarissen van Gijsberta van Oosterhoff, een zuster van Simon. Peter van Wijck, gehuwd met bovengenoemde Josina van Domselaar, was schout van Stoetwegen (een gerecht tussen Zeist, Bunnik en Odijk). Hij woonde evenals Vuystingh aan de Lange Nieuwstraat maar dan aan de oostzijde. Hij was overheidsfunctionaris, familielid van Van Oosterhoff en buurman van Vuystingh. Kortom een geschikte gemachtigde.

Peter Vuystingh overlijdt in 1662.

11-12-1662 Petrus Vuystingh wordt overlijdt. (Dom, 'twede geluijt')²⁰

22-12-1662 (datum van aangifte) 'De Heere ende Meester Petrus Vuystingh, advocaet voor de Ed. Hove van Utrecht, in de Nieuwstraat.' Hij wordt begraven in de Buurkerk. 16 dragers. 1 knecht. 1 uur te laat in de kerk.²¹ Hij laat na zijn vrouw met onmondige echte kinderen. Bij zo'n deftige begrafenis verwacht je een flink bedrag aan impost, maar er is geen bedrag ingevuld.

Het gezin Vuystingh na het overlijden van Peter Vuystingh. Uit de papieren blijkt overduidelijk dat zijn weduwe Cristina er financieel niet zo florissant voor staat. Het nominale eigendom van het grote huis Lange Nieuwstraat 53 met de aanliggende panden en erven was al overgedragen in 1661. We nemen aan dat daaruit geen enkel gewin voor Vuystingh voortvloeide. We weten ook niet of zijn gezin door deze overdracht eventueel het pand Lange Nieuwstraat 53 moest verlaten omdat we niet weten of hij daar überhaupt ooit gewoond heeft. In 1665 woont Cristina hoogstwaarschijnlijk in 'Het Eiland van Malta', nu Lange Nieuwstraat 37, kleiner en bescheidener. Oom Egbert van Dijk (gehuwd met Cristina's zus) wordt voogd over de vier onmondige kinderen.

Cristina benadert de weeskamer met verzoeken om financiële coulantie. In 1668 laat zij weten dat de boedel van haar man 'met alderleijde lasten beswaert' blijkt. Het gaat om sommen van 400, 200, 600 gulden. Om die af te kunnen lossen heeft ze in 1665 twee leningen afgesloten op haar woonhuis: een hypothecaire lening van 800 gulden bij haar nichtje Catharina Strijkers, weduwe van zaliger Cornelis Verhaar en een dito lening van 500 gulden bij Rudoph van Nijpoort. Zij haalt ook geld uit een huis in de Bemuurde Weerd (waar 'De Cementmeulen' uithangt). De schuldeisers uiten hun zorg dat deze leningen en afbetalingen door de kinderen van Cristina (zij zijn mede-erfgenamen) 'in 'dispuijt soude konnen worden getrocken' en Cristina vraagt daarom aan de weeskamer te erkennen en goed te keuren dat zij met deze operaties de schulden van hun vader aflost. Die goedkeuring krijgt zij.

In 1669 vraagt zij toestemming om weer een hypothecaire lening te mogen afsluiten op 'seckere haere huysinghe inden Lange Nieuwestraet opt hoekje van Henrick de Rooyensteegen'.

Dit hoekhuis, het tegenwoordige Lange Nieuwstraat 49, werd door Peter Vuystingh gekocht in 1637. Het wordt – zoals hierboven al vermeld - in de transporten achter-eenvolgens beschreven als huis en hofstede; een huis met een hof daarachter; met een huysken daarnaast; met een kamer daaraan; met een kamer tot woning geappropriëerd. Die ten zuiden van nummer 49 gelegen kamer blijkt in 1660 verbouwd te zijn tot een woning en is waarschijnlijk vanaf dat jaar het onderkomen van de dominicaner pastoors; de grond achter het huis is kennelijk aan de dominicanen overgedragen; het hoekhuis zelf bleef eigendom van Vuystingh. Hij woonde daar waarschijnlijk niet zelf. Het is althans in 1669 verhuurd aan Gosen Everts. Het was zwaar belast. Cristina Vuystingh kan de schulden niet afbetalen. De geldschieter - advocaat meester Willem Uittenbogerd - maakt 'difficulteyt'. Hij wil alleen zaken doen als Cristina officiële toestemming heeft om te mogen beschikken over dit geld dat immers mede haar kinderen toekomt. Cristina wil het geleende geld ook gebruiken 'tot uitgoeding' van het vaderlijk erfdeel van haar zoon Johannes Vuystingh 'die sy van meyninghe is uyt te trouwen.'

In een verzoekschrift uit 1670 blijkt dat haar schuldeisers genoeg nemen met 25 % van hun eisen maar dat accoord pas willen tekenen als Cristina bij gelegenheid van die ondertekening met contant geld op tafel komt. Ze vraagt de weeskamer toestemming om de opbrengsten van de verkoop van vier kamers (door de voogden Egbertus van Dijk en Johannes Vuystingh) daarvoor te mogen gebruiken. Het gaat erom geld 'tot laste van haere soons vaderlijke portie te mogen lichten.' De finan-

ciële claims op haar huizen komen door vererving in diverse boedels terecht. Nog in 1730 wordt een van deze schulden doorgehaald. Nog later, 22-5-1777, wordt een lening van f 500.- afgelost. Daarbij wordt vermeld dat in 1666 de rente voor deze lening uit 'consideracie' (naar wij aannemen voor de weduwe Vuystingh-De Prins) van 5 % verlaagd is tot 4 %. Juffr. Christina de Prins, weduwe Mr Peter Vuystingh, advocaat, overlijdt in 1674. (aangifte op 12-1-1674) Ze wordt begraven in de Buurkerk, gratis gezonken. Ze laat na onmondige kinderen. Zoon Johan is getrouwd en het huis uit. Haar financiële situatie was kennelijk zo ongewis dat deze Johan op 5-1-1674 mede namens Christina's overige onmondige kinderen een verklaring laat opstellen dat het begraven van zijn moeder niet inhoudt dat hij haar nalatenschap accepteert. Cristina kreeg veel kinderen, verloor veel kinderen, bleef na de dood van haar man in behoeftige omstandigheden achter. Het klinkt ongelukkig.

Hendrick van Erckel nominaal eigenaar van 1661-1687. Van Erckel neemt in 1661 twee huizen van Vuystingh over: Lange Nieuwstraat (nu) nummer 51 én 53. Over de andere door Vuystingh indertijd gekochte erven en panden wordt niet gerept. Zo Van Erckel al in een van die huizen gewoond zou hebben, dan is dat niet het geval in 1679: dan woont hij bij zijn vader bij de Bakkerbrug; zijn laatste jaren tenslotte woonde hij in Delft. Hendrick was een van de zoons van Dirck Claesz d'Erckel, rentmeester en stadhouder/drost te Montfoort voor de burggraven de Merode die zelf veelal in de zuidelijke Nederlanden resideerden.

Dirck was als zodanig ook voorzitter van het stadsbestuur van Montfoort. De burggraaf Ferdinand de Merode liquideerde in 1648 zijn bezittingen in het Stichtse en droeg het burggraafschap met aanhef van dien over aan de staten van Holland. Daarmee verloor Dirck - die katholiek was gebleven - zijn ambt en sociale status. Hij was de enige katholiek in het stadsbestuur van het overwegend katholiek gebleven Montfoort. Hij verhuisde ook van zijn deftige ambtswoning naar een kleiner huis.

September 1643 liet Hendrick van Erckel zich inschrijven aan de Utrechtse universiteit voor een rechtenstudie. Hij werd na zijn studie advocaat bij het Hof van Utrecht. Hij was gehuwd met Margareta van der Poort, dochter van een rijke wijnhandelaar. Van der Poort bezat aan de Oudegracht bij de Bakkerbrug meerdere huizen.

Pappeldeuren.²² Hendrick zette zich actief in voor de uitoefening van de katholieke eredienst en was bereid daarbij persoonlijke risico's te nemen. In 1655 wordt door gecommitteerden van het gerecht gemeld dat zijn huis aan de Lange Nieuwstraat voorzien is van 'pappeldeuren'. De katholieken voorzagen de toegangen tot hun bidplaatsen van massief populierhouten deuren of spijkerden populierenhouten planken op de bestaande deuren om invallen door de schout te bemoeilijken. Achter die deuren hielden de papisten hun 'licentieuse (bandeloze) vergaderingen'. Die deuren waren bedoeld om: '...dat de officiers by het aanschellen niet ingelaten werdende ende die op willende slaen vergeefse moeyten doen ende menich maal vruchteloos daeruyt scheyden moeten (daarmee moesten ophouden)'.²³ Hem werd opgedragen zijn voordeur van zwaar 'pappelenbomenhout' te verwijderen. Ook vraagt een aantal predikanten namens de kerkeraad of het stadsbestuur er niet goed aan zou doen de Heer van Erckel naar de eigendomspapieren van dat huis te vragen.

Uit dit berichtje kan afgeleid worden dat al in 1655 in en/of achter het huis godsdienstige bijeenkomsten plaats hadden. Dat is ruim voor het in de literatuur genoemde tijdstip - 1659 - waarop de dominicanen van de statie Onder de Linden naar de Dorstige Hartsteeg zouden zijn verhuisd. Zoals te lezen valt in het tweede deel van dit SteenGoed wordt pas in 1664 voor het eerst melding gemaakt van een kerk ter plaatse. Dit sluit uiteraard niet uit dat die kerk of bidplaats al eerder in gebruik was. Als priesters worden in de periode Van Erckel genoemd: Franciscus Engelgra-

ve en Christianus Flores. Niet duidelijk is of zij gewoond hebben op Lange Nieuwstraat 53.

Hendrick van Erckel en zijn vrouw Margareta kregen twee kinderen: Theodorus en Joan Christiaan. Theodorus overlijdt jong. Zodoende is Joan Christiaan enige erfgenaam. Hendrick woonde de laatste jaren van zijn leven op het Bagijnhof in Delft, dicht bij zijn zoon Joan die toen pastoor was van de Ursulakerk. Hij wordt op 3-11-1687 in deze kerk begraven. Na Hendrick's dood wordt Lange Nieuwstraat 53 en 51 eigendom van zijn zoon Joan Christiaan. Nog in transporten in 1725 en 1770 worden Hendrick van Erckel en Vuystingh genoemd als belendingen van de huizen Lange Nieuwstraat 51, 53 en 55.

Hendrick was jurist en vakgenoot van Peter Vuystingh, loyaal lid van de katholieke kerk. Dat maakte hem een geschikte nominale eigenaar.

Joan Christiaan van Eckel, kortstondig nominaal eigenaar in 1687.

Henrick van Erckel stierf in november 1687. Joan Christiaan volgde hem op als nominaal eigenaar van de panden aan de Lange Nieuwstraat.²⁴ Joan Christian van Erckel komt maar heel even in beeld: al op 5-1-1687 draagt hij de huizen over aan Mr Diderick Schade van Westrum, heer van Dompelslaer. We vermeldden al op bladzijde 16 dat het huis gebruikt en gehuurd werd door Maria Dias. Van Erckel woonde er zeker niet zelf. In de korte periode Joan Christian van Erckel trad de priester Ludovicus van der Hostijne aan.

Van Erckel was een man van belang. Voor de belangstellenden vertellen we hieronder iets meer over hem.

Joan Christiaan werd geboren op 13-11-1654. Toen hij 10 jaar was, overleed zijn moeder; zijn broer Theodorus overleed kort na zijn moeder. Joan was nu enig kind. Gedoopt werd hij waarschijnlijk door pastoor Ruvius of diens kapelaan. Ruvius was pastoor van Sinte Marie op de Camp (sinds 1645 afgesplitst van Sinte Marie achter Clarenburg) met als kerk Soli Deo Gloria aan de Nieuwegracht. Hendrick van Erckel is inmiddels verhuisd naar de Nieuwegracht. Hij stelde ook dit huis open voor de katholieke eredienst. Het is dus niet onmogelijk dat Joan's eerste kennismaking met de liturgie heeft plaats gehad in zijn ouderlijk huis. Onderwijs kreeg hij mogelijk van kloppjes, een huisleraar of op een partikuliere schrijfschool. Vervolgonderwijs mogelijk aan de St. Hieronymusschool aan de Kromme Nieuwegracht die in die jaren nog steeds rooms-katholieke studenten toeliet.

Najaar 1666 vertrok hij naar Leuven. Met hem begonnen in oktober 1666 nog twee stadsgenoten aan hun opleiding: Simon Swanick en Antonius Schade. Zij studeerden aan het college van de Allerheiligste Drievuldigheid (opgericht 1657), ook wel 'het nieuwe collegie' genoemd. Kinderen kwamen daar al vanaf hun twaalfde jaar. Leuven was de plek bij uitstek waar de kinderen van de Utrechtse katholieke notabelen hun opleiding volgden. Dat gebeurde heimelijk: het was katholieken verboden universiteiten te bezoeken die in het toenmalige Spaanse koninkrijk lagen.

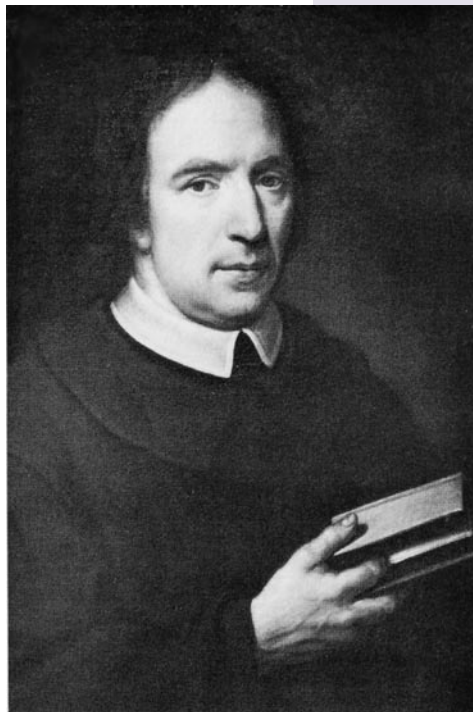
Op 15-2-1672 vraagt hij octrooi om te testen (verlof om een testament te mogen maken). Hij was toen al samen met neef Nicolaas van der Poort eigenaar geworden van twee huizen in de binnenstad. Rond 1676 besloot hij om priester te worden. Ook Nicolaas van der Poort zal later priester worden. Een van zijn ooms - Nicolaas van Erckel - was pastoor in Delft. Mogelijk zijn ook de in de papieren gesignaleerde priesters Lambert en Franciscus van Erckel familie van Joan Christiaan.

Na zijn priesterwijding op 23 september 1679 door bisschop Reginald Cools van Roermond, woonde hij enige tijd bij zijn vader aan de Bakkerbrug.

Na een aantal jaren assistentschap bij zijn oom Nicolaas van Erckel in Delft, volgde hij deze op als pastoor van de Ursulakerk aldaar. Hij wordt een belangrijk man in de toenmalige Noord-Nederlandse rooms-katholieke kerk.

Zo was hij van 1694-1723 provisor van Alticollense²⁵; in 1695 lid van het vicariaat van

Utrecht ('kanunnik'); van 1697 tot 1723 aartspriester van Delfland (20 staties). Hij publiceerde ook, vooral polemische, geschriften. Veelal anoniem of onder pseudoniemen als Jan Hendrickse, Jan Hendrickse Regthart, Pieter Regthart, Jan Waermond. Van Erckel maakte zich steeds meer sterk voor een herstel van de hiërarchie door de plaatselijke 'kapittels' die hij zag als voortzetting van de oude kerkelijke structuren met onder andere het recht zelf uit hun midden een bisschop te kiezen. (Welke keuze ook vóór de reformatie door de paus bevestigd diende te worden.) Geen zendingsgebied meer, maar een 'ecclesia batava' met als vanouds Utrecht als centrum. Geen apostolisch vicaris en regie vanuit Brussel maar een eigen bisschop. Rome stelde zich steeds harder op tegen deze opvatting. Op 16-1-1711 werd Van Erckel door Rome geëxcommuniceerd en van alle functies ontheven. Hij ging gewoon door en schreef een verdedigingsschrift. Ondanks verzoeningspogingen wordt het Utrechtse schisma een feit (april 1723). Van Erckel woonde nog steeds op de pastorie in Delft (Begijnhof). Zijn gezondheid ging steeds verder achteruit (problemen met zijn geheugen, ademnood, trillen, handen en vingers moeilijk te gebruiken). Hij moest in januari 1729 zijn zondagspreek afbreken door uitputting. Voor zijn oude dag zocht hij aanvankelijk een huis in Utrecht. Dat bleek te duur; toen verhuisde hij in Leiden naar een huis naast de pastorie van 'De Liefde'. Hij bleef deken van het Utrechtse kapittel dat sinds zijn verhuizing naar Leiden aldaar vergaderde om hem te sparen. Zijn verzoek van 26-8-1733 om af te mogen treden als deken van het kapittel werd niet ingewilligd door de kapittelheren. Dat gebeurde pas in oktober daaraan volgend.

Joan van Erckel afgebeeld als pastoor. In die tijd was het een bijzonderheid als een deftig iemand zich zonder pruik liet afbeelden. Ook priesters droegen op afbeeldingen ware haargevaartes op het hoofd. Er zijn meerdere portretten van hem bewaard gebleven, allen zonder pruik. Mogelijk een blijk van eenvoud.

Van Erckel overleed 4 april 1734 op 80-jarige leeftijd. Hij vroeg om een stille begrafenis in de avond of vroege morgen in de Hippolytuskerk in Delft, maar werd bijgezet in de grafkelder te Warmond waar de hoofdrolspelers van de Clerezie als Petrus Codde, Pasquier Quesnel, Aegidius de Witte, Barchman Wuytiers, Cornelis Steenoven waren begraven. De plek kreeg in deze jaren zelfs de status van bedevaartsoord. Om die reden werd de toegang tot deze kelder aan katholieken verboden.

Van Erckel had vele testamenten laten maken: eerst - in zijn jeugd - op zijn vader, toen op zijn neef Nicolaas van der Poort, toen op Hendrik van Rhijn die zijn geschriften vertaalde en uitgaf. Allen stierven voortijdig zodat hij ten leste de drie dochters van zijn neef Hendrick Coppert, 'doosemaker', als universeel erfgenamen benoemde met legaten voor nog enkele tientallen andere personen. Hij had levenslang al veel geschonken. Zijn 3 huizen in Utrecht (twee aan de Neude en één in de Drieharingensteeg) had hij al eerder verkocht. Van Erckel wordt wel aangewezen als de hoofdaanstichter van het Utrechtse schisma. In studies over dit onderwerp wordt echter ook gewezen op de bijdrage van Rome dat halsstarrig de noordelijke Nederlanden als missiegebied bleef definiëren en behandelen ook toen de lokale kerk zich weer redelijk had hersteld. J. Jacobs schreef een biografie van Van Erckel en promoveerde daarop in 1981. Dit boek leest als een roman. Wij hebben er vrijelijk uit geput.

De familie Schade van Westrum, nominale eigenaren van 5-1-1687 tot ca 1780.

De volgende notabele familie die zich aandient in de rij van nominale eigenaren van de huizen aan de Lange Nieuwstraat om de kerkelijke activiteiten aldaar af te dekken, is de familie Schade van Westrum.

De families Schade/Schadee/Schaey/Scaey/Scay/Scae komen in talrijke Nederlandse archieven voor en vormen een uitdaging voor genealogen. Er is zelfs een dossier 'Schade van Westrum', aangelegd door de Utrechtse rijksarchivaris P. J. Vermeulen. Voor dragers van de naam Schade is het aantrekkelijk om aan te tonen dat zij afstammen van bijvoorbeeld Willem Scade, die in 1227 genoemd wordt als ministeriaal van Otto van der Lippe, bisschop van Utrecht. Dat zou een mooie opstap zijn naar de adels-erkenning. Helaas worden de papieren over de eerste 7 generaties als vervalsingen beschouwd en moet men zich tevreden stellen met Bernt Schade als bewezen oudste stamvader. Hij was in 1483 leenman van de Utrechtse Paulusabdij. Ook dan een respectabel geslacht.

Het staat wel vast dat er in de middeleeuwen riddermatige Schade's zijn geweest. De protestantse tak had zitting in meerdere stadsbesturen terwijl de katholieke tak uitsluitend om geloofsredenen daarvan werd uitgesloten. Onderstaande Didericq - 'onze' Didericq - is ongetwijfeld katholiek.

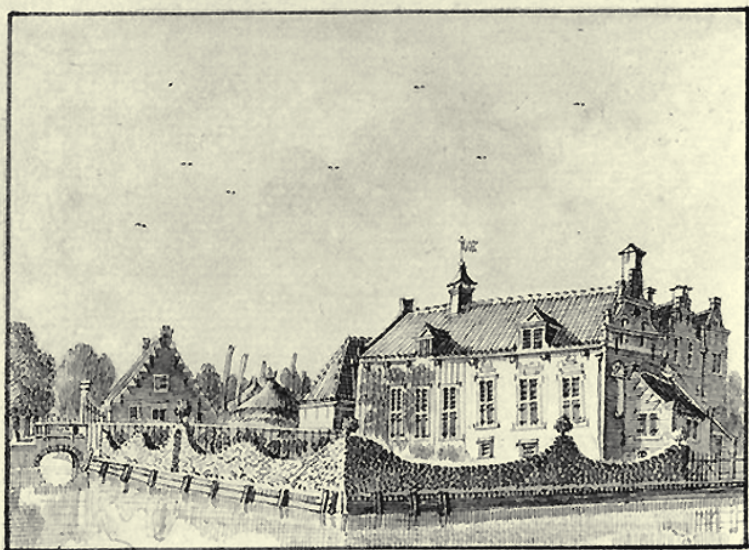
**Mr Didericq/Dirck Antonius Schade van Westrum, heer van Dompse-
laer, advocaat voor den Hove van Utrecht, gehuwd met Cornelia Maria
van der Wiel, (nominaal) eigenaar van 5-1-1687 tot 1710.**

De katholieke tak van de familie Schade genoot kennelijk het vertrouwen van de katholieke geestelijke leiders want deze fungeert meerdere generaties achtereen als 'naamlener' bij zowel de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg als die in het huis Clarenburg. Deze Schade's waren overtuigde katholieken en voelden zich waarschijnlijk niet de minderen van de Utrechtse magistraat. Ze waren ook zo rijk aan onroerende goederen dat een paar gebouwtjes in de stad meer of minder daarbij niet zo opvielen. De eerste naamlener in deze familie is Arnoldus Schade sr. Hij staat toe dat in 1647 de schuilkerk Maria Minor met annexen aan het Achter Clarenburg van de katholieke notabele Adriaan Ram op zijn naam wordt gezet. (Na het overlijden van Arnoldus in 1674 werd onze Dirck waarschijnlijk - een acte met die strekking hebben we nog niet gezien - nominaal eigenaar van de Maria Minor met annexen.) Op 5-1-1687 wordt aan Dirck/Diderick Schade van Westrum overgedragen: '... de huijzinge en erven daaraan behorende mitsgaders de aparte woninge daer annex, alsmede 3 cameran staende in 't Dorstige Hartsteegje ..' Deze overdracht behelsde dus het gehele kerkcomplex aan de Lange Nieuwstraat: de nummers 53 en 51, de niet genoemde kerk die op dat erf stond en drie cameran waar-tussen zich het toegangspoortje naar de kerk bevond. In de periode Didericq Schade werkt nog steeds de priester Ludovicus van der Hostijne in de statie en vanaf 1701 Raymundus Leemans.

Didericq koopt in 1682 het huis Dompse-laer bij Wijk bij Duurstede. Hij had daar al veel geld in zitten in de vorm van een hypothecaire lening. Hij noemt zich sindsdien Heer van Dompse-laer (een lang gekoesterde wens?). De familie gebruikte dat huis meerdere generaties tot 1774 als zomerverblijf. Aan rust was daar zeker geen gebrek! Geregistreerd is dat in 1721 Arnoud Schade jr daar op zondagmorgen een klokje liet luiden, waarschijnlijk om de predikant van Overlangbroek te tergen.

Het huis Dompse-laer was sinds 1539 een riddermatige hofstede, gelegen aan de noordzijde van de Overlangbroekse wetering tussen Langbroek en Amerongen. Er hoorde veel grond bij, gelegen aan weerszijden van die wetering. Het huis had zijn naam te danken aan een telg van een van oorsprong Veluws geslacht Donselaer die het huis aan het eind van de 15^e eeuw in bezit kreeg. In 1772 wordt het huis Dompse-laer omschreven als een 'laag en ouderwetsch gebouw hetwelk niet onvermakelijk in zijn hof, vijver en geboomte ligt.' ²⁶ Over deze voormalige ridderhofstede Donselaer in de toenmalige gemeentes Over- en Neerlangbroek zegt Van der Aa in 1841 dat

deze oorspronkelijk eigendom was van het geslacht Donselaer, later Van Wijnbergen en Reede van Drakenstein. Dat deze hofstede tot voor 50 jaar geleden werd bewoond door de baronesse van Giesenburg. De hofstede was toen al niet meer riddermatig. In het jaar 1841 waarin Van der Aa dit schrijft, bestaan de gebouwen al niet meer. De gronden, gelegen ter weerszijde van de Overlangbroeksewetering, zijn dan in handen van W. van Nellestein, heer van Broeckhuisen en W. H. de Beaufort wonende op de Treek bij Amersfoort.

Het huis Dompelslaer in 1745
door Jan de Beijer.

Dirk overlijdt op of rond 14-5-1710. Hij blijkt dan te wonen *naast* de Catharijnekkerk, dus schuin tegenover Lange Nieuwstraat 53. Hij wordt begraven in de Catharinakerk; drie uren 'beluid', wapens opgehangen, gezonken. Hij laat na zijn vrouw en een volwassen zoon. De impost bedraagt f150.-.

Arnoldus Franciscus Schade van Westrum, gehuwd met Maria Catharina de Wijs, nominaal eigenaar van 1710 tot 1735, nieuwbouw aan de statiekerk.

Na het overlijden van Dirk Schade in 1710 neemt zijn zoon Arnoud/Arnoldus Franciscus het stokje over. Hij sluit op 3-1-1720 een overeenkomst met de decaan en kapittelheren van Oudmunster, als zijnde de superintendents van de Eleemosyne- en Godscameren in de Hendric de Royensteeg (Dorstige Harststeeg). Zij staan hem toe een 'langwerpig vierkant vertrek' te bouwen achter deze kamers.

Op die nieuwbouw gaan we dieper in in het deel over de kerk op bladzijde 64. In de periode Arnoldus Franciscus Schade is nog steeds Raymundus Leemans werkzaam als priester.

Ernst François en Theodora Cornelia Schade van Westrum, nominale eigenaren van 1735 tot 1773.

Na de dood van Arnoud Schade op 15-1-1735 nemen zijn zoon Ernst François, gehuwd met Maria Anna Coleta van Outhesuden en diens zuster Theodora Cornelia, gehuwd met Mr Adriaan Wittert, heer van Hoogland, de rol van naamleners over. In deze periode zijn de priesters Franciscus Lorrain (tot 1761) en Franciscus Wuijts (tot 1774) werkzaam op de statie.

Ernst François Schade van Westrum nominaal eigenaar van 8-11-1773 tot 1777. Het einde van het naamlenerschap in zicht.

Op 8-11-1773 trekt Theodora zich terug als nominaal eigenaar van het kerkelijk complex Achter Clarenburg. Haar broer Ernst François neemt haar taak over. Aanleiding daartoe was mogelijk het gegeven dat haar in Frankrijk verblijvende zoon Adriaan in toenemende mate psychisch incapabel werd. Hij moest al in 1774 onder curatele worden gesteld. In een acte van 1777 is sprake van de 'innocente' Adriaan

Wittert van Westrum. Hij was om die reden zeker niet geschikt voor de rol van naamleners.

Ernst François overlijdt op 1-10-1777. Het begraafboek: Mr Ernestus Schade van Westrum aan de Marieplaats; laat na geen vrouw maar acht mondige kinderen; gezonken in de Catharinakerk; 16 ellen laken gescheurd; betaalt f 70-.-. In zijn testament worden de kerkelijke goederen Achter Clarenburg en Lange Nieuwstraat niet meer genoemd.

De maatschappelijke positie van de katholieke kerk was al danig veranderd. De grondwet van 1798 stelt de diverse Nederlandse kerkgenootschappen aan elkaar gelijk. De scheiding van kerk en staat is vanaf dat moment althans op papier een feit. Ook de katholieke kerk staat het nu vrij huizen en landerijen te bezitten; met deze wet vervalt ook het naamlenerschap.

Mogelijk speelde ook een rol dat Ernst François sympathiseerde met de Oud-Katholieke kerk. Hij stond met andere woorden aan de kant van de 'Clergie' (die ageerde tegen de status van zendingsgebied voor de noordelijke Nederlanden en die tegen de wens van Rome in zelf de bisschoppelijke hiërarchie herstelde) en niet aan de kant van de 'Paters' (de bijnaam voor degenen die trouw aan Rome bleven). Hij was - met af en toe een jaar onderbreking - van 1737 tot 1777 bestuurder (regent, boekhouder, secretaris) van de Rooms-Katholieke Aalmoezenierskamer. Ook dit bestuur was verdeeld. Het probeerde nog lang als eenheid te opereren maar op 1 juni 1746 werd toch besloten tot een splitsing in een Rooms-Katholieke en een Oud-Roomsch Katholieke kamer. Ernst François blijft aan als regent van de Oud-Roomsch Katholieke kamer.²⁷

Al ruim vóór de invoering van deze nieuwe grondwet schrijft Pater Peltiers - prior van het Antwerpse dominicanenklooster dat de feitelijke eigenaar is van het kerkelijke complex aan de Lange Nieuwstraat - in 1787: 'En vermitsde tijden voor Roomsche Katholijken gunstiger zijn, zoude ik met hun sustineren, dat zij hunne statie zouden kunnen reclameren en hun recht van eygendom kunnen doen gelden.' Hij wil - anders gezegd - de katholieke gemeenschap in de Dorstige Hartsteeg voorhouden dat de tijd rijp is om de statie te claimen als hun wettige eigendom.

1774: de wereldheren nemen de statie over van de paters dominicanen. Lange Nieuwstraat officieel pastorie.

In het tekstgedeelte over de statiekerk wordt uitgebreid vermeld dat de kerk achter Lange Nieuwstraat 53 een dominicanerkerk was. Daar kwam een eind aan als gevolg van een conflict over de opvolging van een kapelaan in onze kerk. Voor de vroedschap was dat conflict een goede aanleiding om een placaat van 25-5-1703 weer van kracht te laten worden. Dat placaat verbood aan ordesgeestelijken de toegang tot de Hollandse Zending. Zodoende werd de statie na het overlijden van de dominicaner pastoor Franciscus Wuijts overgedragen aan de seculiere geestelijkheid. In totaal zijn er vijf seculiere pastoors werkzaam geweest in de statie Dorstige Hartsteeg. Wij vermelden hen op deze plaats in het SteenGoed slechts summier; verderop in het verhaal over de kerk komen zij beter tot hun recht.

Franciscus Wils is de eerste seculiere geestelijke in de Dorstige Hartsteeg. Hij is pastoor van 1774 tot 1776 en bewoner van Lange Nieuwstraat 53. Pastoor Wils werd kort na zijn aanstelling in de Dorstige Hartsteeg ook pastoor van de St. Catharina-statie. Hij vertrok met zijn gelovigen in 1776 naar deze kerk en ging zelf aan de Nieuwe Gracht wonen. Na het vertrek van pastoor Wils kwam de statie aan de Dorstige Hartsteeg leeg te staan.

J. J. Reaal, is pastoor van 1780 tot 1797, bewoner van Lange Nieuwstraat 53. Als pastoor Reaal zijn entree maakt in de Lange Nieuwstraat, hebben pastorie en kerk 4

jaar leeg gestaan. Hij herstelt de schade en koopt een huis aan dat later onderdeel zal worden van de statie.

Jacobus de Haan, pastoor van 1797 tot 1826. Bewoner van Lange Nieuwstraat 53.

De briefwisseling van pastoor De Haan met de aartspriester geeft ons een kijkje in het dagelijkse leven in pastorie en kerkgemeenschap en ook - tamelijk uniek binnen ons materiaal - een kijkje in zijn gemoed.

Antonius 't Hoen, pastoor van 1826 tot 1837, bewoner van Lange Nieuwsstraat 53.

Het weinige dat we vonden over pastoor 't Hoen, staat vermeld in het stuk over de kerk.

Joannes Hartman, pastoor van 1837 tot 1859, tot 1842 bewoner van Lange Nieuwstraat 53.

Verkoop van de pastorie en de statiekerk. Afbraak van de statiekerk.

Pastoor Hartman was niet echt tevreden met zijn kerk aan de Dorstige Harststeeg. Maar ook niet met de kerk in de Jeruzalemsteeg die hij kreeg toegewezen en waarheen hij in 1842 met zijn gelovigen, gedwongen, verhuisde.

Veiling van het statiecomplex.

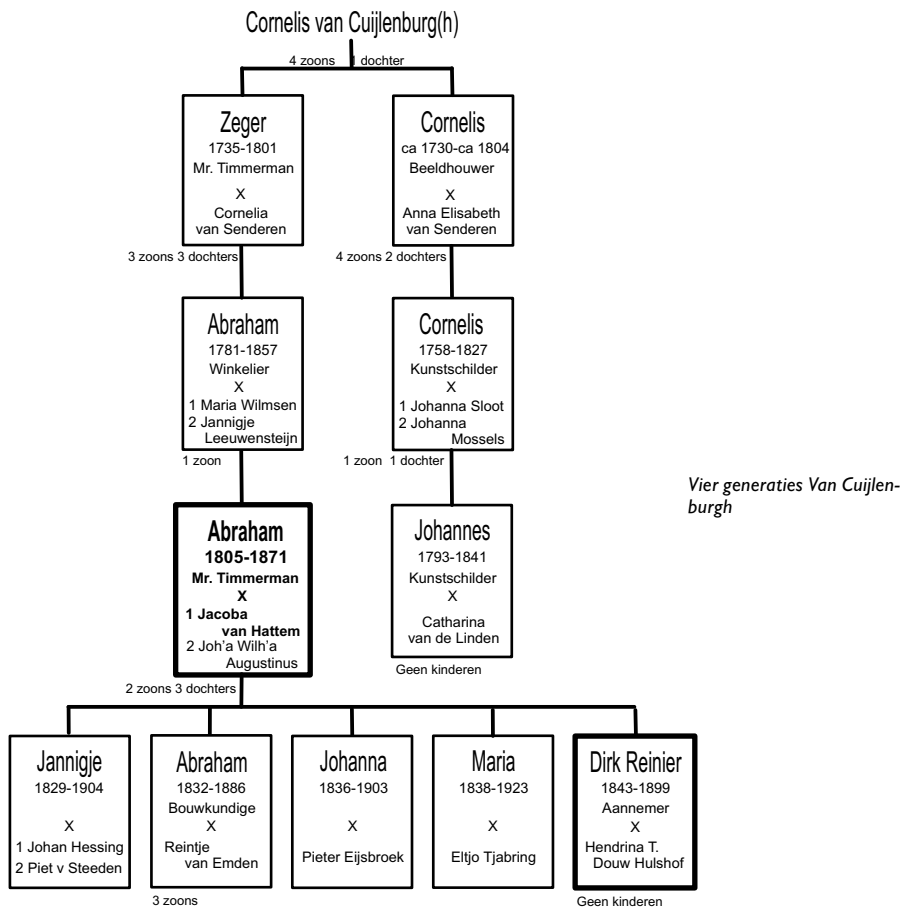
Op 21 mei 1842 wordt het hele statiecomplex geveild. De nieuwe eigenaar is Abraham van Cuijlenburgh. Hij betaalde f 7150.- voor het geheel.

De familie Van Cuijlenburgh, eigenaren van 1842 tot 1905; bewoners van 1842 tot 1875.

De koper van het kerkcomplex, Abraham van Cuijlenburgh, is mr timmerman - wij zouden nu zeggen 'aannemer' - en, zoals later zal blijken, bouwondernemer. Hij opereerde ook als 'makelaar': in de Utrechtsche Courant prijst hij huizen aan, te huur en te koop, die blijkens kadastrale gegevens niet zijn eigendom zijn. Hij wordt geboren op 4 januari 1805 als zoon, tevens enig kind, van Abraham van Cuijlenburgh senior, koopman/winkelier te Utrecht en Maria Wilmsen in de Korte Nieuwstraat. Hij is een van de vele Abrahammen in de familie. Die voornaam deed het kennelijk goed. Zijn familie - in de archieven te vinden onder K/Cuilenburg, K/Cuijlenburg(h), K/Cuylenburg(h), K/Cuylenborgh - treffen we al vanaf 1650 in Utrecht aan. Wij spelen deze achternaam in dit SteenGoed consequent zoals Abraham van Cuijlenburgh zelf deed. De familie oogt gereformeerd, maar Abraham sr is geen lidmaat en zijn vrouw, Maria Wilmsen, moeder van onze Abraham, is Rooms.

Het bouwen zat deze familie in het bloed: grootvader Zeger van Cuijlenburgh, gehuwd met Cornelia van Senderen, was mr timmerman; een zoon van onze Abraham, Dirk Reinier, was timmerman; een andere zoon, de oudste, evenals zijn vader Abraham geheten, verhuist in 1858 naar Arnhem en is daar bouwkundige en adjunct-gemeentearchitect. Uit het feit dat grootvader Zeger in 1762 huwelijksvoorwaarden laat vastleggen voor notaris Dop en uit zijn verzorgde en geofende handschrift zou men kunnen afleiden dat hij niet tot de allerminsten behoorde.

Zeger van Cuijlenburgh

Er is ook nog een kunstzinnige tak in de familie Van Cuijlenburgh: een oudoom van onze Abraham - Cornelis sr - was beeldhouwer. Volgens het rekenboek van het 'antiek-snijdersgilde' in Utrecht werd hij in 1741 leerjongen bij Van Coten en legde hij in 1755 de meesterproef af. Een zoon van deze beeldhouwer - Cornelis jr - geboren in 1758 te Utrecht, werd in 1770 leerjongen bij zijn vader en vertrok na 1783 naar Antwerpen. Hij keerde omstreeks 1817 terug naar Nederland en werd Directeur van de 1^e afdeling van de Haagse Tekenenacademie. Hij overleed op 22-9-1827 in Den Haag. Zijn werk werd tijdens zijn leven meermaals tentoongesteld. Werk van hem bevindt zich in het Rijksmuseum, het Centraal Museum Utrecht, het Rijksprentenkabinet, het Haags Gemeente-archief en het Haags Gemeentemuseum. Deze Cornelis jr had weer een zoon Johannes, geboren 1841 in Den Haag. Deze ging in de leer bij zijn vader. Hij schilderde, etste, lithografeerde. Ook zijn werk werd tijdens zijn leven meermaals tentoongesteld. Werk van hem - landschappen met vee maar ook portretten - bevindt zich in het Rijksprentenkabinet en het Kröller-Müller museum te Otterloo.

Een 'signalement' van onze Abraham vonden we in een van de huwelijksbijlagen, te weten het 'Certificaat van de Nationale Militie van de Provincie Utrecht':

'Lengte: 1 El 7 palm (= ongeveer 1.70 m)

Aangezicht: ovaal. Oogen: bruin

Neus: Groot, Mond: breed, Kin: Rond

Haar: Bruin. Wenkbrauwen: idem

Merkbare Teekenen: pokdalig.'

Hij blijkt 'uit hoofde van Eenig kind te Zijn' voor een jaar vrijgesteld.

'Onze' Abraham van Cuijlenburgh trouwt op 10 januari 1827 te Utrecht met Jacoba van Hattum.

Vier van hun negen kinderen, allen te Utrecht geboren, overlijden op zeer jonge leeftijd.

Wij noemen hier de overige kinderen van Abraham van Cuijlenburgh omdat zij verderop in de tekst nog voorkomen:

- 17-9-1829 Jannigje Anna Maria. Trouwt 4-7-1849 Johan Rijnhart Huibertus Hessing, kamerbehangster te Utrecht. Hertrouwt te Utrecht op 56-jarige leeftijd 1-4-1886 Pieter van Steeden, 63 jaar, geboren Amsterdam, weduwnaar van Antonia Grimmelikhuijsen. Jannigje overlijdt Utrecht 17-12-1904 op 75-jarige leeftijd. Zij kreeg geen kinderen.
- 20-6-1832 Abraham. Trouwt Arnhem 1-9-1858 Reintje van Embden geboren te Arnhem. Abraham is dan bouwkundige. Abraham overlijdt 13-11-1886 op 55-jarige leeftijd te Velp. Zijn vrouw Reintje overlijdt Arnhem 10-8-1910 op 75-jarige leeftijd. Van hun 5 kinderen overleden er twee op zeer jonge leeftijd; de drie anderen bleven ongehuwd.
- 8-2-1836 Johanna Jacoba. Trouwt te Utrecht op 2-12-1857 met Pieter Eijsbroek, winkelier te Rotterdam. Zij vertrekt dan naar Rotterdam. Zij overlijdt 30-9-1903 op 67-jarige leeftijd te Utrecht.
- 30-6-1838 Maria Hendrica. Trouwt 14-9-1859 te Utrecht met Eltjo Ernst Tjabring, boekhandelaar te Utrecht, geboren te Utrecht. Zij overlijdt Apeldoorn 24-6-1923.
- 23-12-1843 Dirk Reinier. Trouwt op 20-5-1868 te Rotterdam met de 25-jarige aldaar geboren Hendrina Theodora Douw Hulshof. Hij overlijdt op 27-5-1899 te Utrecht op 55-jarige leeftijd. Hendrina hertrouwt te Utrecht op 23-1-1901 de 67-jarige Jan Leonardus Lamie, geboren te Utrecht.

Abraham sr hertrouwt na het overlijden van zijn vrouw Jacoba van Hattum (4-8-1849) op 22-5-1850 met Johanna Willemina Augustinus. Abraham sr overlijdt op 6-11-1871 te Utrecht. Deze Johanna Augustinus overlijdt eveneens te Utrecht op 18-4-1883.

Lange Nieuwstraat 53: timmerwinkel met bovenwoning.

Op 15 juni 1842, ruim een maand na de aankoop, verscheen in de Utrechtsche Provinciale en Stadscourant de volgende advertentie:

Van Cuijlenburgh wil er kennelijk volstrekt zeker van zijn dat hij geen klanten zal missen als gevolg van een gebrekkige adressaanduiding. Hij verhuist naar een plek die welgeteld 200 meter van zijn oude adres ligt. Naast het wijknummer en de straatnaam voegt hij voor alle zekerheid nog een extra oriëntatiepunt toe: tegenover het militaire logement. Dat is het voormalige Catharijnegasthuis, nu Museum Catharijneconvent, dat rond 1812 door de Franse bezetters was ingericht als onderkomen, logement, voor doortrekkende soldaten.

Toen Van Cuijlenburgh zijn intrek nam in zijn nieuwe residentie, had hij een jong gezin met vier kinderen tussen de vier en dertien jaar; zijn zoon Reinier moest nog geboren worden. Zijn vrouw Jacoba van Hattum overlijdt in 1849 als deze Reinier pas zes jaar oud is. Het ligt voor de hand dat hij snel hertrouwde.

De voormalige statie verbouwd.

Van Cuijlenburgh gaat stevig aan de gang in zijn nieuwe aanwinst. Hij breekt de statiekerk af en bouwt op de vrijgekomen grond een hofje: de Dorstige Harthof. Mogelijk is hij ook degene die Lange Nieuwstraat 53 splitste in een beneden- en een bovenwoning. In 1842 bevond zich in nummer 53 waarschijnlijk nog de originele wenteltrap voorin het huis waarlangs men vanuit de 16^e eeuwse kelders aan de straatkant (van de afgebroken kamerwoningen) naar de bovenverdiepingen ging. Welnu, in 1871 is sprake van een afzonderlijk boven- en benedenhuis met een afzonderlijke toegang tot het bovenhuis. Deze toegang is een nogal zonderlinge constructie: de trap naar de bovenverdieping van nummer 53 is bereikbaar via een deur in de voorgevel van het naastgelegen pand nummer 51.

We weten niet of die splitsing het werk is van Abraham sr of van zijn zoon Reinier. Van Cuijlenburgh, sr of jr. kon een dergelijke toegang alleen maar maken door de aparte ingang ten noorden van het huis (genoemd o.a. in 1686) op te offeren. Nog steeds is in de hal van Lange Nieuwstraat 53 een dichtgemetselde deuropening te zien waardoor men in deze gang terecht kwam. Zo'n doorgang vanuit het huis heeft vooral zin als de betreffende gang aan de straatzijde afgesloten was. Heden ten dage is die gang helemaal bij Lange Nieuwstraat 53 getrokken. Het voorste deel is door van Cuijlenburgh benut voor een opgang naar het bovenhuis Lange Nieuwstraat 53 bis; het achterste deel is nu gevuld met diverse voorzieningen behorende bij nummer 53.

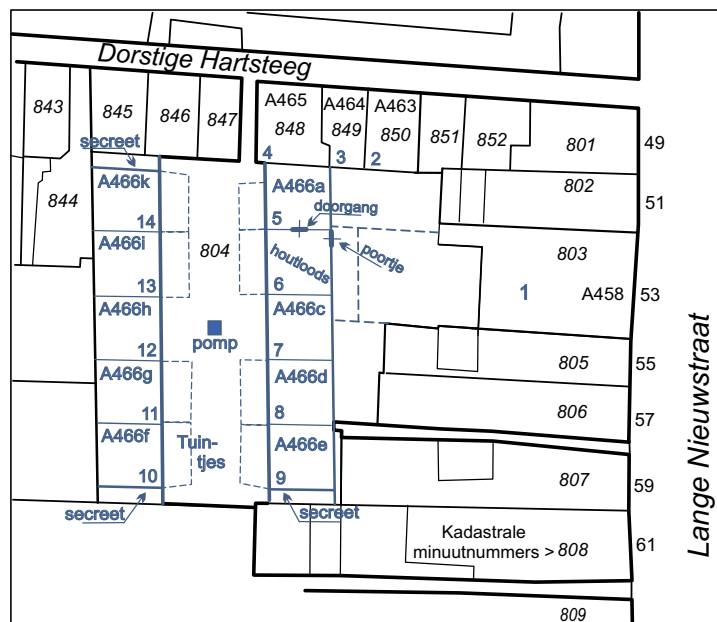
Als Van Cuijlenburgh op 6 november 1871 op 66-jarige leeftijd overlijdt, besluiten zijn erfgenamen al snel zijn nagelaten onroerend goed te laten veilen, misschien om de erfenis gemakkelijker en billijker te kunnen verdelen.

Oude doorgang in de hal van Lange Nieuwstraat 53.

Veiling van het voormalige kerkcomplex en de Dorstige Harthof.

Op 2 maart 1872 wordt het complex, in drieën opgedeeld, in het openbaar verkocht. Deze delen zijn resp. Lange Nieuwstraat 53/53 bis, toen nog A458; twee huisjes in de Dorstige Hartsteeg A 463 en A 464 en tenslotte de Dorstige Harthof (A 466 a tot en met A 466 k samen met A 465 op het hoekje van de steeg en de Hof. Om dit allemaal te kunnen volgen, hebt u echt onderstaande tekening nodig.

De nieuwe inrichting van het terrein achter Lange Nieuwstraat 53. In blauw de in 1843 gebouwde huisjes, met de plaats van de pomp, secreten en tuintjes. De nummers 466 a, 466 b en verder zijn de wijkhuisnummers. De nummers 1, 2, 3 en verder zijn de nummers waarmee de percelen worden aangeduid in de verkoopacte van 1871. Huisje 6 werd door timmerman Van Cuijlenburgh gebruikt als houtloods.

Alle huizen en huisjes worden eerst apart geveild en vervolgens 'en masse' in de bovengenoemde drie clusters. Over het pand Lange Nieuwstraat 53 wordt gezegd: 'Huis met grond en plaats, werkplaats en houtloods, ingericht voor de timmeraffaire ... met een uitgang door de gemene steeg (het gangetje naast Van Roosmaelen) ... (dat) de voorschreven percelen in deze staat zijn gebracht door A. van Cuijlenburgh.'

Als gemachtigden namens hun zussen, Jannigje, Johanna en Maria en hun tweede moeder Johanna Augustinus treden bij de veiling de broers Abraham jr (bouwkundige, adjunctgemeentearchitect te Arnhem) en Dirk Reinier van Cuijlenburgh op. Het benedenhuis is met de werkplaats en de houtloods verhuurd voor f600.- 's jaars, vermoedelijk aan zoon Dirk Reinier. Bij deze verhuur kun je denken dat Abraham sr weliswaar nog in de adresboekjes vermeld stond als Mr timmerman, maar in feite het werk in de timmerwerkplaats aan zijn zoon overliet met bijbehorende financiële afspraken. Mogelijk waren zijn kinderen - in 1872 allen meerderjarig - door het overlijden van hun moeder gerechtigden in de boedel en kon hij het zich tegenover zijn andere kinderen niet veroorloven een van hen te bevoordelen. Misschien was de huurder iemand buiten zijn gezin.

Uit het aanplakbillet en het verslag van de veiling blijkt dat zijn zoon Dirk Reinier inmiddels Mr Timmerman te Utrecht is. De houtloods die gelijk met het pand wordt verkocht kan het huidige nummer 59 A zijn, maar ook 21 A (nu bestuurskamer van het UMF met bovenwoning). Ook een van de huisjes in de Dorstige Harthof, namelijk A 466b is ingericht als houtloods. Dit laatste huisje was via een nu dichtgemetseld poortje bereikbaar vanaf de binnenplaats van Lange Nieuwstraat 53.

Dit poortje leidde naar een houtloods van Van Cuijlenburgh in de Dorstige Harthof, maar is mogelijk van respectabele ouderdom. Gaf het ooit toegang tot de statiekerk?

Dirk Reinier, jongste zoon van Abraham sr, misschien vennoot in diens bedrijf, woonde nog na zijn huwelijk (20-5-1868) in bij zijn ouders op Lange Nieuwstraat 53. Hij verhuisde pas op 1-5-1869 van daar naar het huisje A 466a in de Dorstige Harthof, gelegen naast de houtloods op nummer A 466b. Waarschijnlijk maakte hij een deur tussen zijn woonhuis en die houtloods. Na de verkoop van de Dorstige Harthof aan Fuijt verhuist Dirk Reinier van A 466a weer terug naar Lange Nieuwstraat 53. Waarschijnlijk huurt hij van zijn zus Jannigje van Cuijlenburgh en haar man Johan Hessing. Op 4-11-1875 vertrekt hij met zijn timmerbedrijf naar een flink huis op de hoek van de Bagijnesteeg en de Breedstraat, nummer H 351, inmiddels opgeofferd aan de verbreding van de Bagijnesteeg tot Wijde Begijnestraat. Zijn tweede moeder Johanna Augustinus verhuist naar de overkant van de Lange Nieuwstraat naast het Vleeshuis.

Jannigje Hessing-van Cuijlenburgh, eigenaresse van 1872 tot 1904.

Koper van Lange Nieuwstraat 53 en twee kamers in de Dorstige Hartsteeg (B 850 en B 849, vanouds eigendom van de statiekerk) is Jannigje Hessing-van Cuijlenburgh, dochter van Abraham sr., voor f 10190.- Bovenop de koopsom moest ze nog f150.- betalen voor 5 kleine en 4 grote zonneschermen, voor twee 'zonvallen met kappen' en voor de 'gaz'-leidingen in het hele huis en de werkplaats.

Zelf woont zij met haar eerste man - Hessing - op dat tijdstip op Jansveld H 584. In 1904 overlijdt zij kinderloos op het adres Nobelstraat 3 bis. Ze is dan weduwe van Pieter van Steeden, in zijn leven makelaar te Amsterdam. Zij laat haar bezit na aan haar twee zussen Maria Hendrika Tjabring-van Cuijlenburgh en Johannna Jacoba Eijsbroek-van Cuijlenburgh. Die brengen op 25-2-1905 de huizen in veiling.

De Naamloze Vennootschap Stichtsche Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen te Utrecht, eigenaar van 1905 tot 1920.

Deze vennootschap koopt op de veiling van 25-2-1905 het pand Lange Nieuwstraat 53, '... een winkelhuis huis, erf en werkplaats' voor f 7450.- De directeurs zijn Willem van Lankeren senior, bouwkundige, en Marten Nauta, advocaat en procureur, beiden te Utrecht. De twee huisjes met als nieuw adres Dorstige Hartsteeg 43 en 41, worden gekocht door Dirk Zwart, 'koopman keurmeester van visch' voor in totaal f925.- Daarover meer in het tekstgedeelte over de kerk.

Vanaf nu tot 1974 volgen we de archivalia betreffende het huis die we aantreffen bij het UMF.

'Naamloze Vennootschap Eerste Utrechtsche Verlichtingsmaatschappij, voorheen F. W. Pistor te Utrecht', eigenaar in 1920.

Van Lankeren c.s. dragen Lange Nieuwstraat 53/53 bis op 3-5-1920, voor notaris Jan Reint Romijn te Utrecht, over aan deze NV, waarvan Herman Petrus Pieter Christiaan Busquet, koopman te Hilversum (Van Lennepstraat 9), directeur is. De omschrijving is dan: 'huis met afzonderlijk bovenhuis en recht van uitgang via een poort (naast Van Roosmaelen) in de Lange Nieuwstraat (kad. Utrecht sectie B nr 2544, 2 are, 86 ca.). De verkoopprijs is f 11000.-

'De NV Maatschappij betreffende den handel in gloeikousjes en verlichtingsartikelen en alle soorten van huishoudelijke artikelen, voorheen firma Patent Ross te Utrecht', eigenaar van 1920 tot 1925.

Busquet is niet alleen voorzien van de sterk gelijkende doopnamen Petrus én Pieter, maar opereert ook via twee vennootschappen, die we oneerbiedig aanduiden als zijn verschillende commerciële 'gedaantes'. Als directeur van de ene gedaante ('de NV Eerste Utrechtsche Verlichtingsmaatschappij voorheen F.W. Pistor te Utrecht') verkoopt hij aan de andere gedaante ('de NV Maatschappij betreffende den handel in gloeikousjes en verlichtingsartikelen en alle soorten van huishoude-

lijke artikelen, voorheen firma Patent Ross te Utrecht') op 30-4-1921 voor notaris Jan Reint Romijn te Utrecht Lange Nieuwstraat 53/53 bis. De omschrijving is als hierboven; de verkoopprijs is ongewijzigd f 11.000. (waarom zou de ene 'gedaante' de andere 'gedaante' immers op kosten willen jagen?)

'Voorheen Patent Ross' koopt Lange Nieuwstraat 55. Lange Nieuwstraat 53/53 bis en nummer 55 zijn voortaan in één hand.

Busquet koopt namens de bovengenoemde NV op 3-11-1919 Lange Nieuwstraat 55 voor f 8000.-.

Het buurpand Lange Nieuwstraat 55 wordt op 15-5-1896 door Hendrikus Antonius Heetveld, 'bedienaar van begrafenis' te Utrecht, verkocht aan Benjamin Roelofsen Verburgt senior, hoofdonderwijzer te Utrecht; de omschrijving luidt: kadastraal Utrecht sectie B, nummer 805, huis en erf groot 76 centiares. De verkoopprijs is f 3300.- Er staan dan 2 hypotheeken op dit huis van resp. f 2114,75 en f 550.- . Na het overlijden van Verburgt sr gaat het op 3-12-1904 over aan erfgename mejuffrouw Catharina Johanna Wilhelmina Verburgt. Taxatieprijs: f 6400.- Van Catharina Verburgt - inmiddels gehuwd met Adriaan Wisse, hoofdonderwijzer te Leiden - gaat het op 19-1-1917, naar Jacobus Baak, hoofdonderwijzer te Leiden, Hoogen Rijndijk 18 C. voor f 6000.-. Deze verkoopt het pand nog dezelfde dag aan de 'NV Maatschappij voor de handel in gloeikousjes en alle soorten verlichtingsartikelen voorheen firma Patent Ross te Utrecht' vertegenwoordigd door bovengenoemde heer Busquet voor de prijs van f 8000.-

De firma Patent Ross, Lange Nieuwstraat 55, telefoon 1571, kreeg o.a. stofzuigers van Western Electric aangevoerd vanuit de USA. Van de grote kratten waarin deze waren verpakt, vonden we nog planken, verwerkt in een inmiddels verdwenen scheidingswand in het bovenhuis nummer 53 bis.

Enkele van de reclames die we vonden van de aldaar verkochte artikelen.

N.V. Utrechtsche Bank voor Belegging en Administratie, eigenaar van 1925 tot 1963.

Op 25-3-1925 wordt de 'NV Maatschappij betreffende de handel in verlichtings- en alle andere soorten huishoudelijke artikelen voorheen firma Patent Ross te

Utrecht', (directeur Busquet) failliet verklaard. Zijn huizen aan de Lange Nieuwstraat worden geveild op 17-4-1925 in opdracht van Willem van Lankeren sr als gemachtigde van de overige schuldeisers. Nummer 53/53 bis blijkt verhuurd voor f 500.- De opbrengst van beide panden (53/53 bis en 55) is f 15300.- In deze periode wordt het hele pand verhuurd. We denken op grond van de bewonerslijsten (zie bijlage1) dat het benedenhuis regelmatig werd verhuurd aan een bedrijf en de bovenwoning aan partikulieren.

1963 N.V. Trustee-Maatschappij Heemstede.

We vermoeden dat deze maatschappij het pand heeft gekocht als speculatieobject.

1964-1974 Johannes Antonius Bosboom. Het galerijtje komt in beeld.

Eindelijk weer een eigenaar met een gezicht. Bosboom sr is aannemer, gevestigd Croeselaan 61, een huis dat het veld ruimde voor de uitbreiding van de Jaarbeurs. Een gesprek met de familie Bosboom leerde ons dat hij wel vaker huizen kocht op de veiling in de hoop deze op een later tijdstip met winst van de hand te kunnen doen. Zijn erfgenamen wilden de huizen kwijt en hadden het hele complex al een keer op de veiling te koop aangeboden, maar teruggetrokken omdat hun minimumprijs niet werd gehaald. Van Lange Nieuwstraat 53 en 53 bis met annexen was alleen het *galerijtje* niet verhuurd, een bouwwerkje gesteund door twee houten pilaren onder een tentdakje, op de begane grond, gelegen achter op de binnenplaats. Daar bewaarde Bosboom sr steigerpalen en -delen. Hij kreeg op zekere dag een aanschrijving van de gemeente dat het galerijtje wegens bouwvalligheid moest worden gesloopt. Hij had daartoe ook al opdracht gegeven toen van diezelfde gemeente een telefoontje kwam dat dat zeker niet mocht gebeuren. Intussen had architect A. Verlaan, toen verbonden aan het UMF, het gebouwtje namelijk in ogenschouw genomen en herkend als iets bijzonders. Het heeft dus maar een haar gescheeld of het galerijtje had er helemaal niet meer gestaan.

1973 aankoop door het UMF; het galerijtje gaf de doorslag.

Het voor Utrecht unieke galerijtje en de relatie tot de verdwenen statiekerk gaf de doorslag: het UMF kocht Lange Nieuwstraat 53 en 53 bis in één koop met de nummers 55 en 55 bis, Dorstige Hartsteeg 21 en 21 A van de erven Bosboom. (overdracht op 23-10-1973 voor notaris A. J. Kronenberg te Utrecht). De aankoopprijs was f 50.000.- k.k. In de begane grond van nummer 55 en 53 en in een bouwswel op de binnenplaats was Accu Fabriek Hollandia gevestigd. De eigenaar - de heer J. D. Oskam - kreeg een vertrekpremie van f 6000.- voor zijn bereidheid het door hem gehuurde deel leeg op te leveren. Zijn bedrijf was in feite toen al opgeheven. Op 12-7-1973 bedroeg de huur van het hele complex f 4700.- per jaar.

Herstel achterbebouwing.

Het UMF heeft in 1973 een schilderachtig ensemble van ruïnes en zwaar verwaarloosde gebouwen in handen gekregen.

In de tweede helft van 1974 wordt begonnen met het verwijderen van de opstallen op de binnenplaats, inclusief een stenen muur achter nummer 53.

Hiermee ontstaat een binnenruimte waarvan alle aanliggenden profiteren. De galerij wordt vrijwel herbouwd. De beide achterhuisjes - in de brieven als 'schuurachtige bouwswels' aange-

Het grijze vlak op de voorgrond is het platte dak boven de binnenplaats

De (hier nog overdekte) binnenplaats tijdens de restauratie. Links een pilaar van het galerijtje.

duid - worden zo goed mogelijk hersteld. De kelder van Dorstige Harststeeg 21 wordt echter niet gerehabiliteerd, maar volgestort. De galerij en de achterhuisjes worden kantoorruimtes; de begane grond van nummer 55 krijgt de bestemming werkplaats van het UMF. Deze bouwronde, door het bestuur begroot op f 100.000., staat onder regie van architect A. Oosting. Herkenbare elementen van zijn hand waren tot voor kort nog de twee trapopgangen in de achterhuisjes. Het grootste deel van de bouwkosten wordt gesubsidieerd door Rijk, Provincie en Gemeente. In nummer 53 en 53 bis wordt veel achterstallig onderhoud gepleegd: aanleg van riool, gasleiding en electra, het stucadoorswerk en de bestrijding van de klopkever door de firma Rentokil. De aannemers zijn Van der Sluys en van Dijk uit Hardinxveld-Giessendam en Jurriens uit Utrecht. Deze restauratie had plaats tussen Augustus 1974 en Februari 1975.

Overdracht van de stoep aan de gemeente Utrecht.

De gemeente Utrecht biedt per brief van 24-7-1974 aan de stoepen aan de Lange Nieuwstraat te herstellen voorzover deze een monumentaal karakter hebben, dan wel met aparte bestrating te markeren waar dit niet het geval is. De eigenaren dienen dan deze stoepen en ondergrond om niet aan de gemeente over te dragen. Het bestuur gaat op het voorstel in. De rechten op de stoep en de ondergrond worden overgedragen op 25-11-1975. Voor nummer 53 komt een stoep van hardstenen tegels, opgesloten in hardstenen banden en bij nummer 55 - de werkplaats - grote hardstenen platen met drie hardstenen palen. Dit werk wordt gemaakt door Koninklijke Woudenberg te Ameide.

Aanvraag monumentenstatus.

Op 16-8-1978 vraagt W. Thoomes, toenmalig secretaris van het UMF, om opneming in de rijksmonumentenlijst van nummer 53/53 bis. Deze status gaf onder andere kans op grotere subsidies bij restauratie. Hij steekt de loftrumpet over de vele historische details o.a. dat het drie eeuwen pastorie is geweest van de statiekerk achter de binnenplaats. Staatssecretaris Wallis de Vries laat op 13-12-1978 weten dat 'het object van ontoereikend algemeen belang is te achten.' Thoomes en (voorzitter) Torensma gaan in beroep bij de Kroon. (9-1-1979). De Raad van State adviseert op 26-9-1980 dit beroep te verwerpen. Intussen (1-1-1979) heeft de gemeente Utrecht een aanvullende lijst opgesteld waarop nummer 53/53 bis wel voorkomt in categorie B: 'van historisch en/of architectonisch belang'. Thoomes en Torensma tijgen vervolgens op 14-11-1980 naar Den Haag om hun aanvraag te verdedigen tijdens een vergadering van de Raad van State. Zij hebben zich goed voorbereid en brengen de sleutelstukken ter tafel, de telmerken in de kapconstructie, de troggewelfjes en de schouw in de keukenkelder, de korfbogen aan de achtergevel. Met succes. Op 29-8-1981 wordt hun verzoek alsnog gehonoreerd.

De restauratieronde van 1995 en volgende jaren.

Toen het UMF het pand Lange Nieuwstraat 53 met annexen in 1973 verwierf, bleken veel onderdelen - vooral ramen en delen van de dakconstructie - zo vervallen dat ze vervangen moesten worden.

Vanaf 1995 maakten UMF-voorzitter G. Mik, directeur A. de Gooijer (1995-1999) en architectenbureau Verlaan en Bouwstra plannen voor de restauratie van Lange Nieuwstraat 53/53 bis. (In 1975 had Oosting al een beschrijving van de bouwkundige staat van deze huizen gemaakt en een bijbehorende begroting. Daar is het

toen bij gebleven.) Wij beperken ons hier tot 53/53 bis. Het UMF schat de kosten op f 174.790.

Op 19-8-1991 wordt subsidie toegekend van 80 % mits de werkzaamheden starten vóór 1-4-1995. Deze deadline wordt verlegd en de toegekende subsidie verhoogd tot f 288.616.- omdat inmiddels het pand nog verder vervallen is. Drie bedrijven maakten een offerte: Van den Brink, Van Zoelen en Poot (uit Vianen). Poot heeft de laagste aannemingssom en krijgt het werk voor het bovengenoemde bedrag van f 288.616.- inclusief BTW. Het werk beperkte zich tot het herstel en de isolatie van de kap, inclusief schoorstenen, lood- en zinkwerk en de achtergevel. De aanpak was vooral conserverend. Niet dat de rest van het huis in goede staat was. Integendeel: in de brieven vinden we de verzuchting dat '... dit ons slechtste huis is.' Deze beperking had te maken met de tegenwerking van de zittende huurders. Het past ons niet daarop in te gaan.

Tweede restauratieronde. Bouwhistorische opname.

Het UMF maakt plannen voor een tweede restauratieronde. In verband hiermee maakt de bouwhistoricus L. Wevers een bouwhistorische opname van het UMF-complex. In juni 2005 verschijnt het rapport. Daarin zijn de monumentale kwaliteiten van de bouwmassa en de onderdelen van een cijfermatige waardering voorzien. Van deze opname maken we gebruik bij onze 'wandeling door het gebouw'. Bij de laatste restauratieronde werden de bovenetages ingericht als luxe appartementen en de benedenetages als nieuw kantoor voor het UMF. Bestuur en directie wilden met deze verhuizing van de Dorstige Harststeeg naar de Lange Nieuwstraat het UMF zichtbaarder, toegankelijker, extraverter maken.

Het pand gestript.

Eveneens vooruitlopend op de restauratie werd in het voorjaar 2007 de bovenwoning Lange Nieuwstraat 53 bis gestript. Daarbij bleek de balklaag op veel plaatsen in zorgwekkende toestand te verkeren. In het najaar is de begane grond - Lange Nieuwstraat 53 - gestript. De preciaire toestand van 'de nis' in de gang (een manskamersgemetselde devotienis) was al duidelijk zichtbaar, de verzakkingen in de keukenkelder worden in volle omvang zichtbaar na het verwijderen van een voorzetmuur voor de achtergevel. Al met al flinke tegenvallers.

Bij het strippen kwamen nog enkele belangwekkende details te voorschijn. Antieke beschilderde tegels en tegelfragmenten, secundair verwerkt, werden op verschillende plaatsen in het huis aangetroffen: op de bovenverdieping (hergebruikt op een stuk metselwerk tussen de voormalige keuken- en dito toiletdeur; in de keukenkelder (eveneens hergebruikt achter de witjes links van de staande ijzeren vuurplaat); op diverse plaatsen elders op de begane grond (onder vloeren, in de kelders). Deze tegels zijn schoongemaakt, waar mogelijk geassembleerd, gelijmd en gefotografeerd. (Ook zijn op een later tijdstip in de voorkamer hoog boven de gesloopte schouw twee secundair verwerkte 16^e eeuwse haardtegels gevonden, beschreven en gefotografeerd door de Archeologische Dienst). Foto's van deze tegels staan her en der in dit nummer.

Isolatie met behulp van houtkrullen werd aangetroffen op de bovenverdieping.

Tussen de balken, de houten vloer en de tengels van het onderliggende stucplafond werd een pakket van flink aangedrukte houtkrullen aangetroffen, waarschijnlijk bedoeld voor geluidsisolatie en mogelijk aangebracht in de 19^e eeuw. Die houtkrullen bevinden zich ook in de houten wand die deze verdieping in de breedte scheidt. Deze isolatie is geïnspecteerd en beschreven door de Heer B. Kooij van de RDMZ te Zeist. De bewuste scheidingswand bestaat uit regels en hergebruikte vloerdelen van 16 tot 32 cm breed met gesmede spijkers bevestigd; de wanddikte is 10,6 cm. Deze delen zijn waarschijnlijk afkomstig van de vloer die ter plaatse werd opgenomen om de isola-

tie onder de vloer te kunnen aanbrengen. Zij dateren deels uit de 17^e eeuw. De isolatie zelf dateert mogelijk uit het tweede kwart van de 18^e eeuw. Het samensperren van deze enorme hoeveelheid krullen moet veel kracht hebben geleverd: de timmerman heeft als getuigenis van zijn inspanningen een gesneuvelde houten hamer tussen de krullen achtergelaten.

De houtkrullen tussen vloer en plafond. De hamer was al weg.

Kastensembles naast de schoorstenen. Wevers beschrijft in zijn bouwhistorische opname van Lange Nieuwstraat 53/53 bis op de verdieping aan de straatkant een ensemble van een schouw met daarnaast een vaste kast met (behangen) deuren, handgesmede staarthengens en een turfkist. Eenzelfde ensemble werd bij het strippen aangetroffen in de achterkamer op deze verdieping. Het derde ensemble kwam in zicht achter de gipsplaten in de opkamer (boven de kelderkeuken). Deze drie gelijkvormige kastpartijen wijzen mogelijk op een make-over van het pand voordat de bovenwoning werd afgesplitst. Zij vullen de hele beschikbare ruimte

links en rechts van de betreffende schoorsteen en verschillen daardoor in breedte. De indeling is echter gelijk: links van de schoorsteen een of twee deuren afhankelijk van de beschikbare ruimte; rechts een turfkist/turflade met daarboven een deur ter breedte van die kist; daarnaast twee deuren over de hele hoogte van het vertrek (varierend van 218 cm tot 230 cm.).

Kastensemble met turfkist.

De zijwanden van het toilet op de zolderverdieping bleken deels te zijn samengesteld uit twee oude deurtjes waarvan er één rond 1800 gedateerd werd. Of ze uit het pand zelf afkomstig zijn, kan niet met zekerheid gezegd worden.

In elk van de twee kelders aan de straatkant bevond zich een grondwaterput. Die in de noordelijke kelder bleek dichtgestort; in de andere put stond nog water.

Antieke betegeling met witjes. De zuidwand van de keukenkelder bleek - na verwijdering van de boardwanden - aan weerszijden van de haard van vloer tot plafond nog helemaal met witjes betegeld. Ook is nog een marmeren spatplaat aangetroffen. Ook elders in deze kelder bevonden zich nog velden witjes. Deze kelder was waarschijnlijk ooit helemaal bete-

geld. Op de plaats waar enkele loszittende tegeltjes werden uitgenomen, kwamen daarachter hergebruikte gekleurde tegels te voorschijn.

Bewoners en gebruikers na de pastoors.

Alles wat we te weten konden komen over eigenaren en gebruikers van Lange Nieuwstraat 53/53 bis tot en met het tijdperk van de pastoors, hebben we eerder in dit SteenGoed verwerkt. Pas na de aankoop door Van Cuijlenburgh wordt het huis een woning voor velen en tevens een bron van inkomsten voor de eigenaren. Van Cuijlenburgh betreft zijn nieuwe aanwinst in 1842 als woonhuis en werkplaats. Hij woont er zelf met zijn gezin tot 1871. Hij splitste het pand in een boven- en benedenhuis, zodat steeds een deel verhuurd kon worden. In het verhuurde gedeelte woont tot ongeveer 1860 telkens één gezin met veelal een inwonende dienstbode. Of zo'n hoofdbewoner ook af en toe een of meerdere kamers onderverhuurde, weten we niet. Na 1860 wordt het drukker en is ook niet steeds duidelijk wie van de vermelde bewoners de benedenverdiepingen en wie de bovenverdiepingen bewoonden. Dat wordt pas duidelijk als in 1880 de bovenwoning een eigen huisnummer krijgt. Huurders gaan soms een tijdje naar elders en komen weer op hun oude stek terug. Na Van Cuijlenburgh breekt de periode aan van de 'gezichtsloze' eigenaren. Handelsmaatschappijen en dergelijke exploiteren het pand als verhuurbedrijf. Op de benedenetage huist regelmatig een bedrijf of fabriekje. We treffen daar de stucadoor Moerkoert die in opdracht van gaas en diverse materialen kunstmatige rots- en waterwerken maakte zoals bruggetjes en grotten in parken en tuinen. Tussen 1897 en 1924 bijvoorbeeld woont (en werkt??) beneden Samuel Oppenheimer, sigarenfabrikant met zijn zuster Johanna. En in 1940 E.B. van den Hemel, muziek-instrumentmaker. In 1969 zien we de bij velen nog welbekende firma Hollandia in accu's, tevens de laatste gebruiker van die etalage. Die bedrijven wilden hun producten graag tonen aan de passanten Het raam ten noorden van de voordeur is daartoe vergroot, vermoedelijk in 1897. Mogelijk heeft ook de 'NV Maatschappij betreffende de handel in verlichtings- en alle andere soorten huishoudelijke artikelen, voorheen firma Patent Ross' zijn stofzuigers en weegschalen daar geshowd. Een gestroomlijnde lijst van de bewoners na de pastoors is te vinden in bijlage I.

Hoe was het om daar te wonen?

Van tijd tot tijd, bijvoorbeeld op Open Monumentendag, ontmoet je iemand die nog kan vertellen hoe het was om in Lange Nieuwstraat 53 te wonen. Zo leerden we de Heer A. H. E. Meerten kennen die september 1941 geboren is in de benedenwoning van Lange Nieuwstraat 53. Zijn ouders hebben er van 1938 tot 1966 gewoond. Hij heeft de sfeer in dat huis altijd als heel gezellig ervaren. Hij weet nog veel te vertellen: over de toenmalige trekbelt, het tuimelraam boven de voordeur, de plek waar de kolen en de aardappels waren opgeslagen. Hij weet nog hoe zijn moeder boende op de hardstenen tegels waarmee de hal van voor tot achter was belegd. De alkoven in de voorkamer en de opkamer waren nog volop in gebruik: daar lag hij te dagdromen als hij ziek was. Er stond nog een houten schutting achter het huis. Het accubedrijf op nummer 55 was toen in handen van de heer Hutten. De heer Meerten sliep als kind met zijn broer in het kleine huisje achter de gang van nummer 53. Het was een avontuur om in de twee kelders aan de straatkant te snuffelen. Die stonden vaak onder water. Er woonde nog een gezin van 5 of 6 personen op de begane grond: in de zijkamer aan de straatkant. Voor hen was met een houten schot een soort van keukenruimte in de gang afgepaald. Hun zoon had een pottenbakkerswerkplaats in de keukenkelder. De misbaksels gooide hij zo in de voorkelder.'

Ook Leonie Uittenboogaard is een van de weinigen die Lange Nieuwstraat 53 heeft gekend in de oude toestand. Zij woonde van 1969 tot 1974 in de aanbouw rechts achterin. Denk daar een kachel in en een gootsteen en je hebt een echte (kabouter)woning van drie lagen. Een WC was er in het gangetje. Achter 'Utrecht's

breedste klokgevel' aan de Westerkade, omstuwd door de spullen uit haar brocante, haalt zij haar herinneringen aan die periode op.

'Ik zat op een gegeven moment met een vriendin in de bioscoop naast twee mannen. Mijn vriendin kende een van hen. Deze - een zoon van mijnheer Padberg, de kaas-handelaar uit de Lijnmarkt - bleek te wonen op Lange Nieuwstraat 53. Hij had het over verhuizen en ik - ik woonde toen nog in de Schoolstraat - wilde ook verhuizen. Het lukte om dat huis te krijgen nadat Padberg jr was vertrokken. Mijn eerste huis: een grote hal, souterrain, opkamer, en de twee kamertjes in de aanbouw. In die hal beneden lagen grijze plavuizen, veel gebroken, in het midden ontbraken ze, daar lag allemaal zand, daar struikelde je over. Ik heb in dat gat zelf nog een paar plavuizen bijgelegd. Bij mijn laatste bezoek aan dat huis met Open Monumentendag lagen die er nog steeds! De aanbouw werd mijn slaapafdeling. Beide huizen waren in vreselijke toestand. De kalk kwam van de muren en plafonds, het was er kletsnat. Maar ik stelde weinig eisen; ik hou van oud; en dan: een eigen woning met zoveel ruimte was een groot goed voor mij. Die zelfstandigheid. En een plaatsje waar ik in de zon kon zitten. Ik sliep in het kamertje boven in de aanbouw. Daar was ook een ingebouwd kastje. Daar waren de lakens altijd klam. Het dak lekte ook. Ik moet wel erg gezond zijn dat ik er niets heb opgelopen. Het kamertje beneden had geen duidelijke functie. Daar zette ik een logeerbed. Die twee kamertjes gaven zo'n vreemde ruimtelijke gewaarwording: ze liepen dood, hielden ineens op. Alsof de formaten niet klopten.. Ik heb er verder niets aangetroffen dat herinnerde aan vroegere bewoners of vroegere bedrijfsactiviteiten. Het was helemaal leeg en kaal. Er was ook geen schoorsteen of aanrecht meer in. Ook geen aanwijzingen van een kelder ter plaatse. Ik was dol op het uitzicht op dat binnenterrein. Daar was een soort krankzinnig bouwvallig galerijtje. Daar keek ik op uit. Op het plaatsje was ook de beerput. Die is nog eens - na een vreselijke verstopping van mijn wc - leeggeslobberd door de gemeente in de tijd dat ik daar woonde.

Ik deelde het benedenhuis met de Accurama Hollandia. Daarvan weet ik niet veel meer. De eigenaar van die zaak woonde zelf ergens anders. Hij had geen personeel; het was een eenmanszaak. Ik herinner me niet dat hij echt accu's produceerde. Het was geen fabriek. Hij verkocht accu's, verving ze of repareerde ze. Er stopte van tijd tot tijd een auto voor de deur; daar deed hij dan iets aan. Hij sleutelde ook onder de motorkap. Zijn spullen stonden in de zijkamer naast de hal. Boven woonde een mevrouw die kamers verhuurde aan gastarbeiders. Ik betaalde heel weinig huur - 50 gulden per maand - ik meen aan de accuman. Ik geloof dat ik indertijd nooit een foto heb gemaakt van die plek. Achteraf jammer.

Ik was ondanks alle gebreken van het huis erg gehecht aan die plek. Ik heb - misschien zelfs letterlijk - op mijn knieën gelegen bij het UMF om er weer terug te mogen komen. Ik heb er nog vaak met heimwee naar staan kijken. Wij spraken altijd van 'het huis met de vier voordeuren' omdat in onze waarneming meerdere panden bij elkaar hoorden: de twee deuren naar nummer 53 en de dubbele deuren van nummer 55.

Ik wilde altijd al een winkel. Die hal in Lange Nieuwstraat 53 was daar zo geschikt voor. Met de nu bekende Utrechtse jazzpianiste en -zangeres Heleen Schuttevaer, die een paar huizen verderop in de straat woonde, heb ik nog allerlei plannen gemaakt om daar - helemaal volgens de ideeën van de 60-er jaren - zelfgemaakte jams en taarten te gaan verkopen. Ook tweedehandskleding (toen echt een nieuwe trend), kant en weet ik wat allemaal. Het liep anders af: ik ben eerst mevrouw Kuik gaan helpen in haar winkel aan de Oude Kamp; Heleen heeft los van mij 'De Verfraaiing' opgericht in haar eigen huis. Uiteindelijk heb ik toch gekregen waarnaar ik verlangde: een eigen winkel op deze unieke plek aan de Westerkade.'

Herinnering aan de Lange Nieuwstraat 53 van Arie Buvens en Hetty Jansen.

‘Vóór 1976 woonden wij kort in Huize Oudaen op de Oudegracht. Het was daar echt luguber. Beneden een Grieks restaurant en boven volkomen onbewoond. Met deuren die niet sloten en ramen die kapot waren. Midden in de nacht geroezemoes van zwervers die een slaappleats zochten. Duiven die door de gangen vlogen. Gelukkig vond Miel Pokorny, de onvolprezen secretaresse van het Fonds, dat ook niets voor ons. Zij had een kamer in het, nog niet gerestaureerde pand in de Jeruzalemstraat, voor ons gevonden. Later werden het twee kamers daar. Toen Miel ons in 1976 vertelde dat Lange Nieuwstraat 53 vrij was en dat mogelijk op termijn een restauratie zou plaatsvinden, zijn wij verhuisd. Eindelijk een eigen voordeur. En wat voor een. Monumentaal. Adriaan Witjes, de timmerman (in die tijd nog een timmerjongen) heeft met prachtige krulletters onze namen op die voordeur geschilderd. Een prachtige entree. Met mooie spiegeltjes uit Oudaen hadden we de hal nog meer verfraaid. Oud groen gaf helemaal een monumentaal aanzicht. De voorkamer met de hoge ramen had fraaie zitjes in de vensterbank. Iedereen die op bezoek kwam was laaiend enthousiast. In de lange gang hadden we zwart-wit geblokt zeil gelegd, wat de uitstraling van plavuizen benaderde. Achter de voorkamer een trapje omhoog naar de keuken. Ook de keuken had mooie zitjes in de vensterbanken. En een deur leidde je weer naar de lange gang, waar Adriaan in een zijgangetje een douche had gemaakt. Twee kamertjes boven elkaar waren helaas onbewoonbaar geworden. Het souterrain werd onze slaapkamer. Dag en nacht stond de gaskachel aan om de reuma op afstand te houden. En dan de binnenplaats met een pilargalerij waar de administratie van het Utrecht Monumentenfonds zetelde: Wijnand Thoomes, Gé Veldhuizen, Miel Pokorny, Adriaan Witjes en af en toe Arie Verlaan. We waren in die tijd met allen goed bevriend, al was het maar omdat onze hond regelmatig heen en weer pendelde tussen alle vertrekken. En achter het pand van het Monumentenfonds was een geasfalteerd pleintje, waar omwonenden hun auto konden parkeren via een slagboom in de Korte Smeestraat. Van die luxe mochten wij ook gebruik maken. Het beviel ons aanvankelijk prima.

Wij zijn in 1977 getrouwd. Met de hele familie liepen wij op onze trouwdag van de Lange Nieuwstraat, over de Oudegracht naar het Stadhuis en terug. Dit huis heeft dus wel een speciale plek in ons hart. Wij zouden nooit uit de binnenstad verhuizen, zo namen wij ons voor. Maar als het herfst werd en winter en de regen en wind van vóór naar achter door het huis gierden, waren er wel eens momenten dat we dachten aan een mooi geïsoleerd huis met een douche waar het ook 's winters lekker was. We maakten ook bijzondere dingen mee in de Lange Nieuwstraat. Met als hoogtepunt het bezoek van Paus Johannes Paulus II in mei 1985. Wij zaten vanuit de Lange Nieuwstraat, tegenover de kathedraal, natuurlijk eerste rang. Maar de angst voor demonstraties en ongekende mensenmassa's was in de pers zo sterk geëntileerd, dat op die bewuste zondagmorgen een enkele buur en wij de enige toeschouwers bleken te zijn. We hebben hem toen maar bemoedigend toegeroepen. Toen onze oudste zich aankondigde begin 1986 zijn we toch stilletjes om ons heen gaan kijken. Arie Verlaan had destijds banden met de Stichting Stadsherstel Vianen en zo zijn we in Vianen terecht gekomen. Op een zondag zijn we gaan kijken in een nieuwbouwwijk in Vianen. We zijn niet eens uitgestapt. Dat nooit, zeiden we. Het verschil met de binnenstad was té groot. Even 's avonds naar de bioscoop, even een ijsje halen bij Venetia op de Voorstraat, dat zou er niet meer bij zijn. Maar ja, een racebaan als de Lange Nieuwstraat voor je deur en nauwelijks voorzieningen in huis, dat was ook geen alternatief voor kleine kinderen. Dus we zijn toch verhuisd in juni 1986. Naar Vianen. En nu wonen we al weer twintig jaar in Haaren, Noord Brabant. In het klooster van de broeders van Huijbergen. Met een eigen kapel met glas in lood ramen. Zo hebben we toch nog iets van de sfeer van de Lange Nieuwstraat met ons meegenomen. Het was een mooie tijd.’

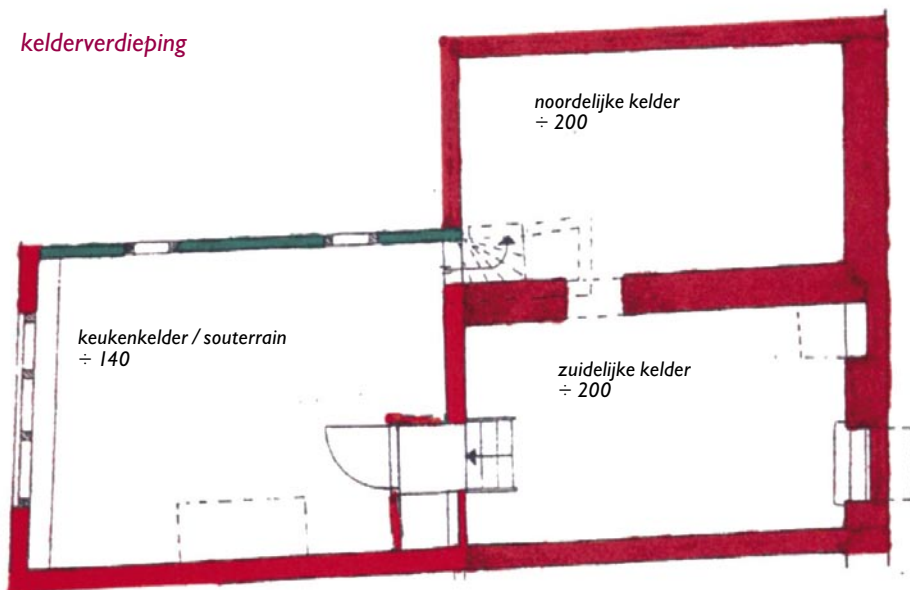

Plattegronden met bouwfasering begane grond en kelders

- ca. 1600
- 1642
- 1ste helft 18de eeuw
- 2de helft 18de eeuw
- ca. 1820
- 2de helft 19de eeuw

Het UMF heeft de restauratie van Lange Nieuwstraat 53 zo zorgvuldig mogelijk willen aanpakken. Om die reden heeft het Fonds het Bureau Vlaardingebroek en Wevers gevraagd een bouwhistorische opname van het complex te maken. Deze opname mondde uit in een gedetailleerd en degelijke rapport. Daarin worden de onderscheiden bouwonderdelen in kaart gebracht, gedateerd en voorzien van hun monumentwaarde.

kelderverdieping

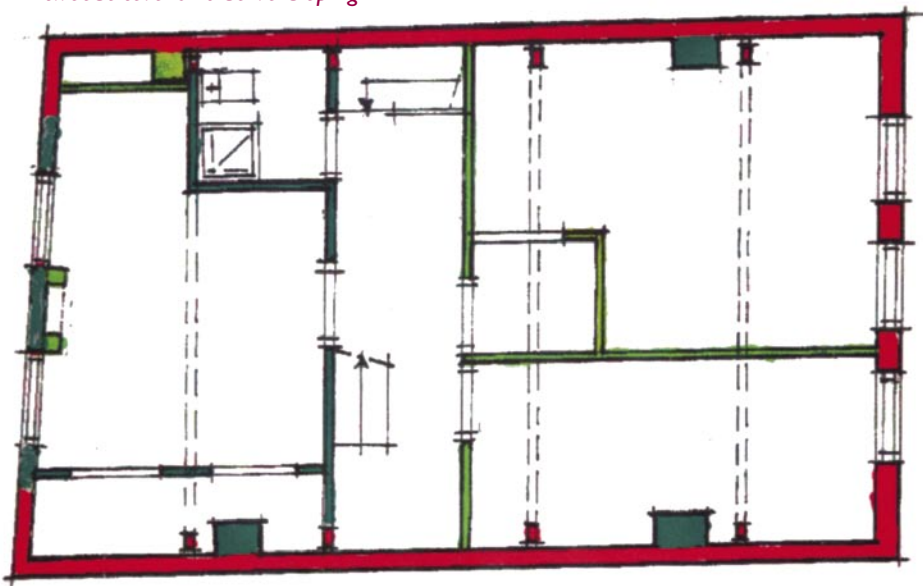
Onderstaande plattegronden met de dateringen vormen een goede leidraad bij de hieronder beschreven wandeling door het gebouw.

Nota bene: voor de hier niet afgebeelde verdieping en vliering van de aanbouw gelden detzelfde bouwfaseringen als voor de begane grond.

eerste verdieping

tweede tevens zolderverdieping

Een wandeling door Lange Nieuwstraat 53/53 bis en bijgebouwen.

In dit verhaal over Lange Nieuwstraat 53 is het huis zelf - het gebouw - nog nauwelijks ter sprake gekomen. Het liefst lieten we de geïnteresseerde lezer op zijn gemak van kelder tot vliering door dit huis zwerven, liefst met een bevlogen gids van vlees en bloed op afroep. Dan kan men met eigen ogen zien wat nog rest van de oudste bouwdelen en welke veranderingen in de loop der eeuwen zijn aangebracht.

Een kloosterachtig binnenhofje.

Een goed moment voor zo'n wandeling is als het huis helemaal leeg is, tot in elke uithoek toegankelijk en bovendien ontdaan van al wat de oorspronkelijke bouwonderdelen aan het oog onttrekt: met andere woorden na het strippen in 2007. Menige lezer heeft het pand in lege toestand kunnen zien bij gelegenheid van Open Monumentendagen. Slechts enkelen zagen het huis na het strippen. Het huis is inmiddels zodanig heringedeeld en afgetimmerd dat het moeilijk nog in zijn geheel op die manier bekeken kan worden.

Wij wandelen hier door het huis in gestripte toestand (niet wij, maar het huis). Er is geen gids van vlees en bloed beschikbaar. We baseren ons derhalve op de bouwhistorische artikelen over dit huis van Bart Klück en Mathilde Slomp, op het rijk geïllustreerde en gedetailleerde bouwhistorische rapport van het bureau Vlaardingerbroek en Wevers en op de aantekeningen in het 'stripverslag'. Afbeeldingen helpen de verbeelding een handje.

We beginnen met een rondje langs de diverse bijgebouwtjes waaruit dat interessante voormalige kerkelijke complex mede bestond en komen later terug bij het hoofdhuis. Binnenkomend op nummer 53, kom je via de opvallend brede hal met een vloer van diagonaal gelegde hardstenen plavuizen (24,5 x 24,5 cm) en de daarachter gelegen gang in een intiem, bijna kloosterachtig binnenhofje.

Dat hofje was ingericht met een rond, verhoogd perk in het midden rond een grote berk, met muurtjes van gestapelde handvorm stenen; evenwijdig aan de achtergevel lag een dubbele hardstenen paardendrinkbak als decoratief element. Maar eerst bekijken we even de 'aanbouw' aan de rechterkant, een vrijwel inpandig miniatuurhuisje van drie lagen dat vanuit de gang toegankelijk is.

Over haar ervaringen met dit deel van het huis spreekt Leonie Uittenboogaart al hierboven. Recht voor je is er het welbekende galerijtje met houten zuilen dat op

De aanbouw rechtsachter vóór de restauratie van 1979 (links) en na de restauratie van 1995 (rechts).

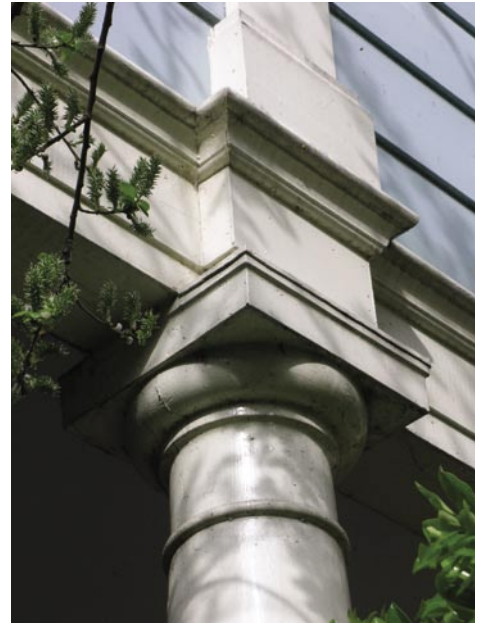
de begane grond diende als opslag en op de verdieping een deel van het archief en allerlei voorzieningen van het UMF huisvestte.

Het galerijtje is gebouwd door Van Cuijlenburgh met materialen hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit de afgebroken statiekerk. Dat galerijtje verbindt ook twee gebouwtjes van het UMF op verdiepingsniveau. Het noordelijk (aan de Dorstige Hartsteeg gelegen) gebouwtje (ten tijde van deze wandeling Dorstige Hartsteeg 21) bestaat

uit drie lagen; de kelder daarvan was al lang geleden dichtgestort en is niet meer in gebruik genomen. Mogelijk heeft dat gebouwtje ooit bij de statiekerk behoord. Van Cuijlenburgh verbouwde het en gebruikte waarschijnlijk ook hier materialen afkom-

Het galerijtje, zoals het er nu (2013) uitziet. Rechts een detail van de pilaar.

stig uit de statiekerk. Vermoedelijk bestemde hij het tot woonhuis. Toen het UMF het in 1973 kocht was het in vervallen staat en was de toenmalige kwalificatie een 'schuurachtig bouwsel' begrijpelijk. Het is gerestaureerd naar een plan van architect

Het noordelijke gebouwtje, met de voormalige vergaderzaal van het UMF op de begane grond en het kantoor op de verdieping.

Oosting. Dit gebouwtje is ten tijde van deze wandeling in zijn geheel in gebruik als kantoor, vergaderruimte en opslag van het UMF.

Het zuidelijk gelegen gebouwtje (met vanouds zijn voordeur in het gangetje naast loodgieter Van Roosmaelen) heeft eveneens drie bouwlagen. Het is van oorsprong een stal. Hoe dit huisje in het 'kerkcomplex' terecht is gekomen, wordt op bladzijde 70 uitgebreid beschreven. Ook dit gebouwtje was sterk vervallen toen het UMF het kocht en kreeg het predicaat 'schuurachtig bouwsel'. De ramen van dit huis kijken uit op het vele malen genoemde gangetje naast Van Roosmaelen. Ook dit gebouwtje is indertijd gerestaureerd naar een plan van architect Oosting.

Verder zien we links van de binnentuin het achterhuis van Lange Nieuwstraat 55 dat sinds 1973 eigendom is van het UMF.

Dat deel van nummer 55 had in 1973 nog een plat dak; de onderhoudsploeg van het UMF heeft daar onder leiding van architect Verlaan een kap

Het zuidelijke gebouwtje.

De hal vanaf de voordeur met achter de glazen deur de brede gang. Rechts de dichtgezettede deuropening naar de gang ten noorden van het pand.

op gezet. Het is in gebruik als werkplaats van het UMF en toegankelijk via het binnenhofje. We lopen terug naar de brede hal in het hoofdhuis en zien opzij van de voordeur de reeds eerder besproken, nu dichtgezettede deuropening naar de gang ten noorden van het pand, mogelijk nog een nuttige uitweg uit de tijd van de actieve geloofsvervolgung. We bewonderen de mooie deurpartij tussen hal en gang en gaan daar links een stenen trappetje af en komen via het souterrain terecht in het oudste deel van het huis: de twee kelders aan de straatkant. Deze hebben tongewelven. Het zijn resten van de twee kamers die Vuystingh op 31 mei 1641 kocht en waarschijnlijk kort daarna afbrak om op die plek een groot huis te kunnen bouwen. De afgebroken kamers hadden elk een vloeroppervlak van 6 bij 3,75 meter. De nok liep evenwijdig aan de straat. Het baksteenformaat van deze kelders wijst op een bouwperiode in de tweede helft van de 16^e of eerste helft van de 17^e eeuw. De zuidelijke kelder had een stenen trap naar de straat. Beide kelders hadden oorspronkelijk een kleine lichtopening. Een van deze lichtopeningen is nog aanwezig. Een van de kelders heeft een vloer van bruin geglaazuurde

plavuizen. In beide kelders bevindt zich een waterput. Deze zijn waarschijnlijk even oud als de kelders zelf. De kelders zijn op dit moment doorverbonden. Mogelijk is dit al gebeurd in de periode Vuijstingh. Mogelijk werden deze twee kelders opnieuw in gebruik genomen als nevenruimtes bij de souterrainkeuken als opslagruimte voor voedsel, wijn, stookhout en turf en mogelijk ook als uitgang naar de straat. De nieuwe spiltrap naar de bovenverdiepingen sloot aan bij de toegang naar deze kelders. Van Vuystinghs nieuwe huis - ter grootte van 8 bij 12 meter - staat nog veel overeind: grote delen van het opgaande muurwerk, de keukenkelder met de troggewel-

Zicht (richting tuin) in de kelders onder het voorhuis, links de zuidelijke, rechts de noordelijke. In de zuidelijke kelder is achterin het trappetje naar het souterrain te zien, in de noordelijke kelder is linksachter de plaats van de voormalige spiltrap zichtbaar.

plavuizen. In beide kelders bevindt zich een waterput. Deze zijn waarschijnlijk even oud als de kelders zelf. De kelders zijn op dit moment doorverbonden. Mogelijk is dit al gebeurd in de periode Vuijstingh. Mogelijk werden deze twee kelders opnieuw in gebruik genomen als nevenruimtes bij de souterrainkeuken als opslagruimte voor voedsel, wijn, stookhout en turf en mogelijk ook als uitgang naar de straat. De nieuwe spiltrap naar de bovenverdiepingen sloot aan bij de toegang naar deze kelders. Van Vuystinghs nieuwe huis - ter grootte van 8 bij 12 meter - staat nog veel overeind: grote delen van het opgaande muurwerk, de keukenkelder met de troggewel-

ven, de balklagen met sleutelstukken en delen van de dakconstructie. Het huis staat niet overal even stevig op zijn benen: wat bovenop de twee kameren gebouwd is, staat stevig. Wat naar achteren uitgebouwd werd, is verzakt. Het huis is wel 'onherkenbaar' veranderd. We moeten ons - volgens de bouwhistorici - het huis van Vuystingh voorstellen met trapgevels voor en achter in schoon metselwerk, met kleinere ramen in kruiskozijnen, met korbogen en zandstenen aanzet- en sluitstenen boven die ramen. Voorgevel en achtergevel hadden dezelfde indeling. Van dergelijke gevels

De hangschouw in de keukenkelder.

(zonder trappen weliswaar), rond hetzelfde tijdstip gebouwd, zijn er nog een aantal te zien in de nabijgelegen Zuilenstraat.

Het volgende vertrek om door te wandelen vanuit de twee kelders, is de keukenkelder, een paar tredjes omhoog. Dit vertrek draagt nog sterk het stempel uit Vuystinghs tijd. Het is voorzien van troggewelfjes; de bijbehorende balklaag is nog aanwezig, de gewelfjes zelf zijn verdwenen. Bij het strippen bleek dat alle wanden van deze keukenkelder nog betegeld waren of sporen van betegeling vertoonden van onder tot boven. De oorspronkelijke schouw in de keukenkelder is mogelijk in de 18e eeuw vervangen door de nu nog aanwezige hangschouw. Bij die gelegenheid

kan ook de betegeling van deze keukenkelder zijn gemoderniseerd: de gedecoreerde tegels vervangen door witte tegels. Een aantal gedecoreerde tegels (afkomstig uit het huis zelf?) is nog als vulmateriaal achter de witte tegels aangetroffen. Curieus is het kozijn van de raampartij aan de tuinkant. De raamstijlen daar zijn met ijzerwerk geschikt gemaakt om het gewicht van twee zware balken van het keukenplafond op te vangen. Waarschijnlijk bevonden zich in elk belangrijk vertrek van het huis bedsteden/alkoven. Deze zijn allen verdwenen. Sporen daarvan zijn nog wel in meerdere vertrekken te zien, ook in deze kelderkeuken. Aan de westwand valt nog een spatplaat op: daar zat kennelijk de pomp. We gaan weer een paar tredjes omhoog en terug naar de hal. We gaan de zijkamer binnen (4x4 meter). Daar zien we dat de vloer beschilderd is met een patroon van gestyleerde bloemen (sjabloonwerk). We zien een hoekschouw en de resten van een bedstedenwand die deze zijkamer scheidde van de opkamer (boven de keukenkelder gelegen). De Heer Meerten die op pagina 39 aan het woord is, heeft als kind nog in die bedstede gelegen als hij ziek was. Onder de ramen aan de straatkant bevindt zich een lambrizing met fraaie tweezits vensterbanken. We kunnen nu via een (nieuw) trappetje deze opka-

De tweezits vensterbank.

De bloemen in sjabloonwerk op de vloer.

De beeldnis in de gang. Het lijkt alsof de foto scheef is, maar de muur helt zo naar voren.

mer binnen (ook 4x4 meter). Die opgang naar de opkamer zat waarschijnlijk niet daar maar in de gang. De opkamer kijkt uit op de binnentuin. Ook hier een lambrizing met mooie vensterbanken onder de ramen aan de tuinkant. Een bijzonderheid in deze opkamer is een ensemble van kasten en een turflade naast de schoorsteen. Dergelijke ensembles vinden we ook elders in het huis. Zij maken deel uit van een ingrijpende moderniseringsactie van het hele interieur. De huidige ruimteverdeling op de begane grond dateert volgens de ene visie uit het stichtingsjaar ca 1642; volgens een andere visie werd de zijkamer ooit versmald om de hal te verbreden. Ook in de gang is een en ander te zien. Door het strippen is een rijtje sleutelstukken beter zichtbaar geworden. Men neemt aan dat deze dateren uit 1642. Verder blijkt het pand aan de noordzijde verbreed met de ten noorden gelegen gang. Vuysting en opvolgers gingen mogelijk in en uit deze gang via de nu dichtgezette deuropening in de hal. Van Cuijlenburgh benutte het voorste deel van die steeg om een buitengaats opgang naar het bovenhuis te maken en het achterste deel voor allerlei nutsvoorzieningen. We vinden daar tijdens onze wandeling een wc, een douche en een berghok waar het krachtig naar aarde ruikt. Meer naar binnen - tegen de resten van de oorspronkelijke zijmuur aan - zien we een kastenwand en een met stucornamenten omrande beeldnis. Wie bouwde die nis? Verderop doen we over die beeldnis, half ernstig, een duit in het zakje. Wij zijn te allen tijde bereid die duit weer uit het zakje te halen als nieuwe gegevens ter beschikking komen.

Nu gaan we via een deur in de gevel van nummer 51 naar boven. Het is een vreemde gewaarwording dat je het bovenhuis bereikt via een deur die bij het buurhuis op nummer 51 lijkt te horen. Naar de bestemming van weer een nis die we onderweg tegenkomen, kunnen we alleen maar raden. Boven komen we uit op een portaal met vier bruine deuren die toegang geven tot de vier vertrekken op deze verdieping, elk met een eigen stookpaats. Bezienswaardig op deze verdieping zijn de schoorsteenmantels van de haarden; een ervan heeft fraaie gesneden voluten. Verder de kastensembles met turflade rond deze schoorstenen. We zien nog de binnenluiken (zowel met bossing- als met vlakke

De nis bij de trap naar boven.

Het portaal met de vier bruine deuren.

Een van de schoorsteenmantels op deze verdieping.

De voorraadkast in de keuken met turflade.

Schoorsteen-voluut.

De dubbele wastafel met vernikkelde outfit.

panelen), lambrizingen, suitedeuren, enkele oude paneeldeuren, resten van oud hang- en sluitwerk, een indrukwekkende dubbele wastafel met nog de hele vernikkelde outfit eraan. Te veel om op te noemen. In de keuken bevindt zich nog een oude voorraadkast met turflade.

Op deze verdieping werd ook de (geluids)isolatie met houtkrullen aangetroffen waarvan eerder sprake is geweest op bladzijde 37.

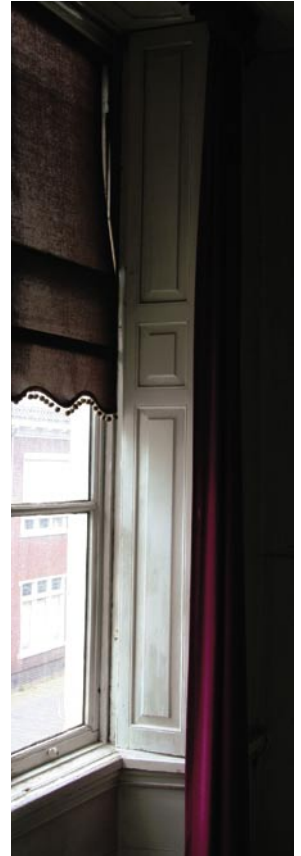
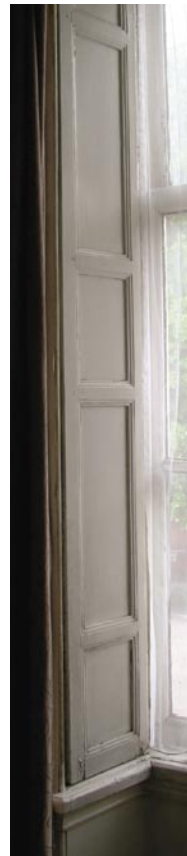
De tweede verdieping is eigenlijk al een deel van de zolder maar heeft overal sta-hoogte. Ook hier zijn vier ruimtes. Vanaf hier en hoger begint het domein van de kraaldelen. De tussenwanden zijn gemaakt van planken, ook kistplanken en van 'Brabants werk'. In de wanden van de badkamer/wc zijn oude deurtjes verwerkt. We zien de plaats waar kasten en bedsteden zijn weggebroken.

De trap naar de vliering heeft bijzondere trapspijlen, de voorlopers van de welbekende gietijzeren spijlen. Op de vliering bevinden zich twee vertrekken, helemaal getimmerd van kraaldelen. Hier ontbreekt elk comfort. Op de zolder en de vliering heeft men goed zicht op de oorspronkelijke kapconstructie. De vier spanten zijn genummerd met gehakte telmerken. We

De trap naar de vliering met de bijzondere trapspijlen.

sluiten hier onze wandeling door het huis af met een blik door de ramen voor en achter. We constateren dat we in huis geen resten/sporen van secreten of pleeën aan-treffen.

Rechts: binnenluiken in hun luikkasten, de meest rechtse met bossingpanelen, links daarnast met vlakke panelen.

Wie deed 'de grote beurt': Reaal, een andere pastoor na Reaal, Van Cuijlenburgh?

Het huis staat er al rond de 370 jaar, sommige onderdelen nog langer. In tijden van welstand werd er door huiseigenaren gemoderniseerd en verdeftigd ('de heer onderhoudt zijn huis'); in arme tijden werd er daarentegen zo goedkoop mogelijk gerepareerd en opgelapt en werden huizen in zoveel mogelijk verhuurbare ruimtes gesplitst ('het huis onderhoudt zijn heer'). Misschien is ons huis met meer dan gemiddelde zorg behandeld zolang het een kerkelijke bestemming had cq notabele bewoners huisvestte. Bij de vraag wie wat wanneer heeft veranderd aan het huis, hebben we maar enkele ankerpunten: we weten dat vóór 1641 op die plek twee kameren stonden. We denken ook te weten dat Vuystingh in en na 1641 al dan niet in opdracht van de paters dominicanen deze kameren grotendeels liet afbreken en een geheel nieuw huis liet bouwen naar de smaak en in de stijl van die tijd. Een ondubbelzinnige aanwijzing voor bouwactiviteiten aan het huis later in de tijd, vinden we pas 150 jaar later bij pastoor Reaal. We lezen in een brief van zijn hand dat hij tussen 1780 en 1797 veel geld besteedde aan het herstel van huis en kerk. Hoeveel van dat bedrag hij aan de kerk besteedde en hoeveel aan het huis weten we helaas niet. Zijn ontboezemingen daarover zijn te lezen op bladzijde 69. Uiteraard is in die 150 jaren tussen Vuystingh en pastoor Reaal ook van alles met het pand gebeurd. Maar wij kunnen dat niet boven tafel krijgen.

Tenslotte zijn de aannemers Abraham van Cuijlenburgh en zijn zoon Dirk waarschijnlijk flink te keer gegaan in het huis vooral tussen 1843 en 1873, ongeveer 50 jaar na de verbouwingen door pastoor Reaal. Zij hebben het huis horizontaal gesplitst. Weliswaar had de familie het huis langer in bezit namelijk tot 1906, maar vermoedelijk diende het huis na het vertrek van de laatste Van Cuijlenburgh (1875) vooral als melkkoe.

Het bouwhistorisch onderzoek wijst uit dat inderdaad in de tweede helft van de 18e eeuw een modernisering van het interieur en het exterieur heeft plaats gehad. Sommige details kunnen zelfs nauwkeuriger gedateerd worden: in het laatste kwart van die eeuw. Het gaat om details van kozijnen, om bepaalde verflagen, om een enkele deur, om resten van een oude ruitindeling aan de voorzijde. Die datering verwijst vrij nauwkeurig naar de activiteiten van pastoor Reaal. Gezien de omvang van Reaals investeringen zou je verwachten dat veel meer van zijn werk nog traceerbaar zou zijn. Zou pastoor Reaal ook degene zijn die de trapgevels liet verbouwen tot lijstgevels? Zou de bovengenoemde modernisering van de keukenkelder en van stookplaatsen elders in het huis zijn werk kunnen zijn?

Volgens een van de bouwhistorische visies is het huidige aanzien van exterieur en interieur het resultaat van een ingrijpende modernisering rond 1820. Het gaat om een lange lijst van veranderingen die in één bouwronde zouden zijn gerealiseerd:

- de bepleistering van de gevels
- het aanbrengen van empire schuiframen in de voorgevel
- het wijzigen van de indeling van de achtergevel van vier naar drie raamassen
- het aanbrengen van een dubbele deur in de achtergevel
- het inkorten van de 'aanbouw' aan de achterzijde van het huis
- het versmallen van de opkamer en de keukenkelder
- (in samenhang met bovenstaande) de aanleg van de brede hal voorin en de smalle gang naar achteren
- het bij het huis trekken en vullen - op begane grondniveau - van de achterste helft van een steeg of vergelijkbare ruimte ten noorden van het huis
- het metselen van een manshoge nis (geschikt voor bijvoorbeeld een heiligenbeeld) in de gang

- de splitsing van het huis in een beneden- en een bovenwoning waarbij de spiltrap verdween en steektrappen tussen de bovenverdiepingen gemaakt moesten worden
- (in samenhang met voorgaande) het maken van een toegang naar de bovenverdieping waarmee de voorste helft van de steeg ten noorden van het huis werd ingevuld
- (in samenhang met voorgaande) het dichtzetten van de voormalige toegang vanuit de hal naar de steeg
- het maken van een deuropening vanuit de gang naar de opkamer boven de keukenkelder, bereikbaar met een steektrapje
- het aanbrengen van vensterbanken, lambriseringen en binnenluiken in de zijkamer beneden en in de opkamer

Als die 'grote beurt' inderdaad rond 1820 heeft plaats gehad, moeten die groot-scheepse veranderingen tot stand zijn gekomen onder het pastoraat van Jacobus de Haan (1797-1826). In de jaren dat we pastoor De Haan konden volgen via zijn brieven aan de aartspriester (tot 1809), rept hij met geen woord over de pastorie, laat staan over bouwplannen. Wel spreekt hij regelmatig over de krappe kas en de slechte tijden. Hij kan nauwelijks een kapelaan onderhouden. Het is natuurlijk mogelijk dat hij in stilte met inzet van zijn laatste penningen aan het verbouwen was. Het is eveneens mogelijk maar onwaarschijnlijk dat hij na 1809 (de laatste brief die we van hem hebben ingezien, dateert uit dat jaar) onverwachts in goede doen is geraakt en aan het verbouwen is geslagen, maar we kunnen dat niet vinden. Gesteld dat deze modernisering niet in 1820 plaats vond, maar eerder, dan komen we weer terug bij pastoor Reaal. Wij laten onze gedachten even de vrije loop. Reaal had de spirit om te bouwen; hij had zelf wat geld en was bereid dat te investeren. Hij was een gewaardeerd predikant hetgeen in die dagen bevorderlijk was voor de inkomsten; hij had – te oordelen naar de pastorie die hij later in Montfoort liet bouwen – een goed stijlgevoel, een voorkeur voor soliede afwerking en mogelijk ook de wens met zijn woning zijn status te onderstrepen. Hij bouwde niet voor de verhuurmarkt.

Gesteld dat deze modernisering niet in 1820 plaats vond, en ook niet zo'n 25 of 30 jaar eerder onder pastoor Reaal, maar juist *later*, dan komen we terecht bij de pastoors 't Hoen (1826 tot 1857) en Hartman (1837 tot 1841). Tegen Hartman als verbouwer pleit dat hij een hekel had aan die kerk en pastorie. Zou hij in enkele jaren een huis grondig verbouwen waar hij niet wilde wonen? We hebben geen enkele aanwijzing dat pastoor 't Hoen wat dan ook veranderde aan het huis. We komen weer terecht bij bouwer/aannemer Van Cuijlenburgh die hier vanaf 1842 eigenaar was. We laten onze gedachten weer even de vrije loop. Van Cuijlenburgh leefde o.a. van de huuropbrengsten van de huizen en huisjes die hij bouwde of opknapte. Hoe meer verhuurbare ruimtes, hoe beter. Hoe beter de huizen in orde zijn, hoe beter verhuurbaar. Hij bouwt en verbouwt zelf. Het is aantrekkelijk – maar daarom nog niet juist – om te veronderstellen dat hij een huis aantrof dat dankzij de investeringen van pastoor Reaal bijna 50 jaar eerder, nog goed in orde was. Dat kon hij met eigen ogen zien tijdens de kijkdagen voor de veiling van 1842. Het moest alleen geschikt gemaakt worden voor kleinschaliger en eenvoudiger bewoning. Van de bovengenoemde lijst met veranderingen zouden we m.a.w. alles op zijn naam kunnen zetten dat met die herindeling te maken heeft (de splitsing van het huis in een beneden- en een bovenwoning; afbraak van de spiltrap; plaatsen van steektrappen tussen de bovenverdiepingen; een toegang maken naar de bovenverdieping waarmee de voorste helft van de steeg ten noorden van het huis werd ingevuld; de voormalige toegang vanuit de hal naar de steeg dichtzetten; een deuropening maken vanuit de gang naar de opkamer boven de keukenkelder en daar een steektrapje plaatsen); een keuken op de eerste verdieping installeren. Ook dat alles moest zuinig: oude nog bruikbare materialen verwerken, repareren wat nog kan. Ter voorkoming van

geluidsoverlast bracht hij tussen het plafond van de benedenverdieping en de vloer van de eerste etage en in een tussenwand op de verdieping een geluidsisolatie aan van houtkrullen. Mogelijk paste Dirk Reinier van Cuijlenburgh, de zoon van Abraham sr, rond 1870 de indeling van de bovenverdiepingen aan aan zijn woonwensen. hij was toen enkele jaren hoofdbewoner van het pand. Op de eerste verdieping werden kamers-en-suite gerealiseerd. De tussenwand van regelwerk, bespannen met jute, werd gefabriceerd van voorhanden gebruikte vloerdelen en rommel.

En die nis dan?? In de gang beneden bevindt zich een manshoge nis, eindigend in een spitsboog en versierd met florale stucdecoraties.

Daarin was plaats voor een fors heiligenbeeld. De achtergrond van deze nis kan beschilderd zijn geweest. Wie heeft deze nis laten metselen? De bouwhistoricus dateert deze nis eveneens rond 1820 gezien de vroeg neogotische spitsboog. Wij laten onze gedachten weer even de vrije loop. De gereformeerde Van Cuijlenburgh valt af als bouwer. Hij zou geen nis van die omvang bouwen om daarin beelden ter verering op te stellen, zeker geen Mariabeelden. Pastoor Hartman (pastoor van 1837-1842) valt wat ons betreft ook weer af: hij was van meet af aan ontevreden met die plek en wilde daar zo snel mogelijk weg. Komen we bij de pastoors 't Hoen en De Haan. In het jaar 1822 vierde pastoor De Haan zijn 25-jarig pastoraat. Een dergelijk jubileum was in jaren niet voorgekomen in deze kerk. Gesteld dat de nis met een bijbehorend Mariabeeld een geschenk is van de parochianen, dan klopt de datering van de bouwhistoricus. Alleen is de plaatsing van deze nis dan een geïsoleerd gebeuren, geen onderdeel van een grote verbouwing en geen indicatie voor de ouderdom van omringende bouwdelen.

Herindeling en herbestemming van het UMF-complex. Huidig gebruik.

UMF-voorzitter J. Lemaier, directeur mevrouw M. Aal, later opgevolgd door mevrouw Th. de Wit, en architectenbureau Asnova maken vanaf 2004 nieuwe plannen. Deze omvatten een herindeling en herbestemming van het UMF-ensemble aan de Lange Nieuwstraat en Dorstige Hartsteeg. Voor Lange Nieuwstraat 53/53 bis worden de werkzaamheden gepland die indertijd (1995) geen doorgang konden vinden. Deze restauratie maakt deel uit van een serie van 5 restauraties van monumentale UMF-panden in verschillende delen van de binnenstad. De bouwactiviteiten begonnen Juni 2007: het werk is opgeleverd in Juli 2009; de aannemer was Van Zoelen BV.

Er is enorm veel werk verzet. Naast veel zichtbare verbeteringen en verfraaiingen, is er ook veel reparatie- en consolidatiewerk gedaan dat niet te zien is, zoals het aanhelen van ingerotte balkkoppen. Het kantoor van het UMF is verhuisd van Dorstige Hartsteeg 21 naar de begane grond van Lange Nieuwstraat 53. De zijkamer en de opkamer zijn in gebruik als kantoorruimtes; de voormalige keuken in het souterrain is koffiekamer, de twee oude kelders herbergen het archief; de voormalige vergaderkamer is nog steeds als zodanig in gebruik, maar is nu toegankelijk vanuit de gang van Lange Nieuwstraat 53. Lange Nieuwstraat 53 bis is opgedeeld in twee huurappartementen; Dorstige Hartsteeg 21 is eveneens een huurappartement geworden, evenals het huisje aan het gangetje naast Van Roosmaelen. Dat huisje is uitgebreid met een deel van de (inmiddels opgeheven) werkplaats. Het binnenhofje is heringericht. De paardendrinkbakken zijn verwijderd: de dorstige herten waren al veel eerder uit het straatbeeld verdwenen; er meldden zich waarschijnlijk ook te weinig dorstige paarden om deze bakken verantwoord te kunnen exploiteren.

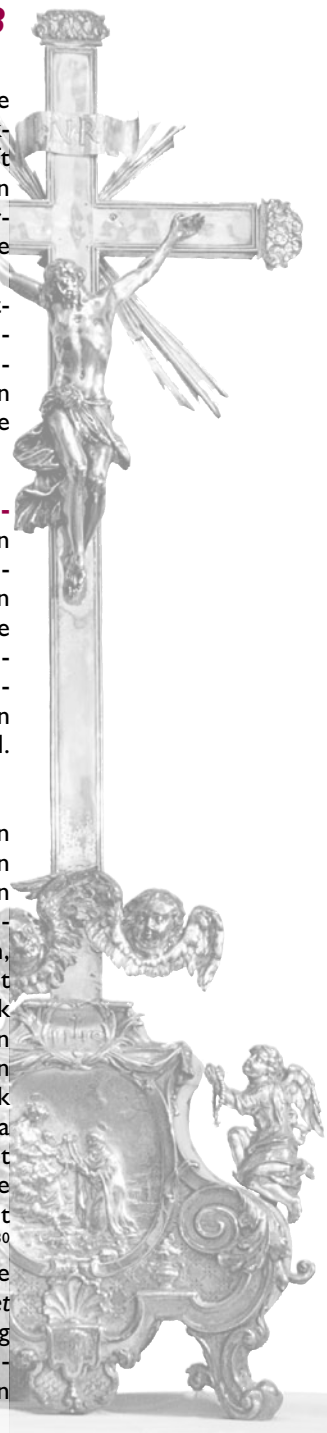
De verdwenen statiekerk achter Lange Nieuwstraat 53

Ter wille van de duidelijkheid, hebben we het verhaal over het huis aan de Lange Nieuwstraat zoveel mogelijk gescheiden van het verhaal over de statiekerk. Dat lukte niet altijd. Speciaal als de pastoors in het zicht komen. Een aantal van hen heeft in het huis gewoond, dat daardoor de status van pastorie kreeg. Zij vormen een belangrijke schakel tussen de twee verhalen. De pastoors en priesters komen derhalve in beide teksten voor: summier in de tekst over het huis; uitgebreider in de tekst over de kerk.

Wij hadden over deze kerk vele vragen. Deze zijn maar zeer gedeeltelijk beantwoord. Het is de paters dominicanen en de Utrechtse notabelen die met hen meewerkten aan de stichting van onze statiekerk goed gelukt om een en ander - administratief gesproken - verborgen te houden. Hing er rond de bouw, bestemming en gebruik van het huis Lange Nieuwstraat 53 al een waas van geheimzinnigheid, de kerk doet daar niet voor onder.

De voorbereiding van de nieuwe vestiging en de aankoop van de benodigde huizen en grond was, zoals hierboven al is besproken, een initiatief van het Dominicanerklooster in Antwerpen. Dat klooster heeft waarschijnlijk de stichting van de nieuwe statie gefinancierd. Het moet nog een hele onderneming zijn geweest: een lokatie vinden, Utrechtse notabelen benaderen om een naamlenner te vinden, betrouwbare tussenpersonen vinden voor de taxatie en zakelijke onderhandelingen met de eigenaren, voor de juridische vormgeving van de benodigde contracten, voor het afwikkelen van de formaliteiten voor het gerecht. Mogelijk hebben de reeds in de statie 'Onder de Linden' werkzame paters daarin een aandeel gehad. Tot nu toe vonden we geen enkele aanwijzing hieromtrent.

Op de vraag wanneer de kerk is gebouwd en in gebruik genomen, vinden we verschillende antwoorden. We nemen aan dat eventuele (ver)bouwactiviteiten pas begonnen na de eerste aankoop door Vuystingh (1637: Vuystingh koopt een hoekhuis met poortweg en waarschijnlijk een groot erf van kapitein Pythan). Misschien is de bouw/verbouw van een kerkruimte pas een paar jaar later begonnen, min of meer gelijktijdig met de bouw van het nieuwe huis (1641: Vuystingh koopt twee kamers, breekt deze spoedig daarna grotendeels af en bouwt op die plek in korte tijd een nieuw huis). De eerste expliciete vermelding van een kerk vinden we pas veel later nl in 1664. Dan wordt pater Flores vermeld en wordt gesproken van 'zijn kerk'.²⁸ Deze kerk zou volgens sommigen reeds zijn voltooid cq in gebruik genomen in 1580; volgens anderen in 1655; volgens weer anderen in 1659 of na 1665.²⁹ In of rond 1659 verhuist pater Franciscus Engelgrave - naar verluidt - met een onbekend aantal gelovigen van de statie Sint Servaas onder de Linden naar de Dorstige Hartsteeg. In de door pater G. A. Meijer geciteerde latijnse kroniek wordt de datum en de reden van hun vertrek uit de statie 'Onder de Linden' vermeld.³⁰ Helaas onbreken in het citaat nu juist de twee doorslaggevende getallen: '...usque ad annum 16?? quo sedem mutaverunt atque hinc ad plateolam cervi sitientis vulgo het dorstige hartsteegje ... migrarunt.' ('... tot aan het jaar 16?? waarin zij van vestiging zijn veranderd en van daar verhuisd zijn naar het Dorstige Hert straatje, in de volksmond het Dorstige Hartsteegje ...'). Het is uiteraard mogelijk dat reeds veel langer in een gebouw op dat achterterrein diensten werden gehouden.

Werd de kerk in één keer gebouwd of in delen naargelang er behoefte aan meer ruimte ontstond? Werd er gebruik gemaakt van bestaande gebouwen? Mogelijk is er in de eerste tien, vijftien jaren vanaf 1637 helemaal niet of marginaal gebouwd of verbouwd aan een kerk op het achterterrein, maar werd gebruik gemaakt van een bestaand gebouw op die plek. We laten ter ondersteuning van deze mogelijkheid een Utrechtse katholiek aan het woord die zijn jeugd in Utrecht doorbracht, de Dorstige Hartsteegkerk van binnen en van buiten kan hebben gezien, daar ter kerke is gegaan en daar bij wijze van spreken koorknaap of misdienaar geweest kan zijn. Het betreft Henricus Adrianus Banning, uitgever en publicist.

Henricus Banning werd geboren 'buiten de Tolsteegpoort' op 25-8-1818 te Utrecht, zoon van Dirk (van beroep tapper) en Maria Euphemia Banning. Vader Dirk was bij de geboorte van Henricus reeds 59 jaar. Hendrik Banning was aanvankelijk werkzaam als redacteur bij De Tijd. In 1867 richtte hij samen met Henri Bogaerts in Den Bosch het 'historisch-kritisch' weekblad 'Het Dompertje van den ouden Valentijn' op en kort daarna De Katholieke Illustratie. Aan dat blad bleef hij verbonden als medirecteur en hoofdredacteur. Hij overleed op 10-1-1909 te Vught.³¹

Banning schrijft in 1874: '... in den kelder van de woning die later tot kerk is verbouwd, werd reeds in het geheim het H. Misoffer opgedragen ...' Met deze woning is hoogst waarschijnlijk een gebouw op het binnenterrein bedoeld aangezien Lange Nieuwstraat 53 naar ons weten nooit tot kerk is verbouwd. Banning onderbouwt zijn uitspraak weliswaar niet, maar hij zit wel ruim honderdzeventig jaar dicht bij de zichtbare resten van die kerk en bij de orale overlevering dan wij.

Thoomes merkt op dat op een stadsplattegrond uit 1695 op het achterterrein achter Lange Nieuwstraat 53 een gebouw - mogelijk de statiekerk - waarneembaar is.³² Met die stadsplattegronden is uiteraard een zekere voorzichtigheid geboden. Ook vinden we vermeld dat in de 17^e eeuw op het erf achter Oudegracht 288, mogelijk ter hoogte van de latere kerk een mouterij en eest hebben bestaan.³³

Doorslaggevend is uiteraard dat bij archaeologisch onderzoek in 1983 op het terrein van het huidige Dorstige Harthof resten van meerdere gebouwen en gebouwtjes zijn gevonden, onder meer resten van 'twee zeer grote en vooral diep aangelegde kelders' die geen onderdeel uitmaakten van de huizen aan de Korte Smeestraat.

Die kelders worden door de bouwhistorici gedateerd als in oorsprong laat 15^e of vroeg 16^e eeuws. Bij de verkoop van de kerk in 1842 heeft deze nog steeds een kelder, een opkamer en een zolder. Zowel de bovengenoemde Banning als de toen-

malige (1842) pastoor Hartman beschrijven de kerk als een onregelmatig geheel, als een samenraapsel van vertrekken. Deze aanwijzingen, samen met de archaeologische vondsten, maken het wel heel waarschijnlijk dat minstens één bestaand gebouw van enkele verdiepingen in de kerk is opgenomen. Kijken we nu met een ander oog naar nevenstaande foto van de opgravingen: we zien een hardstenen aanrechtbak en resten van witte betegeling: een souterrainkeuken. Boven zo'n souterrainkeuken lag een opkamer. Dit gebouw past in de beschrijving van de kerk door Banning en Hartman.³⁴

Mogelijk kwamen (zoals Banning schrijft) de gelovigen aanvankelijk in die kelder bijeen, gingen ze later

Staan we hier oog in oog met de oudste gebedsruimte in de Dorstige Hartsteeg?

bovengronds in datzelfde huis, breidden ze vervolgens de kerk uit met weer een bestaand gebouw en vormt de hierna nog te bespreken uitbreiding van 1720 de enige echte nieuwbouw aan de kerk. We moeten ook niet vergeten dat de dominicanen bij hun vertrek uit de statie 'Onder de Linden' slechts een deel van de gelovigen meenamen. Zij begonnen in de Dorstige Hartsteeg misschien met een heel klein groepje.

Merkwaardig genoeg vonden wij in het archief tot nu toe geen letter over wat voor bebouwing dan ook op dat achterterrein!

Hoe zag de kerk eruit?

De paar toespelingen op het uiterlijk van de kerk die we aantreffen, maken maar één, kort antwoord mogelijk: de kerk zag er *niet* uit. We laten de hierboven genoemde pastoor Hartman (in 1839) en Banning (in 1874) nogmaals aan het woord. Hartman: '... met alle hare onregelmatige uithoeken, bij- en opkamertjes, hele en halve galerijen ...' ³⁵. En Banning: 'Van de huiskerken is die in de Dorstige Hartsteeg het eerst gevallen. Het was ongetwijfeld hoog tijd, want zonderling samenraapsel van vertrekken als waaruit dat vervallen bedehuis bestond, is zeker niet denkbaar. 't Is echter te betreuren dat zoo weinig is gehecht aan den geheiligden grond, want in de kelder van de woning die later tot kerk is verbouwd, werd reeds in het geheim het H. Misoffer opgedragen toen de vervolging nog hevig woedde en geen katholiek ongestraft zijn godsdienstplichten mocht waarnemen.' ³⁶

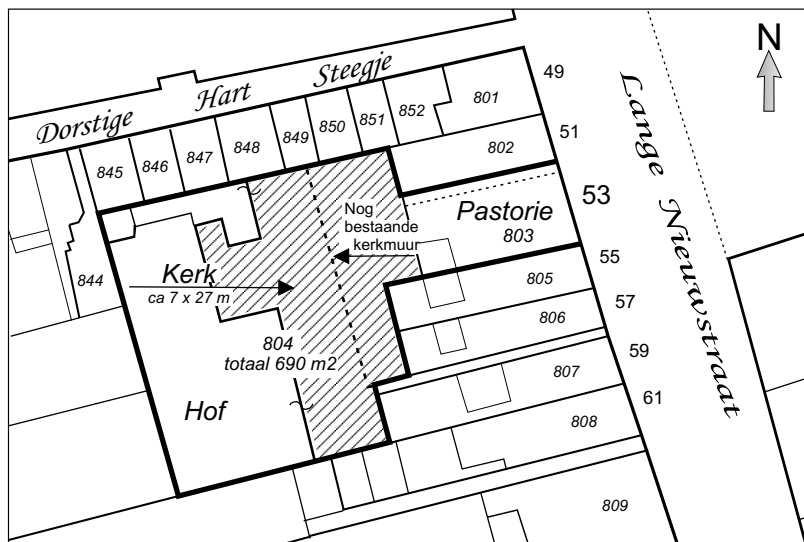
Hartman kon moeilijk lovend over de kerk spreken: hij wilde een mooiere, grotere en liefst nieuwgebouwde kerk. Van ons had hij nog wel even verder mogen schelden op de kerk: met ieder woord vertelt hij er iets over. De afbraak werd waarschijnlijk door weinigen betreurd.

De vraag waarom de dominicanen naar deze plek verhuisden, wordt in de hierboven al aangehaalde kroniek met één regel tekst beantwoord: de dominicanen voelden zich tot deze nieuwe plek: '... aangetrokken door de geschiktheid van de ligging (met name dichterbij het hartje van de stad), terwijl die (kerk St. Servaas) bijna tegen de stadsmuur aan lag ...'.

('... situationis commoditate - utpote magis ad urbis medietullium, ubi haec fere ad moenia sita - allecti ...') Een kort maar bevredigend antwoord.

Hoe was de hoofdruimte van de kerk gesitueerd? Op de kadastrale minuutkaart van 1832 vormt het perceel waarbinnen de kerk lag, een tamelijk grillig geheel.

Het oppervlak van de kerk was in 1842 - het jaar waarin de kerk geveild werd - zes roeden en 90 ellen (690 m²), maar daarbij was ook tuin en erf inbegrepen. Het aantal zitplaatsen was in 1839 (ten tijde van het verderop nog te bespreken gevecht tussen de pastoors Hartman en Stas) 394. Er was gewoekerd met ruimte: door de hierboven opgenomen uitspraak van pastoor Hartman weten we dat de kerk galerijen

De kerk moet zich hebben bevonden in het gearceerde deel, links van de (nog bestaande) kerkmuur: een pijpenla van maximaal 7 x 27 m. De ingang via één van de huisjes in de Dorstige Hartsteeg.

had. Deze dienden om het aantal zitplaatsen uit te breiden. De houten pilaren die verwerkt zijn in de gebouwen achter Lange Nieuwstraat 53, zijn mogelijk van deze galerijen afkomstig. Het is nog een puzzel om binnen het kadastrale perceel een min of meer centrale kerkruimte in te passen waarin het altaar, de communiebank, een middenpad, het koor, het orgel en een flink deel van de gelovigen een plek hebben. Er zijn maar twee mogelijkheden: de lengteas van de kerk liep noord-zuid met de ingang in de Dorstige Hartsteeg, het middenpad parallel aan de Lange Nieuwstraat, het altaar richting Korte Smeestraat, zangkoor en orgel boven de ingang. Deze kerk is dan niet op het oosten gericht. De andere mogelijkheid is dat het middenpad oost-west liep, haaks op de Lange Nieuwstraat. Er ontstaat dan een op het oosten gerichte - georiënteerde - gebedsruimte, breed en heel ondiep. Zo zie je er niet veel. De statiekerken in de stad waren vaak pijpenlades omdat ze op smalle percelen gebouwd moesten worden. We vonden tot nu toe geen enkel uitsluitsel over deze oriëntatie noch over de indeling van de kerk.

Achter pappelhouten deuren.

In de tijd dat de kerk in de Dorstige Hartsteeg begon te functioneren, werd de katholieke eredienst al op een aantal vaste plekken gevierd. Deze plekken waren onbedoeld bekend geraakt bij de stedelijke overheid evenals de namen en woonadressen van de priesters.

De stedelijke overheid had namelijk in 1639 tijdens een huiszoeking bij de apostolisch vicaris Philippus Rovenius (hij woonde toen in het huis van jonkvrouwe Hendrica van Duvenvoorde aan de Nieuwe Gracht), een groot deel van zijn archief en zijn administratie betreffende de organisatie en bemanning van de toenmalige katholieke kerkprovincie in beslag genomen. Die gegevens kwamen de overheid goed van pas.

Deze interessante bescheiden zijn door de vroedschap, later de gemeente Utrecht, kennelijk keurig bewaard. Ze zijn in 1928 teruggegeven aan de Oud-Katholieke Kerk. S. Muller Fzn meldt dat het gaat om 386 stukken. Ze zijn opgenomen in het archief van de Oud Bisschoppelijke Clerezij en dat van de Apostolisch Vicarissen van de Hollandse Zending. De Index T 15 - Index Manuale Rovenii – vergemakkelijkt het zoeken op naam. Een originele inhoudsopgave is tot nu toe niet aangetroffen: niet van elk stuk is het volstrekt zeker dat het uit Rovenius' administratie stamt.

Naar verluidt zou de Utrechtse vroedschap in vergelijking tot andere steden en provincies de rooms-katholieke bevolkingsgroep betrekkelijk tolerant hebben bejegend. Er waren zeker voldoende verbodsbepalingen en vrijheidsbeperkingen uitgevaardigd. Ook werd het komen en gaan van priesters nauwkeurig gevolgd. Zij mochten aanvankelijk de stad slechts binnenkomen met schriftelijke toestemming van de raad (vrijgeleide). Deze vrijgeleides worden vermeld in de vroedschapsnotulen. Een priester die zich daar niet aan hield, werd opgepakt en de stad uit gezet.

Zo lezen we bijvoorbeeld in de notulen van de raad in 1641 'geleyde eens priesters', 'van 't verblijff eens franssen priesters', 'van 't vertrek eens franssen priesters', 'geleyde van den priester Domselaer', 'naerder verzoek van deselven Donselaer', 'den paep Honthorst alhier geapprehendeert', 'den priester Honthorst alhier gelast te vertrekken'.

Maar de bepalingen werden meestal niet in volle strengheid nageleefd. Hoewel er dus periodes van grotere vrijheid waren, bleef het in de praktijk erg handig dat een kerk onopvallend gelegen was, bleef beschikken over gangetjes en steegjes voor onopvallende toegang en haastig vertrek en over stevige voordeuren. Zo halverwege de zeventiende eeuw worden meerdere acties en invallen, gericht tegen de rooms-katholieke eredienst, gemeld. Deze vielen juist in een tijd waarin de vesti-

ging van de gebedsplaats in de Dorstige Hartsteeg werd voorbereid cq onlangs had plaats gehad. In hoeverre deze acties op eigen initiatief van de overheid plaats vonden of onder druk van buitenaf, bijvoorbeeld van de kant van de Utrechtse predikanten, valt moeilijk te zeggen. Dat vraagt om veel nauwkeuriger bronnenonderzoek dan wij ons hier kunnen veroorloven. Uit de verslagen van deze acties blijkt welke cruciale rol de *populier* toen speelde bij het behoud van het rooms-katholieke erfgoed. Een boom die zijn taak kende. Van de populier werden namelijk de planken en deuren gemaakt waarmee de rooms-katholieken in die tijd de toegang tot hun kerken verstevigden. Wij noemden hierboven op bladzijde 22 al de versterkte deuren die het stedelijk gezag signaleerde bij Lange Nieuwstraat 53. Hieronder noemen we enkele voorbeelden van overheidsacties, speciaal in de binnenstad.

4-10-1652 leden van de vroedschap inspecteren met de officier en de onderofficier 'de huysinghen van de Walsteech aff langs deser stads wal tot aen de Schupstoel' en zien daar dat vele huizen met 'verborgen openingen van luyken, cassen ende anders geapproprieert sijn om groote byeenkomsten ende verboden vergaderingen te houden'. Dat moet allemaal dicht; de door de officier daar aangetroffen ornamenten en altaren dienende 'tot exercitie van de paepsche superstiteen' moeten worden verwijderd. Een en ander op straffe van een boete van zes honderd gulden.

22-1-1655 een commissie als boven doet wederom een 'inspectie oculaer' cq neemt nu een kijkje bij en in de huizen die uitkomen op 'seecker gangskcken' dat loopt van de Herenstraat tegenover De Kamp naar de Kromme Nieuwe Gracht tegenover Paushuize. Op de deur van dat gangetje moet aan de kant van de Herenstraat een zwaar slot worden gemaakt op kosten van de aanwonende huiseigenaren met een extra sleutel voor de heer officier. Een extra deur in dat gangetje moet weggehaald worden. Dit alles op een boete van honderd gulden. Op bladzijde 19 wordt dit voorval uitgebreider beschreven.

29-1-1655 de vroedschap machtigt de officier en zijn substituut alle voorwerpen en ornamenten dienende tot 'paepsche conventiculen ende superstiteen' waar ook in de stad aangetroffen, te verwijderen en mee te nemen.

11-6-1655 op de verzoekschriften van Jonkheer Daniel De Ridder van Groenesteyn en Mr Dirck van Lommetzum om bepaalde deuropeningen die involge de vroedschapsresoluties moesten worden dichtgemetseld, weer te mogen openen, wordt afwijzend gereageerd. De vroedschap wil niet dat men gemakkelijk van het ene huis in het andere kan komen. Bovendien wordt er nog eens op gewezen dat het de vroedschap ernst is met haar voornemen om de bedoelde conventiculen te verhinderen en te verstoren; dat van de opgelegde boetes de helft toekomt aan de armen maar de andere helft aan de degenen die 'de voorseyde storage sullen comen te doen.' Gezien de hoogte van deze boetes klinkt de papenjacht als een leuke bijverdienste.¹⁹

4-7-1664 op verzoek van enkele predikanten en de kerkeraad machtigt de vroedschap het gerecht om 'de paepse vergaderplaatsen ende de toegangen tot deselve te visiteren...' ¹⁹ Het gerecht stelt tijdens dit visiteren vast dat de 'stouticheyt der papisten ende derselver licentieuse vergaderingen' zich afspelen achter deuren die gemaakt zijn van of bekleed met populierenhout. Ze noemen een hele lijst adressen waar een of meer van die 'pappelendeuren' al dan niet 'met houte boomen beseth' zijn aangebracht. Daarbij wordt ook 'ons' pand Lange Nieuwstraat 53 genoemd: 'de huysinge in de Nieuwstraet, getransporteert aen Mr Henrick van Arckel, mede pappeldeuren.' Waarvoor die deuren dienen, laat zich gemakkelijk raden. We beschreven dat al op bladzijde 22. De predikanten vragen de vroedschap vriendelijk deze deuren te verbieden en te laten verwijderen en in het algemeen te verbieden dat mensen hun deuren versterken of barricaderen. In huis Clarenburg hadden ze het wel heel bont gemaakt: 'een nieuwe deur, dubbelt gevoedert, met spijkers dichtbeslaegen, een swaer slot, twee dicke grendels en boven een ijsen om enen swaeren boom in te kunnen setten...' ²³

Waarom populierenhout? Dit hout is bepaald niet alleen geschikt om klompen te maken en plaatmateriaal, maar heeft goede eigenschappen als bouw hout: rechte draad, forse breedtes en lengtes zijn mogelijk, gemakkelijk bewerkbaar, de populier groeit snel in onze streken en komt veel voor. Jeroen van Meerwijk zegt hierover: 'De bij katholieken in zwang zijnde dikke deuren van zacht verend populierenhout waren lastig open te hakken. Een bijl bleef vastzitten als waren ze van warm asfalt.'

Dergelijke invallen zijn naar ons weten niet gedaan in de kerk in de Dorstige Hartsteeg. Dat was prettig voor de toenmalige gelovigen en priesters, maar voor ons in zekere zin een beetje jammer: in de verslagen van deze invallen staan soms interessante bijzonderheden over de bezochte bidplaatsen.

Een domicanerkerk.

De kerk aan de Dorstige Hartsteeg was een dominicanerkerk. De eerste paters dominicanen kwamen naar Utrecht vanuit Keulen. De plek van hun eerste vestiging is niet bekend; wel die van hun tweede klooster: aan en om het huidige Predikherenkerkhof.

Voor de bouw van dit nieuwe klooster vroeg de dominicaan Albertus Magnus - beroemd geleerde, tevens meester in de zwarte kunst - indertijd steun van de Duitse Rooms-koning Willem II. Om zich daarvan te verzekeren, aldus een inmiddels overbekende legende, nodigde hij hem op 6 januari 1247 in Keulen uit op een Driekoningsmaaltijd in de bevroren en besneeuwde kloostertuin. Deze veranderde hij door zijn magische krachten voor de duur van deze maaltijd in een warme, zonnige binnenhof met vogels en bloemen. ‘.. daer wiert een groote somerhitte ... uter aerde wies dat groene gras ...ende daer wiesen rype vruchten die men rechtevoort eten mochte ...die vogelkens ontsloegen haer vlogelen ende songen blydelicken...’ Deze aanpak had succes. De Rooms-koning schonk geld en grond. In het nieuwe Utrechtse klooster bereidden de paters zich voor op hun zending: prediken en onderwijzen, inzonderheid het bestrijden van ketterijen. Hun inzet en onverschrokkenheid leverden hen de geuzennaam ‘Domini canes, honden van de Heer’ op. Op 28 april 1253 gingen klooster en kerk verloren tijdens een grote stadsbrand. Het herbouwde klooster en de kerk werden door Albertus Magnus persoonlijk geconsacreerd rond 1270. De predikheren ondervonden veel steun uit de hoogste stedelijke kringen. De in de kerk gevestigde broederschappen telden leden uit belangrijke families.

Tijdens de reformatie werd het klooster in 1566 en 1579 geplunderd en vernield door beeldenstormers en tenslotte in 1583 tot in de bodem afgebroken; de stenen werden gebruikt in de stadsmuren. Hadden de dominicanen zich extra gehaat gemaakt door hun jacht op ketters?

Vijf oude en zieke kloosterlingen mochten blijven mits ze in het openbaar burgerkleding zouden dragen. De overigen werden - weliswaar ‘met alle civiliteyt’- uit de stad gezet. Misschien deden de dominicanen alsof ze vertrokken; misschien kwamen ze vermomd weer terug; misschien vertrokken ze en werden ze afgelost door mede-

broeders van elders. Hoe dan ook: er bleven - en dat is voor ons verhaal heel belangrijk - steeds paters dominicanen clandestien actief in Utrecht.

Toen de Noordelijke Nederlanden door het wegvallen van een eigen bisschoppelijke hiërarchie tot zendings- of missiegebied werden verklaard, kwamen dominicanen uit Antwerpen en Gent in actie om in Nederland een bij uitstek ‘dominicaanse’ opdracht uit te voeren: het ware geloof prediken temidden der ketters. Daarvan waren er genoeg.

Van het beetje dat restte van het Predikherenklooster maakte Serrurier tussen 1725 en 1735 een pentekening.

Buiten de staties St. Servaas onder de Linden en later de Dorstige Hartsteeg, waren de dominicanen (maar nu uit Gent) ook actief in een statiekerk bij de Wittevrouwenpoort (1636), later (1660) verplaatst naar de Walsteeg. Het kerkje aan de Walsteeg maakte plaats voor een grote kerk aan de Mariaplaats (bouw vanaf 1849 e.v. op de plaats waar voorheen de Sociëteit De Koophandel met overdekte kolfbaan en schietbaan stond in de zuidwesthoek van de Mariaplaats, vroeger Mariaplaats 30, nu een appartementencomplex).

In 1862 wordt de pastorie van deze nieuwe kerk tot klooster verheven. Na drie eeuwen heeft Utrecht dan weer een dominicanenklooster. In 1869 gaan de dominicanen bij passende gelegenheden zelfs weer hun habijt dragen. De kerk aan de Mariaplaats werd afgebroken in 1940. Aan de dominicanen werd de Sint Antoniuskerk in Lombok toegezegd en een eventueel te stichten parochie in Oog in Al. De orde had in Utrecht beeldenstorm en onderdrukking overleefd, tegen de toenemende ontkerkelijking was ook zij niet bestand. In 2010 vertrekken de dominicanen na bijna acht eeuwen van activiteit uit Utrecht. Een bij menige Utrechter onbekende herinnering aan hun sociale bewogenheid vormt het door de Sint Jozefstichting gebouwde blokje woningen voor minvermogenden, genaamd de Sterrenhof, in het Sterrenbos (1873).³⁷

De dominicanerkerk aan de zuidwestzijde van de Mariaplaats.

Toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van de H. Rozenkrans.

De kerk werd toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van de H. Rozenkrans. De rozenkrans is een typisch dominicaanse devotie. Een dominicaan in vol ornaat draagt een forse rozenkrans om zijn middel.

In de slag bij Lepanto werd de Turkse vloot door Don Juan van Oostenrijk verslagen. Dat gebeurde op 7-10-1570, de jaarlijkse feestdag van - voluit volgens het Liber Usualis (Latijns liturgieboek voor Zon- en Feestdagen) - de Allerheiligste Rozenkrans van de Gelukzalige Maagd Maria. Sindsdien kon de rozenkrans bij wijze van spreken niet meer stuk. Volgens Rientjes wordt 'In het archief der St. Willibrorduskerk nog steeds bewaard het boek met de 'Namen der broeders en susters van het aartsbroederschap van den H. Roosenkrans van de Alderheiligste Maget ende Aldersuyverste Moeder Godts Maria.' In hetzelfde boek staan ook de namen van het 'Hoogweerdigh Broederschap van den Alderheiligste en Aldersoetste Naam I.H.S. alsmede van het Sint Thomaskoord.' Deze naamlijsten beginnen op het jaar 1662 en zijn vanaf dat tijdstip geregeld bijgehouden.³⁸

Ook de overreiking van de rozenkrans door Maria staat in de kunstgeschiedenis bekend als een dominicaans thema.

Toen drs Henri Defoer de overreiking van de rozenkrans door Maria aan Dominicus zag afgebeeld op de voet van een kruisbeeld, (zie hiernaast) herkende hij dat meteen als een typisch dominicaans motief en dacht hij ook in de richting van onze verdwenen Dorstige Hartkerk. Dat kruis is afkomstig uit de oude Willibrorduskerk in de Herenstraat. Van-

daar is het meegegaan naar de nieuwe Willibrorduskerk van Tepe in de Annastraat. Volgens wijlen mevr. Brom - Fischer (weduwe van Jan Eloy Brom) heeft pastoor H. Th. Mets het barokke object, dat slecht paste in de neo-gotische ornamentiek van zijn kerk overgedragen aan de Catharinakerk, waar al goed bijpassende kandelars en dergelijke aanwezig waren. Het heeft in de Catharinakerk lang bovenop het tabernakel gestaan. Mevr. Brom en haar man hadden geregeld contact met pastoor Mets, zodat dit verhaal waarschijnlijk op goede gronden berust. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit kruis uiteindelijk afkomstig is van de dominicanerkerk in de Dorstige Hartsteeg.³⁹

Inkomsten, klopjes, leiding.

In de Utrechtse statiekerken waren zowel reguliere als seculiere priesters werkzaam. De reguliere priesters (Augustijnen, Jezuïeten, Dominicanen) legden drie geloftes af: kuisheid (sexuele onthouding, geen huwelijk, geen intieme relaties), gehoorzaamheid (aan abt, prior, overste) en armoede (geen persoonlijk eigendom, geen vrije beschikking over geld, sobere levenswijze, waar mogelijk gemeenschappelijke maaltijden). Zij werden uitgezonden door hun moederklooster. De dominicanerpaters in Utrecht konden in noodgevallen op dat klooster terugvallen.

In de praktijk zullen ze hun eigen kostje bij elkaar hebben gescharreld. Hun inkomsten bestonden uit de opbrengsten van de collectes, van de verkoop van kaarsen, van misfundaties, biecht- en doopgeld, precies zoals bij de wereldgeestelijken. Soms sprong hun eigen familie bij. Van enkele paters weten we dat ze in één huis woonden met hun moeder of een nichtje. Pater Flores woont met zijn moeder in de Lange Nieuwstraat; pater Wijnen woont met een familielid in de Walsteeg. Een aandoenlijk detail waardoor je achteraf beseft wat die Vlaamse families er voor over hadden om hun priesterzoon in goede toestand te weten in het verre, de katholieke vijandig gezinde Utrecht. Iets om over na te denken. Ook de meest avontuurlijke rondzwervende paters konden hun werk niet doen zonder steun van leken. De meest bekende zijn de zogenaamde klopjes ook wel 'geestelijke dochters/filiae devotae' geheten. Zij legden een gelofte van kuisheid af en zetten zich, meestal onbezoldigd, in voor de statiekerken. Zij kwamen uit alle sociale lagen. Zij leefden soms alleen, soms in groepen in speciaal daarvoor ingerichte huizen. De kloppen worden wel gezien als de voortzetting tijdens de reformatie van de voormalige kloosterorden. Zij verzorgden het huishouden van de priester, hielden de kerk schoon, gaven godsdienstondericht en deden verder alles wat nodig was. We hebben tot nu toe geen concrete aanwijzingen gevonden van namen, adressen en activiteiten van klopjes in samenhang met de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg.

Aan het hoofd van de gemeenschap stond de pastoor, eventueel bijgestaan door een of meer kapelaans. Bij elke kerk was een college van kerkmeesters belast met alle materiële zaken van en rond de kerk. De pastoor was meestal voorzitter van dat college. In de dominicanerstaties heette de eerstverantwoordelijke geestelijke geen pastoor maar primarius en de tweede man geen kapelaan maar socius.

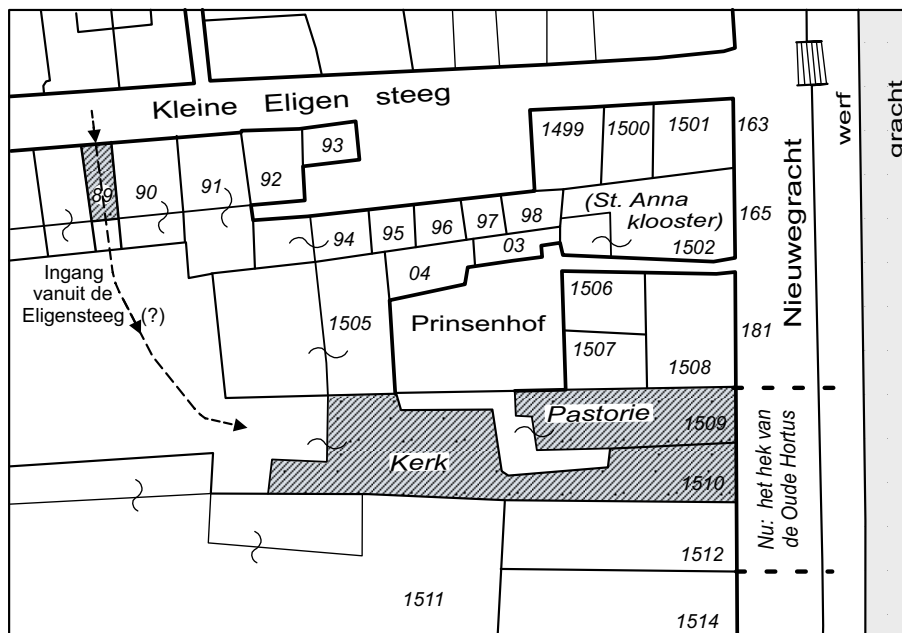
De dominicanen hadden de naam dat zij zich nogal 'zelfstandig' gedroegen. Zij vestigden zich bij voorbeeld waar het hen goed docht: de kerk aan de Dorstige Hartsteeg ligt op een paar honderd meter van die aan de Catharijnesteeg. Van de andere kant kon hun kloosteroverste hen een verre gaande vorm van gehoorzaamheid opleggen. Door middel van visitatiereizen werd het wel en wee van buiten het klooster vertoevende medebroeders gevolgd.

Dominicaner pastoors en kapelaans.

De eerste dominicaner priesters na de reformatie vierden de liturgie op wisselende adressen, mogelijk, zoals hierboven al werd besproken, ook in een gebouw op het terrein achter het huidige adres Lange Nieuwstraat 53.

De Pauluskerk in Antwerpen, de kerk van het toenmalige Dominicanerklooster.

De kerk en pastorie van de statie Onder de Linden, hier gearceerd aangegeven, aan de Nieuwegracht ter plaatse van de (Oude) Hortus. (kadastrale minuut van 1832)

De oudste vaste gebedsruimte van de dominicanen is naar ons weten de statie St. Servaas Onder de Linden (ter plaatse van de oude Hortus, toegang via de Kleine Eligensteeg.) De statie is genoemd naar de verdwenen middeleeuwse St. Servaasabdij aan de overkant van de Nieuwegracht op deze hoogte.

Hoe die uitzending vanuit het Paulusklooster in Antwerpen precies verliep, hoe de paters contact onderhielden met hun moederklooster, we weten het niet precies. De coördinatie van het missiewerk was in handen van een 'prefect' of 'commissaris', een medebroeder die tevens de schakel vormde tussen de missionarissen en hun thuisfront.

Omdat de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg is voortgekomen uit St. Servaas Onder de Linden, vermelden we hieronder voor belangstellenden zo beknopt mogelijk ook enige details over de priesters van die statiekerk.

Als eerste weer in Utrecht werkzame dominicaan wordt genoemd pater Rolandus (Roelof Willemsen) Obijn. Obijn studeerde mogelijk in Italië. Hij wordt genoemd als stichter van de statiekerk Onder de Linden. Volgens Allan zou dat in 1580 zijn gebeurd.²⁹ Mogelijk is hij ook de niet bij name genoemde dominicaan die in 1589 werd aangeklaagd bij de magistraat wegens zijn predikatie. Hij werd meermaals gevangen genomen en twee maal verbannen. Hij keerde uiteindelijk terug naar het Paulusklooster in Antwerpen en stierf daar in 1624.

Paulus van der Rijst, in Utrecht van 1617 tot 1624. Ook Van der Rijst is afkomstig uit het klooster in Antwerpen. Hij woonde bij Adriaantgen van Gelder tegenover het convent van Arckel, een klooster voor aanzienlijke vrouwen. Het huidige pand Nieuwegracht 165 is in oorsprong de kapel van dit klooster. Hij werd op 24 januari 1624 tijdens het opdragen van de H. Mis in het klooster van Arckel (tegenover zijn woonplek) overvallen en in zijn misgewaad door de substituutschout en 4 dienaren opgebracht en gevangen gezet. Hij en de zusters werden zwaar beboet. Hij werd verbannen uit de Verenigde Nederlanden.⁴⁰ Pater Van der Rijst werkte later in Rotterdam. Hij bezocht daar trouw de zieken, ook pestlijders. Hij overleed in Rotterdam op 28-6-1636 aan

de pest, opgelopen tijdens deze ziekenbezoeken.

Vincentius Andriessen (Andreae), afkomstig van het dominicanerklooster in Antwerpen, kwam in 1620 naar Utrecht als kapelaan van pastoor Van der Rijst. Hij wordt genoemd als pastoor van 1624 tot zijn overlijden op 14-9-1640. Hij werd in 1631 betrappt tijdens de misdienst, gevangen gezet, tegen een hoge boete vrijgelaten en verbannen. Hij kwam terug in Utrecht, maar zette de rest van zijn leven - om moeilijkheden met het gezag te voorkomen - geen voet meer buiten de deur van zijn huis. Hij werd vanaf 1639 geassisteerd door pater Ferdinand de Coquiël.

Johannes Boudaen 1628 tot 1632, kapelaan, werd geboren in Antwerpen; legde zijn kloostergeloften af in 's Hertogenbosch en werkte gelijktijdig met pater Andriessen in Utrecht. Hij werd in 1632 '... aen het altaer bij den kap gegrepen' en 'met syn volle misgewaet tot een spectakel van allen menschen' naar het stadhuis gebracht en zwaar beboet.⁴¹

Ferdinandus de Cocquiël 1639-1657 (?) kapelaan, later pastoor, werd geboren in 1601 in Lier en legde op 11-7-1621 zijn kloostergeloften af in Antwerpen. Hij was aanvankelijk kapelaan onder Van der Rijst en vanaf 1624 pastoor in de statie St. Servaas Onder de Linden. Over Boudaen en de Coquiël wordt in een visitatieverslag vermeld dat zij op wisselende plaatsen, in kleine ruimtes, met veel inzet hun werk deden. Een van die wisselende ruimtes zou een van de reeds eerder besproken bestaande gebouwen op het binnenterrein achter Lange Nieuwstraat 53 kunnen zijn. Ze droegen de H. Mis op na middernacht, soms twee maal achtereenvolgend met bijbehorende preek. Op nieuwjaarsdag 1641 wordt de viering waarin De Coquiël voorgaat, door de schout verstoord. De Coquiël ontsnapt via een ladder, maar de toehoorders krijgen een boete van 800 gulden contant. Hij overleed 11-10-1677 te Utrecht. Hij werd de laatste jaren geassisteerd door pater Vincx.

Cornelius Vincx 1657 tot 1660, kapelaan. Vincx legde op 3-5-1638 op 20-jarige leeftijd zijn kloostergeloften af in Antwerpen. In 1657 wordt hij op ongeveer 38-jarige leeftijd kapelaan bij De Coquiël. Over hem wordt iets gezegd waarbij wij onze oren spitsen: Vincx kon buitengewoon goed preken; hij trok daarmee zoveel kerkbezoekers dat hij in drie jaar een 'mooie kerk en een huis' bij elkaar had gecollecteerd ('...habet pulchram ecclesiam et domum procuratam eleemosynis illorum qui ipsius ecclesiam frequentant qui sunt in magno numero ob bonas praedicationes quas fecit.')⁴² Dit zinnetje leert ons dat de paters hun kerken en huizen niet op een presenteerblaadje van hun moederklooster kregen maar ook zelf bij elkaar schooierden. Welk huis en welke kerk Vincx bij elkaar heeft gepreikt, weten we niet zeker. Hoewel naar alle waarschijnlijkheid de statie Onder de Linden is bedoeld, dringt zich toch even de fantasie op dat Vincx in de weer was voor de statie aan de Lange Nieuwstraat. Waarom zouden de paters immers investeren in panden die ze op het punt stonden te verlaten? Hoe lang Vincx in Utrecht werkzaam was, weten we niet precies. Hij blijkt in ieder geval in 1671 werkzaam in Groot-Zundert. Hij overleed in Lier op 2-7-1673. Tenslotte wordt nog vermeld kapelaan H. Janssenooy in 1660. Over hem vonden we verder geen gegevens.

Franciscus Engelgrave, omstreeks 1661 tot 1663 kapelaan in de Dorstige Hartsteeg, daarvoor in de Statie Onder de Linden. Mogelijk heeft pater Engelgrave als invaller in meerdere staties gewerkt. Hij wordt meermalen genoemd als degene die omstreeks 1659 van Onder de Linden naar de Dorstige Hartsteeg verhuisde. De reden van die verhuizing is hierboven al beschreven. Wat deze verhuizing verder concreet inhield, weten we niet. De statie Onder de Linden kwam in handen van de seculariërs. Vermoedelijk gingen de dominicanen op een ander adres wonen, namen ze een deel van de kerkinrichting mee en een onbekend aantal gelovigen. Van pater Engelgrave wordt vermeld dat hij is overleden te Antwerpen in zijn moederklooster op 3-1-1663. De nominale eigenaar van de statie ten tijde van pater Engelgrave was Henrick van Erckel.

Christophorus Baptista Flores, pastoor van 1663 (?) tot 1686. Pater Flores was aanvankelijk advocaat te Leuven. Hij legde op 21-9-1640 de kloostergeloften af in Antwerpen. Hij werd in 1654 benoemd tot subprior en professor in de theologie in het klooster te Sittard. In september 1659 wordt hij benoemd tot vicarius in Lier. Hij is ook nog novicenmeester geweest. In 1664 staat hij op de lijst van door de overheid geregistreerde rooms-katholieke geestelijken in de stad Utrecht.²³ De paar woorden die daar aan hem besteed worden, zijn voor ons verhaal belangrijk: 'Paep Flores, een Dominicaner munnick, woont in de lange Nieuwstraat, tweede huys van 't Dorstige Harststeechje, daerin syn kerck oock uijtcomt, by syn moeder.' Uit dit citaat volgt onweerlegbaar dat in 1664 sprake is van een kerk en dat pater Flores bij zijn moeder in de Lange Nieuwstraat woonde. Maar, zoals we al eerder schreven op blz. 16, kan met het 'tweede huis vanaf het Dorstige Harststeegje' in die tijd zowel het huidige nummer 51 zijn bedoeld als het huidige nummer 53/53 bis. Ter plaatse van het huidige nummer 51 stond rond 1660 een 'woning'. Die woning was aanvankelijk een aanbouw bij het hoekpand nummer 49 en werd ook lang te samen daarmee verkocht, maar werd steeds verder vergroot tot een afzonderlijke woning. Het is in theorie mogelijk dat deze woning niet als zodanig werd meegeteld bij de adressaanduiding. In dat laatste geval woonde pater Flores in het door Vuystingh gebouwde nummer 53. Ook de woorden 'daerin syn kerck oock uijtcomt', zijn voor tweeërlei uitleg vatbaar: zijn kerk kwam uit in de Dorstige Hartsteeg, of: zijn kerk kwam uit in zijn woning, te weten Lange Nieuwstraat 51 of 53. Naar ons weten is echter bij deze statiekerk nooit als adressaanduiding de Lange Nieuwstraat gebruikt, maar steeds de Dorstige Hartsteeg. Dat pleit ervoor de uitgang - tevens ingang - van die kerk in de Dorstige Hartsteeg te situeren. Pater Flores woont samen met zijn moeder. Mogelijk woonden de kapelaans ook in dat huis. Hij werkte in deze statie tot zijn dood op 15-6-1686. In zijn laatste jaren werd hij bijgestaan door kapelaan Van der Hostijne. Tijdens het pastoraat van pater Flores had de inval van de Franse troepen plaats. Hier en daar in de stad (o.a. de Domkerk) werden rooms-katholieke diensten gehouden, triomfantelijk en met alle pracht en praal. We hebben geen aanwijzingen gevonden dat ook de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg daarbij betrokken was. Noch over pater Flores, noch over zijn moeder hebben we tot nog toe informatie gevonden in de Utrechtse begraafboeken. Ten tijde van pater Flores was nog steeds Henrick van Erckel nominaal eigenaar van de statie.

We hebben nog één document gevonden waarin pater Flores voorkomt: een kwitantie uit 1664 inzake een misfundatie door Josuina Jans, 'bejaerde dochter'. Zij schenkt een som aan het klooster te Antwerpen in ruil voor een jaarlijkse lijfrente. Pater Flores krijgt een 'aelmoes' van f 300.- en zal in ruil daarvoor 200 missen opdragen. Dit verbleekte papiertje leert ons dat de pater f 1,50 kreeg voor het opdragen van een (stille) mis en dat de Dominicanen in de Hollandse Zending onder een aparte functionaris ressorteerden: de juistheid van de kwitantie wordt namelijk bevestigd door Pater Godefridus Marquis, Prefect van de Dominicaanse Zending. In deze kwitantie spreekt pater Flores van zijn 'voorsaet' Engelgrave. Een extra aanwijzing dat pater Engelgrave de eerste pastoor in de Lange Nieuwstraat was.⁴³

Ludovicus van der Hostijne pastoor van 1686 tot 1701. Pater van der Hostijne werd geboren in 1648 in Gent. Hij legde daar op 27-10-1687 de kloostergeloften af. Hij wordt afgeschilderd als een onverschrokken man die tijdens een epidemie in de Antwerpse St. Jorisparochie dag en nacht zieken en stervenden bezocht. 26 medebroeders van zijn klooster in Antwerpen stierven aan deze ziekte. Hij is vanaf circa 1680 kapelaan bij pater Flores en later pastoor tot aan zijn dood op 9-11-1701. Zijn kapelaan werd pater Leemans. Over pater Van der Hostijne vonden we nog een detail, een speld in een hooiberg, gevonden door de in de literatuurlijst genoemde Rudolph Rasch: Pater Van der Hostijne blijkt muzikaal: hij wordt in 1685 lid van van

Ludovicus van der Hostijne,
collectie Catharijneconvent

het 'Musijckcollegie van de H. H. Maghet Maria binnen Utrecht', een koor dat ook tijdens de vieringen in de statiekerken zong.

In het begraafboek staat over pater Van der Hostijne: 'De Heer Lodovicus Hostionio (!) op de Nieuwstraat, rooms priester. Overleden/begraven 9-11-1701. Laat na mondighe susters en broer. Gesonken in de Nicolaikerk, mits gevende 31.10.-. gulden.'

Van pater Van der Hostijne was nog in 1916 op de pastorie van de St. Willibrorduskerk aanwezig: 'een goed portret in olieverf', vermoedelijk het hieronder afgebeelde schilderij. Ten tijde van pater Leemans was Joan Christian van Erckel, de zoon van bovengenoemde Henrick van Erckel, kortstondig nominaal eigenaar van de statie; na hem Mr Didericq Schade van Westrum.

Raymundus Leemans, pastoor van 1701-1736. Pater Leemans legde zijn kloostergeloften af op 31-1-1690 te Antwerpen. Hij werkte enkele jaren onder zijn voorganger Van der Hostijne. Hij is de eerste pastoor in deze statie die een doopboek aanlegt, lopend vanaf nieuwjaar 1700. Daaruit blijkt dat er in 1700 19 kinderen werden gedoopt, in 1701 22 en in 1703 39. Breidt de gemeenschap zich uit? Het aantal communicanten bedroeg in 1726 400. Toch nog een kleine gemeenschap. Pater Leemans werkte tot aan zijn dood op 23-3-1736 in de statie. De laatste jaren werd hij bijgestaan door kapelaan Lorrin. Het begraafboek zegt over hem: De Heer Romendus Lemans, bejaarde vrijer op de Lange Nieuwstraat over de Catharijnekerk. Overleden/begraven 23-3-1736. Gesonken in de Catharijnekerk, 14 ellen laken gescheurd. 63.-. gulden/31.10.-. gulden. De adressaanduiding 'over de Catharijnekerk' sluit niet uit dat hij op nummer 53 heeft gewoond, maar nummer 51 is ook niet uitgesloten. Van pater Leemans was nog in 1916 op de pastorie van de St. Willibrorduskerk aanwezig een zilveren wierookvat met scheepje, beiden met het opschrift van de schenker: 'P. F. Raym. Leemans, miss. dd.' We hebben deze voorwerpen nog niet kunnen traceren.

Uit een brief van de aartspriester blijkt hoe weinig 'communicatief' de paters naar het kerkelijk gezag waren: hij klaagt erover dat hij noch van het overlijden noch van de opvolging van pater Leemans op de hoogte is gebracht. De verwijten die de wereldgeestelijken hadden aan het adres van de reguliere, tot een kloosterorde behorende, geestelijken waren onder andere dat dezen zich meer lieten leiden door hun oversten dan door de plaatselijke kerkelijke gezagsdragers; dat zij zich zo maar zonder overleg vestigden waar het hen uitkwam; dat via hen ongewenste buitenlandse invloed en inmenging in de plaatselijke kerk plaatsvond. In de beginjaren van de Hollandse Zending waren zij onmisbaar, maar naarmate de plaatselijke clerus weer in aantal en kwaliteit groeide, werden zij steeds meer naar het tweede plan verwezen. Of de gelovigen er ook zo over dachten, is niet duidelijk.

Uitbreiding van de kerk. Ten tijde van pater Leemans was Didericq Schade nominaal eigenaar tot 1710. Dan wordt hij opgevolgd door zijn zoon Arnoud/Arnoldus Franciscus Schade(e). Deze Arnoud sluit op 3-1-1720 een overeenkomst met de dekaan en kapittelheren van Oudmunster, als zijnde de superintendents van de Eleemosyne- en Godscameren in de Hendric de Royensteeg (Dorstige Harststeeg). Zij staan hem toe een 'langwerpig vierkant vertrek' te bouwen achter deze kameren.

Uit de acte blijkt dat die bouw al bijna is voltooid. De noordelijke gevel van dat vertrek lag kennelijk heel dicht achter deze Godskameren want Schade moet beloven dat dit gebouw 'afgewolfft, schuins afgaende' zal blijven. Ook moet de naar die kameren gerichte muur gewit worden en wit gehouden worden. Een en ander houdt verband met de lichttoevoer naar de kameren. Verder moet Schade een kozijn ('deurraempt') stellen tussen zijn gebouw en de achtermuur van die huisjes zodat deze toegankelijk blijven voor onderhoudsbezigdheden aan de ramen. Schade is vrij dit gebouw af te breken wanneer het hem belieft en op dezelfde grond weer iets nieuws te bouwen mits dit niet hoger en breder wordt dan wat er nu staat.

Hoogstwaarschijnlijk vormde dit vertrek een uitbreiding van de kerk. Gesteld dat de kerk in eerste instantie werd gevestigd in een of meer bestaande gebouwen op het achterterrein, dan is dit vertrek misschien zelfs de eerste nieuwbouw.⁴⁴ Mogelijk werd die uitbreiding onvermijdelijk in verband met het stijgende aantal parochianen. Ook de naamleener Arnoldus Schade blijkt koorzanger. Hij wordt in 1719 vermeld als lid van het hierboven al genoemde 'Musijckcollegie van de H. H. Maghet Maria binnen Utrecht'.

Pater Leemans zal ook zeker zijn gelovigen hebben aangespoord om te biechten, te vasten en te bidden om de opmars van de paalworm te stuiten, toen apostolisch vicaris Montaltus vanuit Brussel hem dit vroeg in zijn brief van 1-12-1732: ...flagellum quo Foederatum Belgicum totum vermium perniciosorum inundantia (sic) minatur.' ('Een plaag van zeer schadelijke wormen waardoor heel de Verenigde Nederlanden met overstroming wordt bedreigd.') Wij menen te weten dat deze gebedsactie de plaag niet heeft kunnen weren.

Franciscus Lorrin, pastoor van 1736 tot 1761, daarvoor sinds 1728 kapelaan.

Pater Lorrin werkte in de statie tot zijn overlijden in Februari 1761. In 1757 telde zijn gemeente nog slechts 336 communicanten. In zijn laatste jaren - zeker vanaf april 1758 - werd hij bijgestaan door pater Wuyts.

Het begraafboek over pater Lorrin: 'De Heer Franciscus Lorene, Lange Nieuwstraat bij de Korte Smeestraat, bejaarde vrijer, verder onbekend, overleden/begraven 19-2-1761. Gesonken in de Nicolaikerk, 16 ellen laken gescheurd. Betaalt 63.- gulden.' Ten tijde van pater Lorrin zijn Ernst François en Theodora Schade, respectievelijk zoon en dochter van Arnoldus Schade, de nominale eigenaren van de statie.

Franciscus Laurentius Wuijts, de laatste dominicaner pastoor van 1761 tot 1774, kapelaan vanaf 1758.

Pater Wuijts komt uit Antwerpen. Om gezondheidsredenen vroeg hij in 1764 aan het klooster te Antwerpen hem een kapelaan te bezorgen. Dit verzoek resulteerde erin - geheel onvoorzien - dat de dominicanen in de Dorstige Hartsteeg het veld moesten ruimen. Pater Willem Fey, een medebroeder, werkzaam als kapelaan in de statiekerk 't Stijger in Rotterdam, kreeg namelijk lucht van de vacature. Hij bewoog hemel en aarde om deze te mogen vervullen en verzocht zelfs de magistraat tussenbeide te komen: waarom een 'buitenlander' aanstellen als er een 'inlander' beschikbaar is? Het steekt hem dat de 'Brabanders, zoals Wuyts er een is' zich proberen in te dringen. De keus viel toch op kapelaan Michael Franken uit Antwerpen. Naar burgemeesteren en oudburgemeesteren motiveert pater Wuyts zijn keuze aldus: '...dat meergemelde Fey een onrustige geest was die wegens oneenigheden door hem in Rotterdam verwekt, op ordre van de burgemeesteren derzelve stad genoodzaakt was vandaar te vertrekken.' Voor de vroedschap was dit conflict een uitgelezen moment om een oud plakaat van 25-5-1703 weer van kracht te laten worden. Dit plakaat verbood aan ordesgeestelijken de toegang tot de Hollandsche Zending. Een resolutie van 15-10-1764 onderstreept dit nog eens: voortaan mogen geen ordesgeestelijken meer worden toegelaten in de Utrechtse statiekerken. 'Zittende' geestelijken mogen blijven.⁴⁵ Alle dienstdoende priesters moesten voortaan de in deze resolutie vervatte verklaring tekenen. Zij verklaarden onder andere dat zij geen reguliere geestelijken waren of geweest waren, dat zij hun gelovigen niet zouden opzetten tegen de wereldlijke overheid en hen niet zouden aansporen geld aan kloosters of andere geestelijke instellingen te geven of na te laten.⁴⁶ Ook pastoor Wuijts doet dat op 8-1-1765. Onvermijdelijk wordt pastoor Wuijts na zijn overlijden op 5-5-1774 derhalve opgevolgd door een seculiere geestelijke terwijl de dominicaner pastoor J.J. Hanse in de statie aan de Walsteeg lang genoeg leefde (tot 12-1-1793) om dit te voorkomen. Zijn kerk bleef een dominicanerkerk. De statiekerk in de Dorstige Hartsteeg ging voorgoed verloren voor de paters dominicanen.

We treffen Pater Wuijts onverwachts in de stukken aan in verband met een zeer aardse zaak. Onder het plaatsje van zijn huis in de Dorstige Hartsteeg zit een beerput waarop een van de Godskameren loost. Deze put blijkt verstopt. Zelf maakt de pater kennelijk geen gebruik van deze put: hij heeft in zijn huis geen 'zitting'. Op een dag komen werkmensen namens het kapittel van Oudmunster die put opgraven zonder zijn toestemming. Dat zullen ze weten. Leest u a.u.b. zelf de 'notificatie' hierover. Echt iets met kleuren en zeker met geuren.

'Notificatie van P. Wuyts

Also dat op den 1 junii 1766 na den middag ten drie uren in afwesentheit van den Heer Bewoonder Franci Wuijts in het Dorstige Hart Stegie Willem Monroy, puttengraver, verselt van Poostel Boden van't Capittel Oud Munster buijten kennisse en weten van den vernoemden Heer inwoonder met een uijtterlijke temeriteit (met de grootst mogelijke onbezonnenheid/zonder enig nadenken) en niet tegen staande dat de mejit van den voorseiden Heere tot hun seyde: komt en spreek mijn Heer ende Meester als hy sal 't huis comen, heeft de ongepermitteerde stoutigheid gehad van in huis te vallen met sijne knegte en de agterplaatse van het selve huis te doorgraven ende te onderdelligen om (soo de voorseijden Monrooy voorgaf) eenen verlaatput ofte den mond van eene latrine te openen ende den dreck daaruijt te lossen van het armhuisie toebehoorende aan 't capittel van out munster en bewoont wordende door een seker schoolmeester met naame ... (in de acte niet ingevuld) so is 't dat den voornoemden Monroy met een groot geweld den vloer der plaatse heeft beginnen te ondergraven en soude niet opgehouden hebben ten waar saake D'Heer Henri van der Sloet als schout van de gebeurte hier van verwaant wordende was toegecomen en onder protestatie met sijn wettig gesag hun in het voortgraven had gestuit ende hun uijt het voornoemt huijs had doen vertrekken tot dan als dan den eygen Heer inwoonder soude 't huys wesen den welken onder protestatie en getuygen te weten Steven van Gifhuijsen meester timmerman ende (opengelaten in de acte) van Keulen meester metselaar kragtig versoeck van Poosten Bode en in naam van het voorschreven Capittule heeft eijndelijk per conniventie onder voorwaarde van een aellemoose ende tot het sparen van meerdere onkosten voor die huisiens heeft voor die reis maar sonder eenige de minste consequentie ofte bruke van tot hier toe genoten vrijdom van het lossen van dien genoemden beirput gedult de cisterne te soecken en open te graven ende te lossen (x den 18 Junii des seelven jaaren) maar men heeft bevonden (gemerckt geen sitting en is in het huis van de voorseiden Heer Bewoonder) dat den beirput so als oogblijkelijk is gesien, bevonden ende nauwkeurig geexamineerd geweest door Stephen Gifthuysen en ... (opengelaten in de acte) van Keulen, Cornelia de Groot weduwe met haare twee knekten Martinus Hemhof en Hendric Raasveld de welke daar en boven getuijgen onder eede dat sij over ii jaaren ...' (slot ontbreekt) ⁴⁴

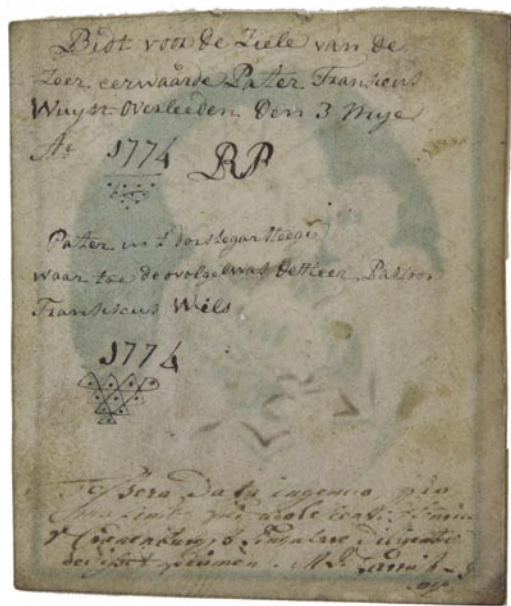
Uit 'conniventie' (inschikkelijkheid) en onder belofte van een aalmoes laat pater Wuijts de gravers voor deze keer hun gang gaan. Zijn opvolger, pastoor Wils, neemt echter de fakkel over en behaalt na een aanloop van negen jaar van beerputstrijd een klinkende overwinning op het kapittel. Op de achterkant van de notificatie staat immers: 'Om dit geschil is door mij F. Wils in het jaar 1775 van het Capittel geprocedeert en ten voordele der Kerke gevonnisd door het Capittel van OudMunster.'

Ten tijde van het pastoraat van Wuyts worden rond 1770 de volgende cijfers genoteerd: 534 communicanten; 20 dopen; 2 huwelijken; 10 overlijdens; 0 bekeringen. Het begraafboek meldt over pater Wuijts: 'De Heer Franciscus Wuyts, roomsch priester, wonende Lange Nieuwstraat bij de Korte Smeesteeg. Overleden/begraven 3-5-1774. Gezonken in de Buurkerk, 16 ellen laken gescheurd. Betaalt 63.-.gulden. Laat na geen ouders, maar een bejaarde suster in Antwerpen.'

G.A. Meijer meldt dat nog in 1916 aanwezig was op de pastorie van de St. Willibrorduskerk: 'Een verguld zilveren kelk in stijl-Lodewijk XIV met opschrift: Memento Patris Francisci Wuyts. Mission..'. We hebben deze kelk nog niet kunnen traceren. Ten tijde van pater Wuijts waren Ernst François Schade en zijn zuster Theodora nog de nominale eigenaren van de statie. Het eind van de constructie waarbij rooms-katholieke notabelen erin bewilligden dat kerkelijke eigendommen op hun naam werden gezet terwijl ze niet de werkelijke eigenaren waren, is in zicht.

Het is steeds weer een verrassing om tijdens het archiefonderzoek de mappen met aangevraagde stukken open te maken en de inhoud te zien, voelen en ruiken. Zo'n verrassing was het prachtige prentje ter gedachtenis aan pater Wuijts dat te voorschijn kwam uit een bruine envelop. Het is een ingekleurde gravure op perkament afgedrukt. Op de voorkant een afbeelding van de Heilige Johannes; op de achterzijde in zeer verzorgd, fijn handschrift de tekst: 'Bidt voor de Ziele van de Zeer Eerwaarde Pater Franciscus Wuyts, overleeden den 3 Mye Ao 1774 R.I.P. Pater van 't Dorstegartsteegie (sic) waar toe de ovolgel. (sic) was de Heer Pastor Wils.'

Het prentje was mogelijk in oorsprong een bidprentje dat als een bijzondere herinnering is gekoesterd en als zodanig ten geschenke is doorgegeven, want in een ander handschrift staat daar ook een opdracht in het latijn. De gelukkige is de 'oprechte en vrome jongeman Henricus van Cranenburg, zeer hoopgevend en een toonbeeld van ijver.'

De kerk in handen van de wereldheren. Amplissime Domine.

Met het overlijden van pater Wuijts komt de kerk in handen van de seculiere of wereldgeestelijken. Seculiere geestelijken legden en leggen alleen de gelofte van kuisheid af. Zij vielen onder de plaatselijke bisschop of een daarmee vergelijkbare functionaris. Ook zij hadden in de 17e eeuw nog geen vast inkomen. Zij voorzagen in beginsel in hun eigen levensonderhoud. Dat waren goeddeels dezelfde bronnen als waaruit de regulieren hun inkomsten haalden. Sommigen hadden geld van huis uit, sommigen werden geheel of deels onderhouden door hun familie.

Dat de statie niet was overgegaan naar de 'Oud-bisschoppelijke Clerezij', was te danken aan de trouw van de dominicanen aan Rome. Dat is ook de reden dat deze kerk niet voorkomt in het rijke archief van de oud-katholieke kerk. Over de wereldheren is meer archiefmateriaal binnen ons bereik dan over de dominicanen. Vooral de briefwisseling tussen de pastoors en de aartspriester biedt soms een inzicht in het dagelijkse leven van die kerk. 'Amplissime Domine, Uwe Amplitude' (Doorluchtige Heer; Uwe Doorluchtigheid) is de vaste aanhef van de brieven aan de aartspriester, behoudens even na de Franse omwenteling. Dan heet ook hij 'burger' aartspriester. Wij plozen de briefwisseling tussen de priesters van de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg en de aartspriesters door op details die in dit verhaal passen.

Franciscus Wils, de eerste seculiere geestelijke in de Dorstige Hartsteeg, pastoor van 1774 tot 1776, bewoner van Lange Nieuwstraat 53. Franciscus Arnoldus Wils is afkomstig uit 's Heerenberg.

Rooms-katholieke geestelijken moesten een getuigschrift aan de vroedschap overleggen om in de stad te worden toegelaten. In deze getuigschriften worden de kandidaten door de aartspriester geprezen om hun 'modestie', 'decentie', 'hun gewillige onderwerping aan de wetten dezer landen', 'vreedzaam gedrag' etcetera. Ook van pastoor Wils is er zo'n brief. Daaruit kunnen we niet alleen zijn door en door deugdzaame karakter afleiden maar ook waar hij zoal heeft gewerkt voor hij pastoor in de Dorstige Hartsteeg werd.

*'Ik onderschrevene betuige .. mits dezen dat de Heer Franciscus Wils, geboortig van 's Heerenberg in 't Graafschap Zutphen, is een Roomsch Werelds priester, dat is geen geordende ... ja, zelfs nooit een geordende is geweest. Dat dezelve binnen deze Provincie als Capellaan heeft gefungeerd, eerst op 't Hooge Land, daarna eenige tijd te Montfoort, daarna te IJsselsteyn, daarna weder op't Hooge Land, en eindelijk nu vijf achtereenvolgende jaaren bij mij onderschrevene zelf; dat hij gedurende al dien tijd zig stichtelijk en gelijk het een braaf en vroom priester betaamt, en met betrek op 's Lands wetten en ordonnantien gelijk het een getrouw en gehoorzaam onderdaan vereischt wordt en kan worden, heeft gedragen, zodanig dat dienaangaande nooit eenige de minste rede van klagte tegens hem heeft plaats gehad. En tot bevestiging der waarheid van al dit gemelde heb ik deze eigenhandig geschreven en ondertekend. Actum Maarssen den 12 Julii 1774 (get.) Henricus Berendtzen, Roomsch Priester te Maarssen.'*⁴⁷

Op 18-7-1774 ondertekent pastoor Wils de resolutie van 15-10-1764.⁴⁸ Pastoor Wils werd kort na zijn aanstelling in de Dorstige Hartsteeg ook pastoor van de St. Catharinastatie, die al langere tijd leegstond. Hij vertrok met zijn gelovigen in 1776 naar deze kerk en ging zelf aan de Nieuwe Gracht wonen. Aan de Nieuwe Gracht is hij overleden en op 25-1-1788 begraven in de Buurkerk. 'Gezonken, Betaalt 63.-gulden. Laat na vader en geen moeder.' Na het vertrek van pastoor Wils kwam de statie aan de Dorstige Hartsteeg een aantal jaren leeg te staan.

J. J. Reaal, pastoor van 1780 tot 1797, bewoner van Lange Nieuwstraat 53 en hersteller van kerk en pastorie. Joannes Josephus Reaal werd gedoopt op 3-8-1748 te Amersfoort in de statiekerk 'In de Kromme Elleboog', zoon van Cornelius Reaal en Maria Theresia Dalecamp. Als peet bij zijn doop fungeerde zijn heeroom Joannes Reaal, van 1755 tot 1758 pastoor te Montfoort. 'Onze' pastoor Reaal werkte een tijd in Maarssen onder pastoor H. Berendtzen. In 1778 is hij 'capellaan in de bidplaatse Buyten de Witte Vrouwen.'

*Zijn aanbevelingsbrief: 'Ik onderschrevene betuige en verklaare mits dezen dat Hr Joannes Reaal, geboortig van Amersfoort is een Rooms Werelds priester, dat is geen geordende hoe ook genaamt en dat dezelve ook nooit een sodanige is geweest. Boven dien verklare insgelijken, dat dezelve Reaal merkelijken tijd hier bij mij is geweest en alle Priesterlijke functien mede heeft waargenomen; dat ik ondertusschen in deszelfs gedrag niets ter wereld heb bespeurd of bevonden, dan hetgeen een eerlijk en deugdzaam man betaamt, en tot stichting van den evenmenschen dient, gelijk mij hetzelfde ook gebleeken was uit de getuigenisbrieven die dezelve bij mij had gebracht. Actum Maarssen den 30 Junii (get.) Henricus Berendtzen, Roomsch Priester te Maarssen.'*⁴⁷

Op 1-7-1778 ondertekende Joannes Reaal de resolutie van 1764. Op 6-3-1780 ondertekent hij - nu 'priester in de bidplaatse in 't Dorstige Hartsteegje'- dezelfde resolutie. Zijn kapelaan Bernardus van der Linden ondertekent de resolutie op 8-1-1794.⁴⁶ Op 19-12-1788 legt hij de eed op de constitutie af; zijn kapelaan Nicolaus van Dijk ontbreekt bij de sessie wegens 'indispositie'.⁴⁸

In 100 jaar is veel veranderd in de positie van het rooms-katholieke bevolkingsdeel. De hierboven meermalen vermelde aartspriester H. Berendtsen stuurt in 1784 een 'circulaire brief aan de Roomsche-Catholieke Pastors' waarin hij oproept tot de wapenhandel om een gevreesde Oostenrijkse inval te kunnen weerstaan. Een R.K. priester die zich met een dergelijk geschrift in de openbare zaak mengt, was 100 jaar eerder ondenkbaar.

Henricus Berendtsen was van 1766 tot 1768 pastoor in de Statie Buiten Witte Vrouwen, de latere parochie van Onze Lieve Vrouw Tenhemelopneming. Hij was buitengewoon actief op het politieke en kerkelijke podium. Over zijn persoon en zijn kerkelijke loopbaan binnen het klimaat van 18^e eeuw Nederland verscheen een buitengewoon boeiende en rijk gedocumenteerde studie in het Jaarboek van Oud-Utrecht van 1987.^{49, 50}

In of rond 1795 houdt pastoor Reaal samen met zijn collega pastoor Kluts toezicht op de verhuizing en opslag van de kerkinventaris van de statiekerk in de Jeruzalemsteeg naar het Roomsche-Katholieke Kinderhuis in de Donkerstraat. In 1797 wordt hij op eigen verzoek overgeplaatst naar Weesp; in December 1803 wordt hij pastoor in Montfoort, waar zijn gelijknamige heeroom zo'n 50 jaar eerder pastoor is geweest. Daar laat hij in 1806 een nieuwe pastorie bouwen (nu Hofstraat 8, beschermd Rijksmonument) die in omvang en stijl niet onderdoet voor het huis Lange Nieuwstraat 53 in Utrecht.

Daar overleed hij op 17-12-1818. Hij werd te Woerden begraven 'op de plegtigste wyze ... onder den toevloed van een menigte Aanschouwers ..' aldus zijn rouwbrief. Zijn grafschrift luidt:

*'Hier legt het kout gebeent
Van Reael die voor dezen
Aan de Montfoorts gemeent
Mag ziele herder weezen
Die Jezus wet en leer
Verkondigde weleer,
Zy deze plaats gewyd.'*

De door pastoor Reaal gebouwde pastorie in Montfoort, in zijn huidige staat.

Reaal herstelt de statie en koopt een huis erbij. Reaal heeft de statie kennelijk in vervallen staat aangetroffen na enige jaren van leegstand. We zouden zijn gezicht willen zien toen hij voor het eerst de kerk en de pastorie betrad. De statie was nog steeds feitelijk eigendom van het predikherenklooster in Antwerpen; de kosten van onderhoud en de belastingen waren binnen de notabelenconstructie voor rekening van de gebruiker. Dat laatste wordt ook expliciet gezegd over de kerk in de Jeruzalemsteeg. Mogelijk fungeert in 1780 nog een lid van de familie Schade van Westrum als nominaal eigenaar. De afstand Antwerpen-Utrecht en het feit dat de predikheren niet meer welkom waren in de stad, waren mogelijk niet bevorderlijk voor een goed beheer. Reaal heeft in ieder geval op eigen kosten veel reparaties laten verrichten. Zijn gemeenschap kon dat kennelijk niet opbrengen. Reaal spreekt van een 'beginnende' gemeenschap. Mogelijk keerden lang niet alle gelovigen terug van de Catharijnesteeg naar hun oorspronkelijke kerk.

Reaal schrijft over zijn bestedingen aan de aartspriester J. van Engelen te Weesp: 'Oordeelt U er zelf over, A.D., bij de 10.000 gulden heb ik aan kerk en huis vertimmerd gelijk ik U met quitantiën kan aantonen; het huis daarbij gekocht met de verbouwing van hetzelfde heeft mij 5798 gulden gekost. De eerste seven jaren dat ik hier gekoomen ben, heb ik alle jaaren een obligatie van 1000 gulden moeten verko-

pen om te kunnen leven.’ Zijn familiekapitaal is uitgeput op enkele ‘fidei-commis-sairen’ na.⁵¹

Onze pastoor Reaal is een kleinzoon van Michael Reaal, lakenkoopman te Utrecht. Deze koopt op 30-11-1728 de hoeve Het Groene Woud in Tull (nu Lange Uitweg 46) met 65 morgen grond van Gerard Steenwijck. De zonen van Michael Reaal en Adriana Achterberg zijn Cornelis en Johannes, R.K. priester (heerom van onze pastoor Reaal). Op 4 Maart 1780 verkoopt R.K. priester Johannes Josephus Reaal aan Jacobus van Bennekom uit Werkhoven deze zelfde hofstede voor f 8000.-. Op 31 augustus 1776 had hij al de herberg Het Vosje met bijbehorende grond verkocht voor f 1470.-. Het familiekapitaal waarop pastoor Reaal doelt in zijn brief aan de aartspriester, zou wel eens uit deze verkopen afkomstig kunnen zijn.⁵²

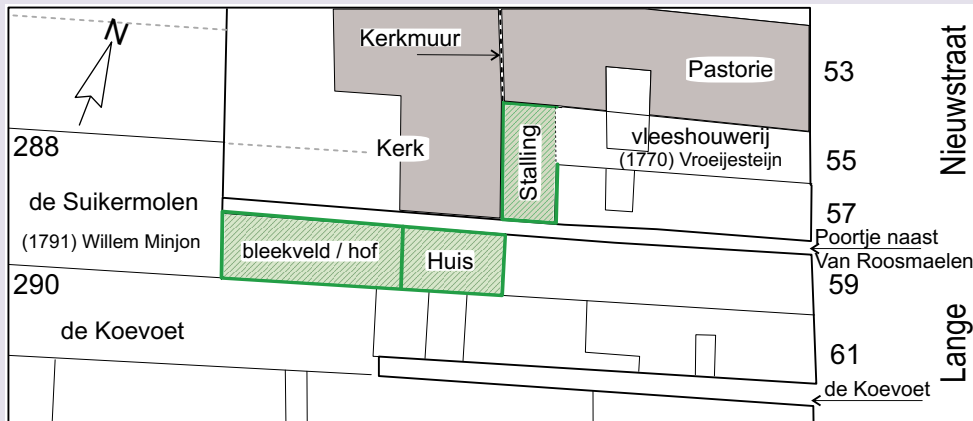
Reaal zou graag verhuizen naar Amersfoort, zijn geboorteplaats. Desnoods niet als pastoor. Daar in Amersfoort zijn namelijk twee bejaarde pastoors waarover Reaal schrijft dat het geen zin heeft op hun overlijden te wachten: ‘t Is waar dat de twee heeren oud en caduuc zijn, maar krukkende wagens, gelijk het spreekwoord zegt, kunnen nog lang loopen.’ Een andere statie in Utrecht trekt hem niet aan: ‘De statie van de E.H. Hooft is met schulden overladen en de anderen aan groote reparaties onderworpen.’

Hij betuigt aan de aartspriester zijn spijt dat de heer Van Thienen bedankt heeft voor een kapelaanschap in de Dorstige Hartsteeg. Struikelblok is de min of meer verplichte overname van een door Reaal indertijd aangekocht huis. Van Thienen voelt er kennelijk niets voor om dit huis over te nemen, ‘dewijl’ aldus Reaal ‘het huys en de thuyne voor bijna niets aan zijne eerwaarde konde toebehooren.’

Reaal heeft in totaal 22.798 gulden en 10 stuivers geïnvesteerd. Hij is bereid dit alles te laten zitten, maar wil voor het bewuste huis met tuin 2000 gulden ontvangen van zijn opvolger. Dit geld hoeft pas betaald te worden in 1808. Reaal vraagt zich af of eventueel collega-geestelijken uit de stad dit huis van hem zouden willen overnemen. Kan of wil zijn opvolger dit niet betalen, dan - zo laat Reaal weten - zal hij het huis zelf houden en weer laten scheiden van de statie zoals dat eertijds het geval was. (10-5-1787) Inderdaad neemt Reaal's opvolger, pastoor De Haan, het huis over op 15-11-1798. Reaal krijgt het huis als hypotheccair onderpand op 29-1-1799.

Het bewuste huis staat in het steegje tussen de nummers Lange Nieuwstraat 57 en 59 ('het steegje naast Van Roosmaelen'). De voordeur en de ramen bevinden zich aan de kant van het steegje; de achterkant grenst aan de binnenplaats. Het gaat oorspronkelijk om een stal(ling) of schuur aan de noordkant van dat steegje en een huis met erf en grond aan de zuidkant ervan. Vóór 1770 was de stalling eigendom van vleeshouwer Huijbert Vroeijesteijn, gevestigd op Lange Nieuwstraat 55, naast de pastorie. Mogelijk gebruikte hij deze stalling achter zijn huis om slachtvee te stallen en mogelijk ook te slachten. Niet prettig om naast je huis te hebben. Dat zou voor de pastoor een goede reden kunnen zijn geweest om die stalling 'preventief' te kopen en een andere bestemming te geven. De stalling wordt op 26-7-1770 uit de insolvente boedel van vleeshouwer Vroeijesteijn gekocht door Jacob Oosterhuizen. Deze verkoopt het op 22-8-1770 door aan notaris/makelaar Pieter van Schoonhoven. Van Schoonhoven had eerder al op 3-1-1769 het huis met erf en grond gekocht van Cornelis Verkerk. De belending is oostwaarts Jacob Hendrik van Oosterhuyzen, westwaarts Pieter van Schoonhoven, en achter de Roomsche Kerk. Van Oosterhuyzen en Van Schoonhoven zijn naar alle waarschijnlijkheid tussenpersonen voor Reaal. Beide gebouwtjes zijn nu in één hand. Reaal wordt niet genoemd als koper en later ook niet als verkoper. Dat hij de eigenaar is, weten we uit de hierboven gemelde citaten uit zijn brieven aan de aartspriester. Reaal verbouwt de stal tot het huisje dat wij nu kennen als Lange Nieuwstraat 51 A; mogelijk wordt op een later moment het huis en het erf aan de overkant van het steegje bij de kerk betrokken. Vanaf dat moment biedt het gangetje naast Van Roosmaelen geen doorgang meer naar de 'Suikermolen' aan de Oudegracht. Bij de verkoop aan De Haan op 15-11-1798 wordt het omschreven als een kamer met hof en stal/schuur aan de westzijde van de Lange Nieuwstraat in een gemene gang aldaar, strekkende voor van de straat tot achter aan de hof van Willem Minjon. (De Suikermolen, Oudegracht 288). Belending oostwaarts stal/schuur met vrije uitgang in de gemene gang, achter tot aan de R.K. Kerk. Voorheen eigendom van Jacob Hendrik van Oosterhuyzen. Bedrag f 2000.- 2 % t.b.v. een aflossing, te allen tijde opeisbaar maar niet vóór 1-5-1808; rente te betalen met ingang van 1-7-1798.

Deze verkoopcondities staan al 10 jaar eerder eensluidend in bovengenoemde brief van Reaal d.d. 10-5-1787. Ten tijde van deze verkoop is de stal geen stal meer maar een woonhuis.

De stalling en het huis (groen) die door pastoor Reaal werden aangekocht en daardoor deel gingen uitmaken van het Kerkcomplex.

De erfgenamen van pastoor de Haan dragen het huis op 8-2-1827 over aan de 'Roomsche Katholieke Gemeente, vergaderende ter Kerke in de Dorstige Hartsteeg' vertegenwoordigd door pastoor Anthonius 't Hoen.

Deze erfgenamen zijn meest eenvoudige mensen: twee zijn 'bouwman' (akkerbouwer), één is gehuwd met een 'bouwman', één is broodbakker in Gouda, één is chirurgijn in Amsterdam, één is gehuwd met een logementhouder te Woerden. De verkoopprijs is slechts 500 gulden, maar de kerk verplicht zich 'Om een jaar lang iedere week twee missen te lezen ter Lavenis der Ziele van wijlen de Heer Pastoor De Haan, na zulks vooraf in de kerk te hebben bekend gemaakt en om gedurende zes aaneengesloten jaaren, jaarlijks op of omtrent de sterfdag van zijn WelEerwaarde een Jaargetijde te vieren.' (begroot op 300 gulden).

Door de aankoop van dit huis heeft de pastorie op Lange Nieuwstraat 53 nu ook een uitgang via het gangetje naast Van Roosmaelen. Vanaf die overdracht in 1827 is dat huis onderdeel van het complex Lange Nieuwstraat 53; het wordt steeds mee-verkocht. Het huidige adres is Lange Nieuwstraat 59 A.

Het einde van het naamlenerschap in zicht. De tijden zijn veranderd tijdens het pastoraat van Joannes Reaal. De houding ten aanzien van de Rooms Katholieke kerk was minder afwijzend. Het naamlenerschap had zijn tijd gehad. De Franse revolutie was het startsein voor grote staatkundige veranderingen, ook in de Nederlanden. Uit een hieronder geciteerde brief uit 1787 blijkt duidelijk dat het dominicaanerklooster in Antwerpen zich als werkelijke eigenaar van de statie beschouwt.

9-6-1787 Johannes van Werkhoven aan aartspriester L. van Engelen te Weesp: 'Gister morgen ontving ik een brief van de Eerw. Pater Peltiers, prior der Eerw. Paters Predikheeren te Antwerpen mij meldende dat de Eerw. Heer Reaal tot pastoor te Weesp was benoemd. Dat daar mede de Statie van het Dorstige Hartstege open quam en zij (de dominicanen) geern weder bezit van hun wettige eygendom zouden neemen, waartoe gemelde prior den bringer dezes, zijnde pater Puylaar, (mogelijk pater Dominicus Puylaar die tussen 1800 en 1807 kapelaan was in de Statiekerk aan de Walsteeg) verzoekt om zig aan Uwe Amplitude te presenteren om ad interim pos-

sessie van die statie te nemen tot nadere schikking der oversten. Terwijl in die tijden thoen de Eerw. Heer Reael aldaar pastoor is geworden, door mij (Van Werkhoven) namens het clooster van Antwerpen de voornoemde statie aan den Eerw. Heer Reael gratis ten gebruycke overgegeven bewarende de expectance voor meer gemelde clooster. En vermits die statie nu weeder vacant koomt en de tijden voor Roomsche Catholijcken gunstiger zijn, zoude ik met hun sustineren, dat zij hunne statie zouden kunnen reclameren en hun recht van eygendom kunnen doen gelden.'

Wij lezen deze brief aldus: Van Werkhoven wil de dominicanen in Antwerpen voorhouden dat zij hun eigendomsrechten wettelijk en in het openbaar kunnen laten vastleggen. In de zomer van 1780 werden ook in de Augustijnerstatie in de Herenstraat op soortgelijke wijze de puntjes op de i gezet door de procinciaal pater Jacobus Vollaardt. Hij wijst de seculiere pastoor Tellegen erop dat de gebouwen nog steeds eigendom zijn van de orde maar om niet in bruikleen gegeven worden op voorwaarde dat niets (van de inventaris) de statie verlaat en dat de gebruiker de gebouwen op eigen kosten onderhoudt.⁵³⁾

J. de Haan, pastoor van 1797 tot 1826. Welkom op de pastorie.

Jacobus de Haan is geboren in 1759 te Naarden, zoon van Wilhelmus de Haan en Maria van Xanten. Wij zetten hem wat uitgebreider in het zonnetje: de lengte van zijn bijna 30-jarige pastoraat, maar speciaal zijn briefwisseling met de aartspriester Johannes van Engelen tussen 1798 en 1809 vragen daarom. De brieven van pastoor De Haan gaan over problemen van allerlei aard betreffende de kerk, over gemoeidelijke en gezellige details van het toenmalige clericale leven, maar ook over zijn eigen gemoedstoestand. Sommige lezers zouden misschien het liefst die brieven integraal afgedrukt willen zien; anderen halen er hun neus voor op als zijnde te onbelangrijk. We hebben ons ingehouden.

Pastoor de Haan voelt zich van meet af aan overbelast. Hij schrijft al op 7-4-1798 aan aartspriester Johannes van Engelen: 'Ik hope en verzoeken zeer vriendelijk dat Uwe Ample naar Paaschen mij eenen capellaan gelieve te bezorgen want het mij onmogelijk is 't alleen te kunnen doen. Ik ben nu te verwagten eenen exjesuïet uit Leiden, een oud en versleete man die mij zal adisteren tot na Paaschen om mis te lezen en int hoogtij nu en dan eens te preeken, maar anderzins zoude ik genoodzaakt zijn van eenen assistent te verzoeken. Het spijt mij genoegzaam dat ik eenen capellaan moet neemen bijzonder in deeze slegte tijden dat er niet veel kan overschieten, maar ik bevind wel dat ik onmogelijk geenen Zondag alleen kan werken want het bineeren (tweemaal op een dag de mis lezen) en twee maal preken beneemt mij de kragten en mijne gezondheid. Ik heb mijzelve, capellaan zijnde, al te zeer afgeslaaft.'

Als er dan een kapelaan is gekomen, blijkt deze tot schrik van De Haan weer naar elders ontboden te worden. De Haan is zeer gesteld op deze kapelaan, De Reuver, en deze is weer gesteld op de statie van De Haan. 'Ik verzoek tog vriendelijk dat Uwe Ample mijn heer Reuver daar (buiten Utrecht) niet en laat. Hij kreeg bijna de dood op het lijf toen hij de tijding ontving. Daarbij ziet hij er week en zwak uyt en verzoekt op't aldervriendelijkst dat hij met Allerheylige weer thuys mag weezen ... Uwe Ample weet ook dat het mij onmogelijk is zonder capellaan te werken.' (1799, De Haan aan de Aartspriester).

Pastor de Haan heeft het niet alleen te druk, maar lijdt ook aan wat wij nu een angststoornis/podiumangst/hyperventilatie zouden noemen: 'Amplissime Domine, Ik ben zeer aangedaan wegens de tijding dat ik mijn capellaan moet missen terwijl ik zelfs volstrekt zonder capellaan niet kan werken want ik heb Uwe Ample al voor lang mijnen nood te kennen gegeven hoe ellendig ik van God bezogt ben wanneer ik mis zal lezen dan eer ik naar den auter (*het altaar*, zwa) ga, breekt het sweet al uyt van benoutheyt. Ik heb al verscheydene priesters over geconsulteerd die mij aanmoedigen om't te overwinnen want aan de consecratie weet ik somwijlen niet

waar ik ben en moet mij aan alle kanten vasthouden omdat ik als een beroerte krijg. Ik heb er de doctours ook over gesproken en die zeggen mij dat ik het op de senuë heb en meynen eygen doctor wezen moet met mij ertegen aan te kanten. Mijn heer Reuver is ook zeer bedroeft dat hij daar na toe soude moeten gaan en verzoekt zoo het eenigzins weezen kan, om daarin geexcuseert te zijn. Hij is thans aan 't schrijven en studeren op de meditatie die hij in de aanstaande vaste hier zal moeten doen omdat ik wegens mijne gesteltheit het niet durf te onderneemen dus als het Uwe Ample niet anders schicken konde, dan hope ik dat het maar voor weynige dagen zal zijn en zal dan nog een lettertje van Uwe Ample inwagten. Ik moet dan zelf zien een heer te krijgen die Zondag de late dienst verrigt want het tweemaal op een dag de mis lezen is mij onmogelijk terwijl het mis leezen mij zo bitter valt. Ik hope dat God de Heer mij daarvan verlossen zal. Hetgeen mij moed geeft is dat het eenigzins beter is als voorleeden jaar; wanneer de heer Reuver morgen daarheen zou moeten gaan, zal ik morgen met de schuyt nog nader order verwagten terwijl ik mij met vele agting tekene, Ample De, Uwer Amples De .. Jac. de Haan (De Haan 11-2-1802 aan aartspriester J. van Engelen).

Herhaaldelijk vraagt hij om terugkeer van kapelaan Reuver: Hij moet wel, zo zegt hij, een tweede dienst laten doen i.v.m. gefundeerde jaargetijden. Er is wel een pater minderbroeder in de stad maar sommige parochianen wilden hem niet: '.....die gedurig schimpen op de muniken. Zij zeggen dat ze niet in de stad passen en dat zij zig te gemeen maken en bedelziek zijn zoals bijzonder deze pater is.'

* Utrecht 7-6-1803 Jac. de Haan aan de aartspriester van Engelen. De Haan verneemt met ontsteltenis dat zijn kapelaan de heer Reuver weer enige tijd naar Harmelen moet. 'Ik ben zeer aangedaan: 't is of de doot mij aankomt.' '... ik onmogelijk kan bineeren om de doodsangst die ik uytsta onder het mislezen.' '.. daarbij is 't Zondag zijn preekbeurt omdat jaarlijks op die dag veel volk te bigten komt om den aflat van den eeuwigdurende aanbidding. Overdag op den 20e dezes moet ik absoluut uyt na Ravenstein om eenige presserende reden voor 5 weeskinderen die ik na mij heb moeten nemen. Het is reets besteld dat ik die dag te Thiel zal worden afgehaalt. Toen laatst d'heer Reuver tweemaal na 't veen (??)) was geweest heb ik ongenoegen gehad met mijn gemeentenaren, want het was het drukst van het hoogtij en moest mij met dien goeden hals van Vijfhuizen behelpen.' De Haan is bang dat parochianen vertrekken; dan kan hij niet meer in zijn levensonderhoud voorzien. Hij vindt het al erg dat hij in zo'n kleine gemeente een kapelaan er op na moet houden (in verband met zijn angsten) en die dan ook nog te moeten missen.' 'Ik heb zoveel zieken dat ik niet weet waar ik 't eerste na toe zal gaan.'

Ook in die tijd gedroeg niet elke priester zich als een gewijd persoon. Over de priester N.N. horen we verontrustende geluiden. N.N. is kennelijk ook huispriester geweest bij De Haan, maar had zijn crediet al snel verspeeld door tijdens de kermis 'naar den eeten uytgegaan zijnde aan één uur naar dato zwaar dronken weerom quam. Zodat hij veel verergenis heeft gegeven met heen en weer vallen op straat.'

Deze priester ontmoeten we niet alleen in de brieven van pastoor De Haan, maar vele malen op andere plaatsen in het archief van de aartspriesters. Wij zouden hem nu naar het RIAGG sturen in plaats van naar Duitsland. De moeder van N.N. kent de zwakke kanten van haar zoon. Zij heeft pastoor De Haan gebeden en gesmeekt om namens haar aan de gardiaan van het minderbroederklooster te Munster (waar N.N. kennelijk min of meer opgesloten zit) te vragen om N.N. 'wel int oog te houden' en 'hem geenzins te permitteren eenen voet buyten het klooster te zetten daar hij vol arglistigheyd en looze streeken is.' (18-11-1800 De Haan aan J. van Engelen). N.N. laat zich niet opsluiten. De Haan zegt hierover: 'Ik vrees dat N.N. met valsche streeken de heele werelt zoekt te bedriegen.' N.N. maakt overal schulden. 'Te Amersfoort

heeft hij een arme dienstmaagd van f 200.- bedrogen die dagelijks de familie bidt om ten minste eenige ramboursering dier penningen te mogen hebben.' Ook een heer Gouppy heeft N.N. veel geld gegeven en is nu alles kwijt. Maar het toppunt van N.N.'s misdragingen is toch dat hij - ook nu weer dronken - de zoon van een kastelein sexueel benaderde. Wij kennen de smaak van de lezer niet, maar drukken hieronder voor alle zekerheid de brief over deze affaire af.

* Utrecht 11-12-1803 Jac. de Haan aan Johannes van Engelen, aartspriester en pastoor te Maarssen.

'Direct naar 't ontfangen van Uw Ampes brief ben ik die zaak noukeurig gaan ondernemen en heb dezelve accuraat bevonden zoals ik ze in mijne voorigen heb gemelt. Ik heb eerst die luy opgezocht die mij het in vertrouwen hebben aangebragt en hebbe mij dus naar die kroeg laten brengen en den man en vrouw van het huys alleen geroepen die ik bevinde beste Roomsche menschen te zijn; en zeyden mij dat ze met haar tweek dien priester dronken zijnde hadden daar gebragt, want zij meenden hem aan de rooyen brug ivers onder dak te krijgen, maar terwijl hem niemand wilde innemen, zo quamen ze met hem terug naar de stad en vraagden in alle kroegen en herbergen om hem te logeeren. Eyndelijk zijn ze met hem bij deze kroeg gekomen en zeyden wij hebben hier een dronken mensch en 't lijkt wel een priester. Zoudt gijl. hem van deze nagt wel in huys willen nemen menend dat het van R. was die te Houten heeft gestaan. resolveerden van het te doen maar in huys zijnde vraagde hij of ze van vijfhuysen niet naar hem gezocht hadden want dat hij daar capellaan was. Dus waren zij zeker dat het een priester was. Bier of andere sterke dranken wilden zij hem niet geven, maar zie daar, zeyden zij, drinkt koffy of thee dat zal U beter zijn. laat in den avont is hij slapen gegaan op zolder, maar hij solliciteerden zeer om een slaapkameraat te hebben. Den zoon die buytenhuys getrouwt is en juist daar was, is met hem te bed gegaan, denkende dat hij alleen niet dorst te slapen, maar te komen op bed leggende, begon hij dingen daar dien arbeydsman over verschrikten en zeer furieus wierd en heeft hem op bed deerlijk afgeklopt (zoals hij mij tussen vier oogen heeft betuygt) en zoude hem buytenshuys gesmeten hebben zo hij 't om zijne ouders wil niet gelaten had. Zo dat hij het overige deel van de nacht niet heeft durven slapen. 's Morgens heeft den zoon dit alles aan zijn ouders verhaalt die daarover verbaasd stonden en hebben hem bij zijn vertrek goed replement gegeven maar daarbij niet berustende zijn gegaan in de buurt bij een godvruchtige vrouw die van Jansenist Roomsch geworden is en wiens man nog Jansenist is en hebben haar het geval verhaalt en of zij niet oordeelde dat zulks aan de geestelijke overigheid wierd bekend gemaakt. Dese vrouw seyde: 'Laat my daarmede geworden' en is bij mij gekomen en vraagd wat mij van sulken priester dogt. Ik antwoordde: hout U maar stil maar stel hij zal het hier te Utrecht niet meer doen. Hetzelve heb ik aan die luy gezegd die er nog schromelijk over ontstelt waren omdat het een priester is. Ampl., mijn bedunkens zou het het beste zijn dat Uwe Ample hem bij Uer ontbiede en hem rade schielijk zijn biesen te pakken of anders hem drijge de heele zaak aan den Heern Hoorn bekend te maken en hem te suspenderen. Ik hope althans dat Uwe Ample mij daarin niet zult gebruiken. De zaak is zo waaragtig voorgevallen, maar het oordeel staat aan Uwe Ample of daarin vigoreus moet worden voortgegaan.

Ik ben vol hoogagting

Amp^{le} D^e

uwe Amples D.W. Dienaar Jac. de Haan

De briefwisseling tussen pastoor De Haan en aartspriester Johannes van Engelen te Maarssen geeft niet alleen weer voor welke pastorele en kerkelijke vragen de pastoor kwam te staan, maar geeft ook - onbedoeld - via een postscriptum of een krabbelkje in de kantlijn even een inkijkje in de meer aardse gang van zaken in de pastorie en de gemeenschap. Wat niet voor ieders ogen bestemd was, werd vaak in het

latijn geschreven. Hieronder volgt voor geïnteresseerden in dergelijke kleinigheden een 'greep' in chronologische volgorde.

* Utrecht 5-10-1799 Jacob de Haan verzoekt aan Van Engelen het 'boekdeel genaamt Verzameling predication dat ik U A.D. geleent heb, terug te bezorgen want aan het eene deel heb ik niets'

* Ultrajecti 11-11-1799 Jacob de Haan laat weten: 'Hoc deposui ad extinguendam sitim Domini (naam onleesbaar). Dit is: 'Dit heb ik langsgebracht om de dorst van de Heer Saet/Soet/Sael (naam onleesbaar) te lessen.' Heeft De Haan wijn laten bezorgen aan iemand van de magistraat??)

* Utr. 30-11-1799 Jacob de Haan aan van Engelen: '... den pastoor van Schalkwijk verwacht Uw Ampe op de beuling (worst van orgaanvlees en meel) en heeft mij in pas-sant verzogt mede te komen'

De Heer Herfkens heeft mij verzocht bij U een goed woordje te doen voor zijn neef. (de Haan zegt erbij dat dat eigenlijk niet nodig is omdat Herfkens al een goede vriend is van de aartspriester.)

* Verzoek om dispensatie voor de roomse armen van het onthoudingsgebod: zij mogen op vasten- en onthoudingsdagen (o.a. de vrijdagen) geen vlees, bouillon uit vlees of jus uit vlees gebruiken. Deze armen zouden derhalve de soepuitdeling moeten laten passeren terwijl ze deze zo hard nodig hebben. (26-11-1801).

* Utr. 19-7-1800 Jacob de Haan nodigt aartspriester van Engelen uit om op a.s. maandag 31-7 te komen op een 'middagpartijtje' voor enkele 'heeren nevens deszelfs capellaan.'

* 22-3-1801 De Haan vraagt aartspriester Van Engelen om de Heer Lockhorst uit te nodigen voor een 'capellaanenpartij'.

* Utrecht 12 september 1801 'met een mandje met 12 snippen annex.'

'ps wanneer er watersnippen te krijge zijn zal ik ze bezorgen.' Die watersnippen konden de aartspriester kennelijk wel bekoren.

* Utrecht 19-2-1802 Jac. De Haan aan de aartspriester: 'Hier nevens zende ik nog eenig geld voor het collegie (het nieuwe seminarie in 's-Heerenberg) Ik heb het met veel moeyten bijeengekregen terwijl ik gedurig heb moeten bedelen voor de zware reparatie die over de boogh (vermoedelijk brouwerij De Boog die door eigenaar Willem de Kock bij zijn overlijden in 1761 met alle grond erachter is nagelaten aan de R.K. Armenkamer) heeft gekost en nog in lang niet is ingekomen.'

* Utrecht 13-7-1802 Jac. de Haan nodigt de aartspriester uit om komende Maandag op de kermis te komen met zijn capellaan. In een hoekje staat in piepkleine lettertjes: 'ps onze baas komt morgen.'

* Utrecht 25-2-1803 De Haan moppert dat hij een hoge port heeft moeten betalen voor een poststuk zonder couvert en zonder afzender. Weet de aartspriester wellicht waar ingeslotene vandaan komt. Hij zegt dat hij al drie maanden f 30 .- afkomstig van de heer van Rossum - thuis heeft liggen. 'Het doet mij wonder dat Uwe Ample daar niet om verleegeen is.'

'ps Ik hoop dat het met de heer van der Linden in Hilversum wel zal gaan.'

* Utrecht 14-7-1803 Jac. de Haan nodigt de aartspriester en de kapelaan met diens nichtje uit voor de kermis. De Haan is met de aartspriester Roes naar 's-Heerenberg geweest om het 'collegie' (het nieuwe seminarie) te bezoeken en alles uitstekend bevonden. Hij brengt bij deze de nederige complimenten van professoren en president over aan Uwe Ample.

'De Hohenzolders (sic) eygenaars van 't collegie zijn incognito daar geweest, maar 't spijt den aartspriester met de president zeer dat zij hun niet gekent en hebben. Zij meenden dat het vreemde reyzigers waren en hebben hun nauwelijks het collegie laten zien. Het is een groot abuys en spijt mij ook zeerlijk.' De Haan brengt ook de groeten over van de vicarius Van Schijndel. Deze is 'zeer gepiqueert' op de pastoor van Varik en verzoekt UE den pastoor (te vragen) 'binnen zijn palen te blijven want

dat hij anders zeer deerlijk aan zoude loopen.'

Utrecht 29-3-1809 Jac. de Haan aan Johannes van Engelen. (tevens tot nu toe laatste aangetroffen brief van De Haan) De Haan heeft pogingen ondernomen om een stuk in de krant te krijgen maar de 'courantier' wilde het niet plaatsen. De Haan is zelfs bij De Leeuw langsgegaan maar zonder succes. De krantenmensen durven het 'uytdrukkelijk interdict dat niets over de majesteit geadverteerd wordt', dat niet eerst in zijn geheel in de Koninklijke Krant heeft gestaan, niet te overtreden.

'Intussen feliciteer Uwe Ample met deszelfs spoedig herstel en wenschen van een Zalig Paaschen '

'ps ik weet niet waar Zijne HW Ciamberlani zig bevind; ik krijg gedurig brieven en hij zou mij schrijven waar ze moeten gezonden worden en hij doet het niet.'

Het bovengenoemde stuk was mogelijk een lovende ontboezeming aan het adres van koning Willem I. Diens verlichte houding met betrekking tot godsdienstvrijheid was voor de katholieken een opluchting. Zij zijn dan al lang niet meer ondergronds. Zij wedijveren met elkaar in hun steunbetuigingen aan het adres van Zijne Majesteit. Een voorbeeld: in 1814 huurt aartspriester Gerardus van Nooy (in functie van 1810 tot 1832) een 'Fransche wagen' voor vier dagen om Willem I geluk te gaan wensen met zijn benoeming tot soeverein vorst.⁵⁴ De reeds eerder genoemde 'circulaire brief' uit 1784 van aartspriester H. Berendtsen aan de 'Roomsche-Katholieke Pastoors' met een oproep aan mannelijk Nederland om onder de wapenen te gaan, kan ook in die geest uitgelegd worden. In 1815 werd het departement voor de Roomsche-Katholieke Eredienst ingesteld.

In 1802 telt de statie 600 communicanten, in 1808 700. Het aantal zielen in 1805 is 1000. In 1813 - als de eerste volkstelling wordt gehouden - deelt pastoor De Haan het huis met de 31-jarige kapelaan Cornelis Honhorst en de 50-jarige Clara Wessels. In 1824 deelt pastoor De Haan de pastorie op Lange Nieuwstraat 53 met kapelaan Pieter Veldhuyzen (26 jaar oud) en de dienstbodes Clara Wessels, 64 jaar, en Maria Homeier, 32 jaar oud. Wat jammer dat de trouwe Clara Wessels geen verslag van haar jarenlange arbeid in de pastorie heeft kunnen overdragen.

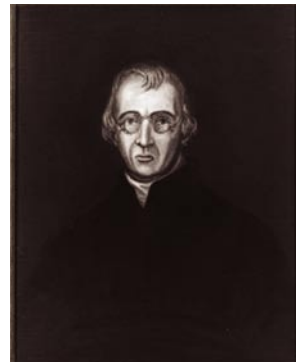
Pastoor De Haan overlijdt op drie augustus 1826. De burgerlijke stand heeft hierover geregistreerd: 'Op vijf augustus 1826 in de morgen op 11.00 uur is door de aanspreker Willem Linnenbank aangifte gedaan van het overlijden van de Weleerw. Heer Jacobus de Haan, Roomsche Priester en Pastoor, overleden den derden dag dezer maand des avonds om 8 uur oud 67 jaren, geboren te Naarden, wonende Lange Nieuwstraat A nr 458, aldaar overleden, zoon van wijlen Wilhelmus de Haan en wijlen Maria van Xanten. De overledene heeft geen onroerende goederen achtergelaten.'

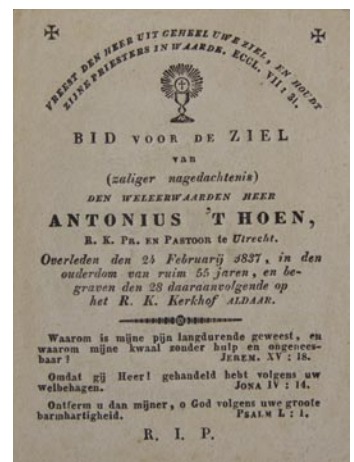
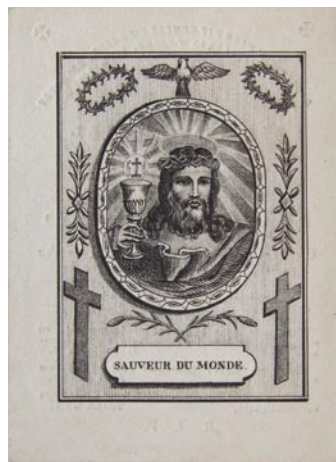
Na de reformatie werden Utrechtse katholieken nog eeuwenlang broederlijk naast en tussen hun protestantse medeburgers begraven in de voormalige parochiekerken, vooral de Buurkerk, Nicolai- en Geertekerk. Dat geldt ook voor onze pastoors en kapelaans. Pastoor De Haan is de eerste van onze pastoors die op de katholieke begraafplaats buiten de Wittevrouwenpoort wordt begraven. Dit kerkhof lag achter de toenmalige statiekerk Buiten Wittevrouwen, sinds 1855 Onze Lieve Vrouw Ten Hemelopneming geheten. Het kerkhof was een initiatief van pastoor Daniel Arnold Walter aldaar. Het nieuwe kerkhof lag op een gunstige plek: buiten de bebouwde kom, hetgeen in die dagen vanuit hygiënisch oogpunt heel belangrijk werd gevonden. Het was aanvankelijk door een houten schutting, later door een stenen muur afgescheiden van de omgeving. De eerste begraafing had plaats op 29-12-1818 en de plechtige inzegening op 25-8-1819 door aartspriester Van Nooy. In 1828 werd het kerkhof uitgebreid en besloeg daarmee 6676 m². In 1861 werd weer een uitbreiding gepland. Daartegen werd als bezwaar aangevoerd dat het kerkhof van lieverlede meer tussen de huizen was komen te liggen. Na veel geharrewar wordt besloten het kerkhof niet uit te breiden maar te verplaatsen. In 1875 wordt een nieuw kerkhof in gebruik genomen aan de Prinsesselaan. Na het verstrijken van de verplichte grafrust werd het oude kerkhof helemaal geruimd en maakte het plaats voor onder andere een grote neo-gothische kerk - inmiddels weer afgebroken - en een scholencomplex. Deze kerk stond ter hoogte van de nieuwbouw tussen Biltstraat 122 (de voormalige pastorie, nu Mariakapel) en het nieuwe nummer 339. We konden niet nagaan in hoeverre herbegravingen hebben plaats gehad. Te vrezen valt echter dat elke stofelijke herinnering aan pastoor De Haan is verdwenen.⁵⁵⁾

Antonius 't Hoen, pastoor van 1826 tot 1837.

Pastoor 't Hoen werd gedoopt op 21-1-1782 in de statiekerk aan de Walsteeg. Hij was een zoon van Johannes 't Hoen en Cornelia van Meurs. Zijn ouders trouwden te Utrecht voor het gerecht op 14 september 1776. Over het overlijden van zijn moeder zegt het begraafboek: 'joffrou Cornelia 't Hoen-van Meurs 31-1-1789. Adres Voorstraat; begraven in de Buurkerk; laat na Seigneur Jan 't Hoen en 5 onmondige kinderen. 8 dragers/ betaalt f 21.-.-. En over zijn vader: 'Jan 't Hoen 25-3-1799. adres Voorstraat; laat na 5 onmondige kinderen. Buurkerk / bijgezet/ f 29.-.-. Bij het overlijden van zijn moeder was Antonius pas 7 jaar en bij het overlijden van zijn vader 17 jaar. De andere kinderen waren toen tussen de 16 en 22 jaar. Desondanks heeft hij de priesteropleiding gevolgd. Hoe hij daarin begeleid werd en financieel ondersteund, is onbekend. Gezien de hoogte van de begraafimpost waren zij niet arm.

In 1830 woont pastoor 't Hoen op de pastorie met de dienstboden Anna Maria Voorn en Waltera Sprint. Hij overlijdt in 1837. De burgerlijke stand over zijn overlijden: 'op 27-2-1837 aangifte van het overlijden van de Zeer Eerwaarde Heer Antonius 't Hoen, Roomsche Catholisch Pastoor geboren te Utrecht, wonende aldaar aan de Lange Nieuwstraat wijk A nummer 458, zoon van wijlen Johannes 't Hoen en wijlen Cornelia van Meurs, overleden ten zijnen huize den 24 februari des morgens ten 8 uur in de ouderdom van 55 jaar.'

Joannes Hartman, pastoor van 1837 tot 1859. Einde van de statiekerk.

Joannes Hartman werd geboren te Hoogland op 16-7-1798, zoon van Dirk Jansse Hartman en Gerbregta Cornelisse van den Heuvel. Hij werd na zijn priesterwijding, op 27-1-1821, kapelaan in Amersfoort; in 1831 pastoor te Gellicum en in 1837 pastoor in de Dorstige Hartsteeg. In 1838 werd de naam van de statie veranderd in statie van de H. Maagd Maria of Onze Lieve Vrouw. In 1840 woont hij nog op de pastorie met Theodorus Maassen, kapelaan, 31 jaar, afkomstig uit Utrecht, samen met de dienstboden, Christina van Ramselaar, 36 jaar, afkomstig uit Soest, weduwe van Jan van Zandbrink en Alijda Reinalda van Kalken, afkomstig uit Nijkerk.

In 1842 verhuist hij met zijn gemeenschap naar de statie in de Jeruzalemsteeg. Van 1843 tot 1853 is hij aartspriester van Utrecht en provisor van het seminarie te Warmond en vanaf 1853 deken van Utrecht. Hij overlijdt op 27-9-1859 te Utrecht.

De Utrechtse aartspriester Gijsbertus Antonius Vermeulen kende Hartman goed uit de tijd dat ze samen in Amersfoort werkten. Hij rekende er mogelijk op dat Hartman hem kon helpen de Utrechtse kerken te reorganiseren. Hartman zegt zelfs dat Vermeulen hem heeft overgehaald om pastoor in Utrecht te worden. Hartman lijkt - om het neutraal te zeggen - een man met ambities. Er vallen ook minder vleiende uitdrukkingen over hem te lezen: 'ongebreidelde eierzucht', 'potentaat', en meer in die geest. Geen gemakkelijk iemand om ruzie mee te hebben. Dat ondervond de aartspriester Vermeulen die in een conflict met Hartman het onderspit moest delven, moest aftreden als aartspriester en plaats maken voor Hartman.

Hartman wilde een nieuwe kerk, groter en beter dan die in de Dorstige Hartsteeg en al wat hij aangeboden kreeg was de statiekerk van de paters augustijnen in de Jeruzalemsteeg. Dat was een goed onderhouden kerk, maar met haar 400 zitplaatsen evenzeer te klein als de kerk in de Dorstige Hartsteeg. Hartman was verplicht de augustijnerkerk over te nemen tegen de vraagprijs. Deze kerk werd veel hoger (f 26.300.-) getaxeerd dan die in de Steeg (de architect Gerrit van Vogelpoel, waarschijnlijk een parochiaan van Hartman, raamde deze op slechts f 4300.-). De razerij van Hartman is wel enigszins begrijpelijk.

Lezers die een zwak hebben voor vechtpartijen tussen geestelijken raden we twee publikaties aan: 'Kerkebouw en kerkestrijd. Een Utrechts pastoorsconflict anno 1840' van A. Pietersma⁵⁶ en 'Een onverkoopbare kerk' van Thomas van der Dunk.⁵⁷ Eerst het artikel van Pietersma om de hoofdpersonen en hoofdzaken op plaatselijk vlak te leren kennen en dan dat van Von der Dunk voor breder kader en de nodige geuren en kleuren. Van de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg deugt nu volgens de strijdende partijen helemaal niets meer. 'Een krakkemikkig geval.' 'Zo bouwvallig, dat het eene Schande is daarin de H. Godsdienstoeeningen te verrigten ... een stal of schuur.' '... een bouwvallig hok of schuur die digt bij andere bedehuizen gelegen is.'

Het kerkelijk gezag hakt de knoop door. De vice-superior Antonio Antonucci schrijft vanuit Den Haag op 13-4-1841 dat de paters augustijnen mogen verhuizen naar hun nieuw te bouwen kerk aan de Oudegracht; dat per 1 mei 1841 de statiekerk in de Jeruzalemsteeg met alle toebehoren overgaat naar de seculiere clerus en wel aan Joannes Hartman; dat vanaf die dag geen enkele dienst meer mag worden gehouden in de statiekerk in de Dorstige Hartsteeg; dat de Onze Lieve Vrouwekerk met al haar rechten, fundaties en verplichtingen zal overgaan naar de Jeruzalemsteeg onder de naam Sint Willibrorduskerk; dat deze Willibrorduskerk schuldig is aan de Eerw. Heer Stas, pastoor der augustijnerkerk, de som van f 23000.-. Hartman moppert nog na, maar moet zich bij de beslissing neerleggen. Hij heeft de inwijding op 21-6-1877 van de fraaie nieuwe Willibrorduskerk aan de Minderbroederstraat niet mogen meemaken. Hij zou genoten hebben. Wel heeft hij in zekere zin de (financiële) fundering voor die kerk gelegd. Op 3 december 1855 was namelijk in lijn met het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie op 4-4-1853 een nieuwe Willibrordusparochie opgericht in plaats van de Willibrordusstatie. Welnu Hartman

had als laatste 'coup' de grenzen van die parochie eigenmachtig zodanig bepaald dat de rijkste wijken daarbinnen vielen. Hij overlijdt op 27-9-1859 te Utrecht op 61-jarige leeftijd. Hij woonde toen in de Herenstraat op nummer T 426, nu nummer 34, naast het kerkgebouw. Hij was Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Commandeur van de Eikenkroon.⁵⁸

Veiling van de kerk.

Op 21 mei 1842 begeeft pastoor Johannes Hartman zich naar het veilinglokaal Achter St. Pieter samen met Paulus van den Berg (namens het voormalige kerkbestuur van de opgeheven parochie van Onze Lieve Vrouw in de Dorstige Hartsteeg). Daar geeft hij aan notaris Jan Hendrik van Grootveld te kennen over te willen gaan tot publieke veiling van de statiekerk met pastorie en verdere annexen. Deze veiling was aangekondigd via aanplakbiljetten en advertenties in de Utrechtsche en Haarlamsche Courant. In die tijd was voor de verkoop van kerkelijk onroerend goed koninklijke toestemming vereist. Die had hij verkregen. De advertentie staat afgebeeld op bladzijde 28.

Bij opbod en afslag worden eerst de afzonderlijke kavels en daarna het geheel geveild. Koper is Abraham van Cuijlenburgh, meester-timmerman uit de Korte Nieuwstraat voor f 7150. Hij is daarmee eigenaar geworden van een handvol huizen en een flink stuk grond met een kerk erop en nog een orgel (voor de prijs van f 250.) op de koop toe.

De lage opbrengst van het kerkcomplex bracht pastoor Hartman in grote problemen. Hij wilde geen bestaande kerk overnemen, maar een nieuwe kerk bouwen. Hij werd in 1841 teruggefloten door de kerkelijke overheid en moest genoegen nemen met de leegstaande kerk van de paters augustijnen. De augustijnen hadden wél een grote kerk kunnen bouwen - aan de Oudegracht - en hadden het geld hard nodig. In het pastoorsgevecht waarover we hierboven schreven trok Hartman aan het kortste einde. Hij moest f 23000.- neertellen voor de kerk in de Herenstraat en kreeg voor zijn kerkje in de Dorstige Hartsteeg maar f 7150.-. Niet bekend is wat hij zei toen hij kennis nam van deze beslissing noch of hij zijn schuld aan de augustijnen ook afbetaalde.

De veilingpapieren bevestigen de - nogal geringschattende - beschrijving van het kerkgebouw door pastoor Hartman: '....met hare bij- en opkamertjes, hele en halve galerijen'. Dat zit er inderdaad allemaal in: een opkamer, gaanderijen, een zolder en een kelder.

Ook wordt vermeld dat een van de percelen tevoren uit twee woningen heeft bestaan, de ene woning is Lange Nieuwstraat 53, de andere is waarschijnlijk het door pastoor Reaal aangekochte en verbouwde huis.

De vloeroppervlakte van het kerkgebouw zelf wordt niet vermeld; het hele perceel is 690 m² groot, maar omvat ook 'grond, erf en tuin.' In een betrekkelijk kleine kerk - van bijvoorbeeld 7 x 22 meter - kan men heel wat mensen kwijt, door stoelen te gebruiken in plaats van vaste banken, door het koor en het orgel op een galerij achter in de kerk te plaatsen, door daaronder flink wat staanplaatsen te creëren, door galerijen in de lengterichting van de kerk te maken, door alleen een middenpad aan te houden en geen zijpaden. Naar vermeld, bood de kerk in zijn laatste jaren plaats aan 350 personen.

De verkoper meldt over het verkochte dat hij dit 'sedert meer dan 30 jaren voortdurend, onafgebroken, ongestoord, openbaar en niet dubbelzinnig ter goeder trouw als eigenaar (heeft) bezeten.' Geen woord over de vorige eigenaar. De Antwerpse paters dominicanen lieten nog in 1787 weten dat zij de statie als hun eigendom beschouwden. Hoe en wanneer daarop gereageerd is, zijn we nog niet te weten gekomen.

Abraham van Cuijlenburgh, nieuwe eigenaar van de kerk en ondergrond.

Wat de koper van het 'kerkcomplex', mr timmerman Abraham van Cuijlenburgh verder doet met de voormalige pastorie en annexen, wordt uitvoerig beschreven in het eerste gedeelte van dit SteenGoed vanaf bladzijde 28. Hier gaan we alleen verder met de kerk en de grond waarop deze stond.

Afbraak van de kerk; bouw van de Dorstige Harthof.

Koopt u wel eens een kerk? We hadden Van Cuijlenburgh wel even willen zien op het moment waarop hij voor het eerst met de sleutelbos van de diverse gebouwen in zijn hand zijn nieuwe bezit inspecteerde. Hij, een aannemer uit een overwegend gereformeerde familie, stond als eigenaar op de gewijde plaats waar de

paters dominicanen en hun gelovigen in het geheim bijeen kwamen, op de grond die kennelijk niet langer geheiligd was en nu werd aangeprezen als bijzonder geschikt voor het 'aanleggen van fabrieken'. Zou hij het orgel even hebben geprobeerd samen met zijn toen 10-jarige zoon Abraham aan de blaasbalg? Per slot van saldo had hij voor dat orgel f 250.- neergelegd. Het kerkgebouw dat al twee jaar leegstond, misschien onbewaakt, zal in niet al te beste

toestand verkeerd hebben. Ook waren er meer dan genoeg rooms-katholieke kerken in de stad Utrecht. Afbreken was de enige keuze. Daarmee begon Van Cuijlenburgh waarschijnlijk al snel na de aankoop. Men sloopte toen zonder machines en zuinig: materiaal was duur in vergelijking tot arbeid. In 1843 begon Van Cuijlenburgh met de bouw van een complex huisjes - de Dorstige Harthof - op het terrein achter Lange Nieuwstraat 53. Er verscheen eerst een rij van 5 huisjes aan de oostkant en vervolgens een van 5 huisjes aan de westkant van het perceel. Van Cuijlenburgh benutte daarbij de oostelijke zijgevel van de statiekerk. Die muur staat er nog. De hoogte van die muur bracht hem er mogelijk toe om juist op die plaats hogere huisjes te bouwen. De huisjes aan de oostzijde hadden immers twee verdiepingen en werden mogelijk dubbel bewoond; die aan de westzijde hadden 1 verdieping (eigenlijk een zolder met een mansardekapje voor meer stahoogte). Er werden drie secreten gebouwd met elk een put. De huizen hadden tuintjes, bleekveldjes, er stond een pomp in het midden. De ingang tot de hof lag in de Dorstige Hartsteeg. Het (wijk)huisnummer van de statiekerk was A 466; de nieuwe huisjes kregen als adres A 466 a tot en met A 466 k. De huurprijzen van deze huisjes bedroegen in 1871 f 1,20 en f 1,30 per week voor de kleine huizen en f 2,00; f 2,25; f 2,40 en f 2,50 voor de grotere huizen. Deze verschillen in huurprijzen hangen mogelijk samen met de ligging, maar ook met het feit dat huizen op dezelfde rij iets verschilden in vloeroppervlak. Van de Monde was zeer lovend over deze huisjes. Hij schreef daarover in 1844 (de huisjes stonden er toen pas): 'Op het ruime plein, waar dit gebouw (de voormalige statiekerk) stond, zijn thans twee rijen fraai getimmerde huizen opgezezen, tusschen welke een ruime hof, van tuintjes voorzien, veel tot veraangenameing en bevordering der luchtigheid bijdraagt. Het middelpunt van dit plein prijkt met eenen pomp, die, met de heimelijke gemakken aan de einden der rijen huizen gebouwd, zeer tot gerief der bewoners verstrekken. Deze nette woningen, zoo luchtig gelegen, steken zeer af bij de sombere steeg, waarin eenige geringe woningen, slagthuizen, veestallen en uitgangen van huizen op de Lange Nieuwstraat en Oude Gracht gevonden worden.'

We mogen aannemen dat Van Cuijlenburgh stipt elke week de huur ophaalde in de Dorstige Harthof. Dat hij ook zelf (later met zijn zoon) de nodige reparaties verrichtte en de zaak goed beheerde. Die huuropbrengst bedroeg (peildatum 1871) ongeveer f 920.- per jaar. Deze 10 huisjes brachten met andere woorden in 8 jaar

tijd de aankoopsom op van het hele complex (kerk - met orgel! -, pastorie, kaminen in de Dorstige Hartsteeg en het huisje in de steeg tussen Lange Nieuwstraat 59 en 61). Uiteraard is dat bedrag geen netto rendement: Van Cuijlenburgh heeft de huisjes moeten bouwen en had ook onkosten. Maar het lijkt erop dat de aankoop van de statiekerk en de bouw van de Dorstige Harthof een succesrijke onderneming was. De grote neus die hij blijktens het 'Certificaat van de Nationale Militie' had, was tevens een goede neus.

Wat resteerde van de statiekerk.

Buiten de bewaard gebleven archivalia zijn naar ons weten weinig materiële herinneringen aan de kerk en de gemeenschap in de Dorstige Hartsteeg bekend. Mogelijk heeft Van Cuijlenburgh stenen en hout van de kerk gebruikt bij herstelwerk aan de pastorie en de bijgebouwen van de pastorie, bijvoorbeeld Dorstige Hartsteeg 21. In de kap van dat huis (nu Dorstige Hartsteeg 21 A) zijn balken en ander zwaar hout aanwezig die mogelijk uit de statiekerk afkomstig zijn. Bij de afbraak van de Cuijlenburghshuisjes is een muur behouden gebleven. Deze muur vormde de achterwand van deze huisjes en mogelijk tevens de oostelijke muur van de statiekerk.

De houten pilaren onder het galerijtje dat zich nu nog achter Lange Nieuwstraat 53 bevindt, zijn ook hoogst waarschijnlijk van de statiekerk afkomstig. Mogelijk gebruikte Van Cuijlenburgh ook sloopmaterialen bij de bouw van zijn Dorstige Harthof.

Verder werden tot onze verrassing op 10-7-2008 bij 'Beijers' twee stukken geveild waarbij de statiekerk ter sprake kwam: een prentje ter herinnering aan de Eerste Communie van Antonius van Eperen in de R.C. kerk

in de Dorstige Hartsteeg uit 1832 en een handgeschreven kalender over de jaren 1835 tot 1838 met een overzicht van de kerkdiensten van o.a. de Dorstige Hartsteeg.⁵⁹

Een portret en resten van de kerkschat. Volgens G. A. Meijer bevonden zich in 1916 in de sacristie resp. pastorie van de St. Willibrorduskerk nog het hierboven al genoemde zilveren wierooksvat met scheepje, geschonken door pastoor Leemans, de verguld zilveren kelk, geschonken door pastoor Wuijts, het portret van pastoor Van de Hostijne en 'Een verguld zilveren kelk in fraaien renaissance-stijl, welke op den voet de Kruisiging met de H.H. Cornelius en Christina draagt. Volgens opschrift een geschenk uit het jaar 1624 van het echtpaar Cornelius van der Mije en Christina Moens.' Verder nog canonborden en reliekhouders. Het portret - althans een portret - van pater Van der Hostijne bevindt zich in het museum Catharijneconvent. Het is afgedrukt op bladzijde 64. Waar de overige kerkschatten zich nu bevinden, konden wij tot nu toe niet achterhalen.

Ook het altaarkruis dat op bladzijde 58 is afgebeeld en waarover we schreven op bladzijde 57 zou uit de Dorstige Hartkerk afkomstig kunnen zijn.

Rientjes noemt ook nog een naamsregister van diverse geestelijke broederschap-pen in de Dorstige Hartkerk dat in 1916 nog in het archief van de Willibrorduskerk aanwezig zou zijn. Dit boek bleek tot onze verrassing aanwezig in het kloostererf-

Deze muur (toestand 1970) vormde mogelijk - geheel of gedeeltelijk - de oostelijke zijmuur van de statiekerk. De datering van deze muur door de bouwhistoricus, 1650, suggereert dat in of rond 1650 reeds aanzienlijke bouwactiviteiten aan een kerk hadden plaats gevonden terwijl wij uit de archivalia veel liever concluderen dat rond 1650 nog steeds gebruik werd gemaakt van bestaande, mogelijk doorverbonden gebouwtjes. Was tijdens de inspectie de hele muur ontleisterd of slechts een deel?

goedcentrum St. Agatha. Het zou een pronkjuweel vormen binnen het archief van de Willibrorduskerk. De eerste aantekeningen dateren uit 1662; daarover wordt in de marge vermeld dat deze conform zijn aan de lijsten die zijn opgesteld door de missionarissen Engelgrave en Vincqx.

Het boek bevat 4 naamsregisters: 'De namen van de broeders en susters van het Arts(sic)broederschap van den H. Roosenkrans van den Alderheyligste maget ende aldersuyverste Moeder Gods Maria.' Vermeld worden onder andere Gerardus en Theodorus Vuystingh (kinderen van advocaat Peter Vuystingh), pater Raymundus Leemans, Nicolaus en Agnes Schadé. Verder een twee bladzijden beslaand registertje zonder titel, bijna onleesbaar. Als derde een lijst genaamd: 'Assumpte in confraternitatem perpetuae adorationis St. Sacramenti' (opgenomen in de broederschap van de eeuwigdurende aanbidding van het H. Sacrament) bijgehouden van 1852 tot 1920'. Als vierde 'De namen van de broeders en susters van het Hoogwaardigh broederschap van den Allerheyligsten ende aldersoetsten naem IHS.' Deze lijst loopt vanaf 1665 tot 1851 en vermeldt de tijden waarop de leden zich verplichten in de kerk het H. Sacrament te aanbidden. We lezen daar onder andere dat naamleener Arnoldus Schade zich verbindt om des middags te bidden van twee tot drie uur. Hij was kennelijk ook een actief parochiaan in de Dorstige Hartkerk. Tenslotte 'Nomina Fratrum et Sororum sub Cingulo Castitatis St. Thomae.' (Namen van de broeders en zusters onder de kuisheidsgordel van de H. Thomas' elders genaamd 'de broederschap van het Thomaskoord'.). Op deze lijst, begonnen in 1664, zien we Christina Vuystingh staan, maar ook een Suzanna Engelgrave. Is deze Suzanna een familielid van kapeiaan Engelgrave?

Voorin het boek zit een briefje, gedateerd 1-1-1941, waaruit blijkt dat pastoor Mets van de Willibrorduskerk met toestemming van de aartsbisshop dit boek heeft overgedragen aan pater Lambermond die daaraan toevoegt: 'Het is afkomstig van onze ouwe statie aan het Dorstige Hartsteegje (St. Rosarii).'

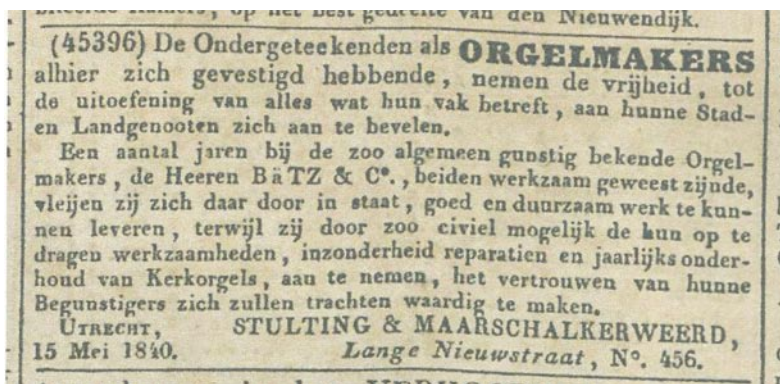
Het orgel. En dan zijn er nog de lotgevallen van het orgel. Bestaat het nog? Waar is het gebleven? Zullen we het ooit kunnen beluisteren? Van Cuijlenburgh moest het volgens de veilingaankondigingen overnemen tegen een nader te bepalen prijs. Dat werd f 250.- Heeft pastoor Hartman al eerder geprobeerd dat orgel te verkopen? Bijvoorbeeld aan de Catharinakerk die in 1841 en 1842 helemaal werd gerenoveerd. Op 11-10-1841 schrijft hij aan aartspriester Vermeulen dat hij in de nieuwe kerk aan de Herenstraat zeker een orgel nodig zal hebben, maar dat het orgel uit de Dorstige Hartkerk daarvoor te klein is en niet de moeite en kosten waard om uit te breiden ('..nec ampliacionis sumptibus dignum.'). Hij vraagt permissie dat oude orgel te verkopen en een nieuw te laten bouwen. Hij denkt er een goede prijs voor te kunnen krijgen. Mogelijk schrijft hij deze brief in het latijn om het aantal meelezers te beperken. Hartman had nota bene als buur de firma Stulting en Maarschalckerweerd, twee katholieke orgelmakers die zich blijkens nevenstaande advertentie uit het Algemeen Handelsblad van 25-05-1840 in 1840 hadden gevestigd op Lange Nieuwstraat 456, nu nummer 57.

Een orgel laat je bij voorkeur niet te lang in een leegstaande, vervallen kerk aan zijn lot over. Het uit elkaar halen en degelijk opslaan is vakwerk. Het ligt voor de hand dat pastoor Hartman de firma Stulting gevraagd heeft dat orgel voor hem te verko-

pen. Nevenstaande advertentie in de Oprechte Haarlemmer Courant van 12-10-1841 zou op ons orgel kunnen slaan. Als dat laatste het geval is, is de verkoop langs deze weg kennelijk niet doorgegaan en is het wapen van de koppelverkoop aangegrepen om het orgel alsnog aan de man te brengen.

Boekverkooper J. ELLERMAN, in de Beurssteeg, te Amsterdam. Brieven franco.
 * * Te KOOP: Een zeer goed welluidend KERK-ORGEL, met een Clavier, van C tot E drie gestreept, twee Blaasbalken en 8½ Register; kunnende het dagelijks gezien en bespeeld worden. Te bevragen bij de Orgelmakers STULTING en MAARSCHALKERWEERD, te Utrecht. Brieven franco.
 * * Te KOOP worden aangeboden: Eenige groote BUITEN KUIJLEN

De firma Stulting en Maarschalkerweerd valt al snel uit elkaar. We weten niet zeker of de nieuwe werkplek van orgelbouwer Pieter Maarschalkerweerd in 1842 al gevestigd was op Zuilenstraat 14. Een jaar na de veiling van de kerk biedt Maarschalkerweerd een kerkorgel te koop aan voor f 500.-. Dat kan bijna niet 'ons' orgel zijn: het heeft twee klavieren, drie blaasbalgen en 14 registers. Rientjes beschouwt in zijn beschrijving van de St. Josephkerk aan de Draaiweg het daar aanwezige orgel als een

oud kunstvoorwerp: '...het oude kleine orgel in Lodewijk XIV-trant, dat vroeger stond op het oxaal der St Catharinakerk en naar men wil uit het voormalige Dorstige Hertkerkje afkomstig.'⁶⁰) Rientjes is er niet zeker van. Als hij gelijk heeft is het Dorstige Hartorgel toch aan de Catharinakerk verkocht. Ook de orgelspecialist Rogér van Dijk neemt aan dat het (vermoedelijk 18e eeuwse) schuilkerkorgel geplaatst is in de St. Catharinakerk. Van daaruit is het in 1902 (toen de Catharinakerk een nieuw orgel kreeg) inderdaad voor 400 gulden verkocht aan de St. Josephkerk. Daar werd in 1919 een ander (groter) orgel aangeschaft; het (voormalige schuilkerk?)orgel werd voor 500 gulden verkocht, aan wie is niet bekend.⁶¹ We geven het nog niet op.

De verdere lotgevallen van de Dorstige Harthof. Eigenlijk valt hier het doek voor de statiekerk. Maar het was te verleidelijk om nog iets verder in te gaan op de geschiedenis van de Dorstige Harthof.

Als Van Cuijlenburgh op 6 november 1871 op 66-jarige leeftijd overlijdt, besluiten zijn erfgenamen al snel zijn nagelaten onroerend goed te laten veilen, misschien om onderlinge problemen met de erfenis te voorkomen.

Veiling van het voormalige kerkcomplex; het achterrein met daarop de Dorstige Harthof wordt losgemaakt van Lange Nieuwstraat 53.

Op 2 maart 1872 wordt het complex Lange Nieuwstraat 53/53 bis en de Dorstige Harthof in het openbaar verkocht. De veilingpapieren geven veel informatie over de Dorstige Harthof. Daardoor weten we de formaten en de huurprijs van elk huisje van de Dorstige Harthof; er wordt vermeld waar de putten en secreten zijn gelegen, welke bewoners van welke secreten gebruik mogen maken en voor het onderhoud, herstel daarvan en het legen van de putten moeten zorgen; bij het hoekhuisje (A 465) is een 'opstand van de water- en vuurnering' bij de verkoop inbegrepen. De huisjes die aan de tuinmuur van Oudegracht 288 grenzen, moeten aanvaarden dat hun achtermuur begroeid blijft met leibomen aan latten en dat de wees (priël) van de Hr Muntendam (eigenaar van Oudegracht 288) aan hun achtermuur vastgemaakt blijft. De afbeeldingen van de Dorstige Harthof op bladzijde 31, 84 en 85 helpen om de situatie weer duidelijk voor ogen te krijgen. Ingeval de huisjes afzonderlijk verkocht zouden worden, zou elk huisje een deel van het middenterrein krijgen als 'bleekveldje' behalve de huisjes die aan de plek van de pomp grenzen. De poort/steeg waardoor men van de Dorstige Hartsteeg in de gelijknamige Hof komt, was eertijds eigendom van de statiekerk en is nu gemeenschappelijk eigendom van de toekomstige eigenaar/eigenaren van de huisjes. Onderhoud en bestrating zijn voor hun gezamenlijke rekening.

Jacobus Christiaan Fuijt c.s. eigenaren van de Dorstige Harthof van 1872 tot 1900.

Koper is Jacobus Christiaan Fuijt, uitdrager aan de Springweg voor f 11310.-

Door deze verkoop wordt een sinds eeuwen aaneengesloten kerkelijk eigendom - mede het werk van Peter Vuystingh - weer gesplitst. Fuijt scheidt de Hof ook bouwkundig van de rest van het complex: het poortje van de binnenplaats van Lange Nieuwstraat 53 naar de voormalige houtloods wordt dichtgemetseld (1872) evenals de deur die de houtloods verbond met een woonhuisje ernaast (voormalige woning van Dirk Reinier van Cuijlenburgh). Het oppervlak van de houtloods (het huisje A 466b) veranderde na de kadastrale hermeting van 27 m² in 31 m². (Vermoedelijk door het erbij trekken van een gangetje dat liep vanaf de plaats achter Lange Nieuwstraat 53 via het nu dichtgemetselde poortje door die houtloods naar de Dorstige Harthof.)

De nieuwe eigenaar, Jacob Christiaan Fuijt, is geboren Utrecht 20-5-1834; hij is een zoon van alweer een Jacobus Christiaan Fuijt en Theodora Johanna Lardie. Hij trouwt op 18-1-1865 Jansje de Kok, eveneens uit Utrecht. Ook een van zijn zonen heet Jacob Christiaan. Deze is meubelmaker aan de Mariaplaats.

Na het overlijden van Fuijt sr op 21-9-1889 gaan zijn weduwe en zijn negen kinderen op 6 juni 1890 over tot boedelscheiding. De Dorstige Harthof valt toe aan zijn weduwe Jansje de Kok. Inmiddels hebben de huisjes in 1890 in plaats van de wijknummers een andere nummering gekregen: ze heten vanaf dan Dorstige Hartsteeg 17 tot en met 37.

De Dorstige Harthof geveild op 20 januari 1900. Doorverkoop aan Arie Baars. Baars en erven Baars zijn eigenaren van 1900 tot 1930.

De noordwestelijke hoek van de Hof. Rechts de nog bestaande woning Dorstige Hartsteeg nummer 13. Zie ook de tekening op blz. 31.

De erven Fuijt en de Kok laten de Dorstige Harthof veilen. Koper is Pieter Albertus de Kok, handelend mede namens Jacobus Fuijt (jr) en Zoon, 'Meubelmakers en Handelaren in Meubelen te Utrecht.' De koopsom exclusief kosten bedraagt f 7475.- Dat lage bedrag verbaast ons: in 1872 werd nog f 11310.- neergelegd voor de Hof. Was de huizenmarkt slecht? Waren de huisjes reeds aan het vervallen? Deze Jacobus jr wekt op het eerste gezicht de indruk dat hij de Hof graag in de familie wilde houden: hij ging f 100.- boven het laatst uitgebrachte bod, maar op 1 maart 1900 verkopen Fuijt en De Kok de Hof ondershands aan melkhandelaar Arie Baars, voor f 8975.- Een leuke winst. Daar is kennelijk over nagedacht.

De nieuwe eigenaar Arie Baars werd geboren te Utrecht op 1-6-1866, als zoon van Jacob Baars en Cuintje Hartman. Hij trouwde op 26-4-1893 te Maartensdijk met Adriana Westeneng, dochter van Hendrik Westeneng en Jacoba Baars. Het echtpaar blijft kinderloos. Zodoende is Adriana na het overlijden van Arie Baars op 9-12-1916 eigenaresse. Zij hertrouwt met Hermanis Slob, weduwnaar van Geertje Slob. Hermanis overlijdt 6-9-1921 en Adriana is wederom volledig eigenaresse van de Hof. Na haar overlijden op 29-10-1930 erft Wouter Slob, wonend te Maartensdijk, zoon van Hermanis Slob, de tweede echtgenoot van Adriana Westeneng, de Hof. Hij verkoopt deze al spoedig - in 1931 - door aan Huibert van Tricht.

Huibert van Tricht, eigenaar van 1931 tot 1942.

Van Tricht, manufacturier en koopman, werd geboren te Zuilen op 27-1-1894, zoon van Coenerst van Tricht en Betje van Dokkum. Hij trouwde op 27-8-1920 met Cornelia Adriana van Kooij uit Voorschoten. Cornelia overlijdt reeds in 1922. Huibert hertrouwt Volkje van Gent uit Utrecht. De grafsteen van dit paar is nog te vinden op kerkhof Kovelswade (DSC 08015).

Bindert Ijes de Vries, eigenaar van 1942 tot 1943.

Wij vrezen dat het honderd-jarige bestaan van de Dorstige Harthof in 1942-1943, niet uitbundig is gevierd.

Joannes Albertus Broekman en erven, eigenaren van 1943 tot 1956.

Van De Vries gaat de Hof tussen 1943 en 1952 naar slager Joannes Albertus Broekman, geboren 5-2-

Links: De rij van vijf lage huisjes aan de westkant van de Hof met zowel links als rechts de deuren van de secreten.

Midden links: De huisjes nummer 43 en 45 in de Dorstige Hartsteeg klaar voor de sloop. Daar is nu een tuintje achter Lange Nieuwstraat 49.

Midden rechts: De zuidwesthoek van de Hof met het derde secreet.

Onder links: De Hof na de sloop van Van Cuijlenburgh's huisjes.

Onder rechts: De nieuwe Dorstige Harthof.

1869. Hij overlijdt op 4-12-1945 te Utrecht. De Hof gaat in 1952 naar zijn schoonzoon Hermanus Hoogland, weduwnaar van Broekman's op 19-10-1951 overleden dochter Henriëtta Catharina. Hermanus Hoogland overlijdt op 25-11-1955. De erven Hoogland verkopen de Hof in 1956 aan de gemeente Utrecht die de geheel verpauperde huisjes in twee etappes met de grond gelijk maakt. De kleine huisjes met de nummers 19 tot en met 27 in 1961; de hoge huizen met de nummers 29 tot en met 37 en 37 bis in 1965. Voor de laatste bewoners van de bouwvallige huisjes was het wel afzien: na de sloop van de eerste rij huisjes was er nog slechts 1 plee voor 27 personen, waarvan ook nog het plafond was verwijderd omdat dit verrot was.

De Dorstige Harthof herboren.

Jaren lang was het achterrein een geasfalteerde parkeerplaats. Inmiddels staat er alweer vele jaren een nieuwe Dorstige Harthof, twee rijen nieuwe huisjes met ook weer een tuintje in het midden. Voorafgaand aan de bouw daarvan werd archeologisch onderzoek gedaan op het terrein. Daaruit bleek dat het reeds in de zestiende eeuw bebouwd was.

Kon Van de Monde nog eens een kijkje in de nieuwe Dorstige Harthof nemen: hij zou tevreden zijn.

Rooster van de kastdeur in de gang.

Lange Nieuwstraat westzijde tussen Korte Smeestraat en Dorstige Hartsteeg

BOUWVAL, BOUWPAKKET

*Een goede god kan tijdelijk de foute zijn.
Geloven in zo'n god komt neer op schuilen
in geheime tuinen en vertrouwen hebben.
Niet te veel noteren. Goeddeels naamloos
blijven, vluchtig als sigarenrook, maar*

*weigeren van dat geloof te vallen: wat je
voelt is wat je voelt. Je weet het immers niet,
je weet het nooit. Later, als je woont onder
het gras misschien. Dan maakt het verder
weinig uit, is iedereen gelijk. De tijd gaat*

*door, de aarde zwijgt. De pastorie verdwijnt,
het huis raakt uitgewoond. De bouwval
zelf wordt ingepakt, bewaard als ombouw
voor het wonder van een zwevend huis.
God niet. God blijft een bouwpakket.*

Ingmar Heytze | Lange Nieuwstraat 53 | 15-03-2011

Onze hartelijke dank aan de velen die bijdroegen aan dit SteenGoed:
Het UMF voor de extra investeringen in dit dikke nummer en voor het mogen inzien van de diverse huismappen.
Gé Veldhuizen voor de vele malen dat hij als rondwandeland archief fungeerde.
De werkgroep Historisch Onderzoek voor het aandragen van informatie en de zorgvuldigheid waarmee ze de conceptteksten lazen.
Simon den Daas voor het vele werk aan foto's en opmaak.
De heer Wevers voor zijn toestemming om vrijelijk te putten uit de bouwhistorische rapporten betreffende het 'UMF-complex'.
De heer A.H.E. van Meerten, mevrouw Leonie Uittenbogaard, mevrouw Leonie Mulder - de Boer (z.g.), de heer J.A. Bosboom en de heer M. Greep voor de gesprekken die wij met hen voerden.
Arie Buvens en Hetty Jansen voor hun aantekeningen over hun verblijf in Lange Nieuwstraat 53.
De Utrechtse Gemeentelijke Archeologische Dienst voor de gastvrijheid en het ter beschikking stellen van alle gegevens betreffende de opgravingen in 1983 ter plaatse van de Dorstige Harthof.
Casper Staal voor zijn inspanningen om de verblijfplaats te achterhalen van (delen van de) kerkschat van de statiekerk.
Het Erfgoedcentrum St. Agatha voor de gastvrije ontvangst en service.
Pastoor G.M.J. van der Vegt en koster Paul van Bunnik voor hun toestemming en service bij het fotograferen van het altaarkruis.
Ben van Spanje voor zijn bijdrage aan de bewonerslijst.

Bijlage I: Bewoners Lange Nieuwstraat 53/53bis na het vertrek van de laatste pastoor in 1841

Bewoners zijn op meerdere wijzen te traceren. De belangrijkste bron is het bevolkingsregister dat circa 1850 werd ingevoerd. Per huisadres zijn hierin de bewoners, hun onderlinge relatie en de periodes van de bewoning genoteerd. Vanaf 1860 verschenen de zg. adresboeken. Het bevolkingsregister geeft meer informatie dan de adresboeken, die zich beperken tot naam en beroep. Ook de adresboeken zijn niet volledig. Voor de vermelding in het adresboek moest worden betaald. Velen hadden geen enkele reden om zich daarin te laten opnemen of hadden het geld daar niet voor over.

Het pand dat we nu kennen als Lange Nieuwstraat 53 en 53 bis kreeg dit huisnummer tussen 1880 en 1890. Daarvoor, vóór de invoering van deze (straat)huisnummers, droeg dit hele huis, inclusief het bovenhuis het wijkhuisnummer A 458. Het wordt dus pas na circa 1880 duidelijk wie in het benedenhuis en wie in het bovenhuis woonden.

Het kadastrale nummer is Gemeente Utrecht Sectie A, nummer 805. In het kadaster is geen informatie over bewoners te vinden

In onderstaande lijst vind u de bewoners, beginnende vanaf 1840, die in bovenstaande bronnen zijn gevonden. In het bevolkingsregister worden vele inwonende dienstbodes genoemd. Zij worden in onderstaande lijst echter niet met naam en toenaam genoemd omdat zij vaak maar korte tijd in dienst waren. Over het algemeen had **elke** familie een dienstbode. Families die meer dan 1 dienstbode tegelijkertijd in dienst hadden werden niet aangetroffen.

Personen die minder dan een jaar op het adres woonden, kamerhuurders, kostgangers, zijn omwille van de leesbaarheid en omvang van het overzicht weggelaten. Huurders na 1973 (het jaar waarin het UMF eigenaar werd) zijn niet vermeld. Wel komen enkelen van hen aan het woord op blz. 39 en volgende.

- In mei 1842 is de pastorie verkocht aan Abraham van Cuijlenburgh. Een maand later gaat hij er zelf wonen met zijn echtgenote Jacoba *1803, een zoon en drie dochters. In 1843 wordt zijn zoon Reinier in dit huis geboren. Hij richt daar ook de werkplaats van zijn timmerbedrijf in. Een deel van het huis verhuurt hij. Aannemelijk is dat hij vooral de bovenverdiepingen verhuurt, omdat het bedrijf veel van de begane grondruimte in beslag genomen zal hebben.
- Vóór 1850 woont op het adres al een weduwe Gabriëlle W. E. Curtenius-Bentink, *1773 te Den Haag, met haar drie dochters, allen geboren te Amsterdam. Dochter Maria vertrekt op 5-5-1851 naar Elburg. De andere dochters verhuizen ook naar Elburg na het overlijden van hun moeder op 16-7-1858.
- Verder komt er in 1858 wonen: Anna M. Neuman * 6-9-1799 te Utrecht. Een vertrekdatum wordt niet opgegeven.
- Vóór 1860 Anna Rachel van den Bosch * 4-8-1788 te Brussel, ongehuwd, met haar zuster Elisabeth C. van den Bosch * 21-12-1796 te Haarlem. Zij verhuizen op 14-8-1862.
- 1861 weduwe Catharina Clarisse-van Loenen * 28-2-1815 te Harderwijk, met een zoon en drie dochters, allen te Harderwijk geboren. Dochter Catharina verhuist in 1862 naar Ophemert; moeder Catharina en haar kinderen verhuizen 10-12-1864 naar een ander adres in Utrecht (LI68c).
- 1865 Frederik G. H. Driessen * 23-11-1823 te Charleroi, kapitein adjudant, met zijn vrouw Anna H. Valkenberg, * 24-3-1833 te Bommel. Zij verhuizen 27-8-1869 naar Gouda.
- Daarna wonen er, kennelijk met verlof uit Oost-Indië: 1868 Adriaan J. W. Cornelis de Groot * 2-6-1823 te Batavia, ambtenaar met zijn vrouw Joanna L. A. Penning Nieuwland * 30-5-1834 te Batavia en hun kinderen, twee zonen en twee

dochters (gezien de geboorteplaatsen van zijn kinderen, heeft hij in Indië verschillende standplaatsen gehad). Het hele gezin Cornelis de Groot gaat in februari 1870 terug naar Batavia.

- 1870 Weduwe Johanna L. P. Scharren-Nolten * 11-7-1838 te Soerakarta, samen met haar twee dochters. De weduwe trouwt op 7-11-1870 met Christiaan R. Boers, * 17-11-1844 te Utrecht, Zij wordt op 31 juni 1871 opnieuw weduwe door een vroeg overlijden, op 26-jarige leeftijd, van Christiaan R. Boers. Moeder en dochters verhuizen op 17-5-1873 naar IJsselstein.
- 1871 Abraham Cuijlenburgh, die vanaf 1842 met zijn familie in het huis woont en werkt, overlijdt op 6-11-1871. Hij woonde daar toen met zijn tweede vrouw Johanna W. Augustinus * 22-12-1804 te Tiel. Na zijn dood vertrekt zij op 1-8-1878 naar A 557, een huis schuin tegenover nr 53. Zijn zoon Dirk Reinier * 18-12-1843 te Utrecht, trouwt op 20-5-1868 met Hendrina T. D. Hulshof * 26-11-1842 te Rotterdam, en verhuist op 1-5-1869 naar een huis in de Dorstige Harthof A466a - dat via de binnenplaats van nr 53 is te bereiken - en keert met zijn vrouw weer terug op 1-5-1872 naar zijn ouderlijk huis. Hij heeft het bedrijf van zijn vader overgenomen. Dirk Reinier vertrekt op 4-11-1875 en zet het bedrijf voort op H351, een huis aan het Begijnhof. (Lange Nieuwstraat 53 is dan in het bezit van zijn zuster Jannigje tot 25 februari 1905).
- 1875 Abraham ten Bosch * 10-1-1839 te Sluipwijk, officier van gezondheid in Indië, met verlof met zijn vrouw Maria F. H. A. Bosscher, * 27-4-1851 te Ambon en zijn in Utrecht geboren zoon Casparus, * 3-1-1877, en zijn schoonzusters: Sophia J. C., * 10-5-1860 te Ternate, en Johanna C. * 26-4-1867 te Batavia, en zijn schoonvader Casparus Bosscher, * 11-6-1820 te Amsterdam, gepensioneerd resident in Indië. Zuster Johanna overlijdt op 13-01-1876; Sophia vertrekt naar Arnhem en vader Casparus gaat naar Den Haag. Het gezin Ten Bosch keert in augustus 1877 weer terug naar Oost-Indië.
- 1875 Franciscus J. Moerkoert * 10-9-1840 te Utrecht, stucadoor, met zijn vrouw Maria M. Smeltzer * 25-12-1841 te Bergen op Zoom, en twee te Utrecht geboren dochters. Zij krijgen op dit adres nog 2 zonen.
- 1876 Dirk J. Leepel, * 3-4-1834 te Amsterdam, en zijn broer Johannes J. Leepel, * 15-10-1858 te Amsterdam, beiden beambte bij de Spoorwegen. Dirk verhuist 5-10-1878 naar Amsterdam en broer Johannes op 5-9-1877 naar Rotterdam.
- Een aantal onderwijzers wordt genoemd als bewoners van het huis; of ze zelfstandige kamerbewoners dan wel kostgangers waren, wordt niet altijd duidelijk. De onderwijzers die er wat langer woonden zijn:
- Pieter Landsman, * 7-11-1854 te Purmerend, hulponderwijzer, woont er van 31-10-1876 tot 13-5-1878;
- Wilhelmina A. Wijkhoff, * 11-3-1838 te Rotterdam, lerares, woont er vanaf 19-12-1876 en verhuist op 4-5-1881.
- 1877 De weduwe Carolina A. Heijde-Hille woont er van 27-8-1878 tot 25-9-1881. Zij woonde in het bovenhuis.

Na 1880 hebben de bovenwoning en de benedenwoning een eigen huisnummer en weten we wie beneden en wie boven woonden.

Lange Nieuwstraat 53 (1880-1940) (benedenwoning)

- De bovengenoemde familie Moerkoert blijkt in 1880 het benedenhuis te bewonen. De familie vertrekt op 4-5-1881 naar De Bilt. *(Uit andere gegevens is verkregen dat Moerkoert een bedrijf had dat kunstmatige rots- en waterwerken, bv. brugges in parken, met behulp van hout, kippengaas en cement maakte. Mogelijk had hij dit bedrijf achter op de binnenplaats).*
- Ook de eerder genoemde onderwijzers blijken in het benedenhuis te hebben gewoond.
- 1881 Herman Cramer, * 22-5-1832 te Maartensdijk, schilder, weduwnaar, en zijn

- dochter Anna, geboren te Utrecht. Ze komen van het Nicolaaskerkhof A204, evenals een familie Greep, die gelijktijdig in het huis komt wonen:
- Philippus J. Greep, * 15-1-1846 te Tholen, schilder, gehuwd met: Maria S. J. Stevens, * 7-12-1846 te Den Haag, en hun kinderen: Cornelis, Jan, Frederica, Marinus en Maria.
 - 1883 Dirk Marinus Greep, * 6-2-1862 te Tholen, schilder, wellicht een neef, trouwt in 1884 met bovengenoemde Anna C. C. Cramer, en verhuist samen met haar op 6-2-1885 naar de Vaartsestraat.
 - Ook in 1883 komt er wonen: Cornelis H. Tielenius Kruijthoff * 28-7-1863 te Middeburg, die weer vertrekt op 4-10-1888 naar Vlissingen
 - 1885 Hermijntje Heiligers * 10-11-1842 te Amersfoort. Zij vertrekt op 29-1-1895 samen met - en als echtgenote van - Herman Cramer, meester-schilder, naar de Catharijnesteeg 3 (zie 1881). *(Uit andere bron: Van 1886 tot 1906 bestond er een Schildersbedrijf Kramer en Greep)*
 - 1892 Cornelis Greep, schilder, de oudste zoon, vertrekt 16-5-1892 voor enkele maanden naar Den Haag; hij vertrekt op 6-5-1895 naar Brussel en komt 11-1-1896 weer terug.
 - 1897 Het gehele gezin Greep verhuist op 26-6-1897 naar de Lange Nieuwstraat 17.
 - 1897-1899 H. J. Th. Le Maitre, papierhandelaar.
 - 1897-1924 Samuel Oppenheimer * 14-1-1853 te Uden, sigarenfabrikant, en zijn zuster Johanna * 20-9-1849 te Uden, die daar woont tot 1916. *(Ondanks het overlijden in 1925 van de ongehuwde S. Oppenheimer wordt hij nog genoemd in het adresboek in 1926).*
 - Vanaf 11-8-1897 de student Abraham Wolf * 30-11-1877 te Borger, die op 23-6-1899 vertrekt naar Pieterstraat 12.

Verder geven de adresboeken nog de volgende bewoners:

- 1928-1930 A. Kan, reiziger
- 1937 Johan Bos, schoenmakerij
- 1940 E.B. van den Hemel, muziekinstrumentmaker.

In het buurhuis L. Nieuwstraat 55 wordt vanaf 1932 tot 1940 genoemd:

- Firma Van Hutten & De Vries, reparatie-inrichting voor accumulatoren.

Volgens een krantenbericht is deze firma al in 1933 ontbonden en verder gegaan onder de naam Accumulatorenfabriek Hollandia. Onder die naam vinden we de firma terug tot 1969 in L. Nieuwstraat 55. Van foto's weten we dat de firma ook in L. Nieuwstraat 53 actief was

1969-1971 L. Uittenbogaard en de firma Hollandia in accu's

Lange Nieuwstraat 53 bis (bovenwoning) (1880-1940)

- 1881 Machiel C. van der Hoog * 20-10-1864 te Krimpen a/d Lek, komt op 13-7-1881 uit Breda en vertrekt daarheen op 14-11-1882.
- Op 16-11-1881 arriveert Johannes J. van Weede, * 22-11-1854 te Utrecht, trouwt een dag later met Helena de Haart * 22-10-1860 te Utrecht. Zij vertrekken met hun zoon Johannes * 7-8-1883 te Utrecht, op 25-9-1884 naar Tolsteegsingel 38.
- 1885 Comelis L. B. Jonquière, * 6-7-1808 te Den Bosch, emeritus predikant en zijn dochter Cornelia, geb. te Hoogeveen. Zij wonen daar nog in 1900.

Verder geven de adresboeken nog de volgende bewoners:

- 1900-1902 weduwe Beest-Hüskens, pensionhoudster
- 1903-1905 weduwe J. H. Boon-van Laar, pensionhoudster
- 1910-1911 G. Wolf, brievenbesteller, en zijn gezin.
- 1916-1918 J. van Thiel, orgel- en pianoreperateur
- 1928-1930 F. Drost, gereformeerd emeritus predikant
- 1931-1937 J. M. Joëls, handelsreiziger
- 1969-1971 C. H. F. Schoonhoven-van Nieuwkasteel.

Verwijzingen/noten.

- 1) een statie is een missie- of zendingspost; een statiekerk een missie- of zendingskerk. De noordelijke Nederlanden werden na de reformatie kerkrechtelijk gezien een missiegebied ('De Hollandsche Zending') door het verdwijnen van de eigen hiërarchie.
- 2) Monde, N. van der: Geschied- en oudheidkundige beschrijving van de pleinen, straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen der Stad Utrecht. Utrecht 1844-1846. deel I, blz. 327
- 3) Röhner, G.A., C.F.M.J. Schimmelpenninck van der Oije-Van Dam van Isselt: Grepen uit de Nijestraat Utrecht. Utrecht 1976. Ph. J. Greep.
- 4) Monde, N. van der: o.c. deel I blz. 317
- 5) Water, Johan van de: Groot Placaatboek, bevattende alle de placaten, ordonnantiën en edicten der Edele Mogende Heeren Staten 's lands van Utrecht, mitsgaders van de Ed. grootachtbare Heeren Borgemeestren en vroedschap der stad Utrecht, tot het jaar 1728 ingesloten.
- 6) Kok, Jacobus: Vaderlandsch Woordenboek, Amsterdam 1780-1796.
- 7) Aa, A. J. van der: Biografisch woordenboek der Nederlanden, Haarlem, J. J. van Brederode, 1852-1878.
- 8) Kort, J. C. de: Repertorium op de lenen van Gaasbeek. Historische Reeks Kromme-Rijng gebied. Hilversum Verloren, 2001.
- 9) Familierelaties gevonden op www.myheritage.com
- 10) Buchel, Aernout van, Monumenta passim in templis ac monasteriis Trajectinae urbis atque agri inventa. Nederlandse bewerking van C. Smit, blz. 78.
- 11) Wij gebruiken voor 'onze' familie consequent de spelling Vuystingh, behalve in citaties.
- 12) Bruijn, M. W. J. de: Husinghe ende hofstede. Dissertatie UVA 1994.
- 13) Dit boek 'Statuta Ecclesie Trajectensis' of 'Camerboek van den Dom', is door S. Muller in 1895 uitgegeven als 'Het rechtsboek van den Dom te Utrecht door Hugo Wstinc'.
- 14) Hundermark, H. en K. van Vliet: De Paulusabdij. Achter de muren van Utrechts oudste klooster, Utrecht 2010.
- 15) HUA toegang 34-4 Notarissen, inv. nr U034a004, acten 64 en 106.
- 16) Register Tr. en Pl. 2-9-1637 blz. 75-76.
- 17) Register Tr. en Pl. 28-2-1638 blz. 105-106.
- 18) Register Tr. en Pl. 23-4-1650 f 103, blz. 189-191.
- 19) HUA Archief Stadsbestuur, toegang 702-1 inv. nr 121 resolutiën van de vroedschap, 1577-1795, op o.a. datum te raadplegen via het interne zoekstelsel.
- 20) In dat jaar hingen de oude Van Wouklokken nog in de Domtoren. Zij zouden in 1663 worden omgesmolten voor het nieuwe carillon. Waarschijnlijk wordt met een 'tweede gelui' bedoeld een luiding van het één na duurste tarief, namelijk met de Maria-klok. (vriendelijke mededeling Sjoerd van Geuns).
- 21) Op het te laat in de kerk komen met een begrafenisstoet stond een boete. Het te laat komen en het betalen van die boete werd een statussymbool.
- 22) pappel, peppel: populier.
- 23) HUA Archief Stadsbestuur, toegang 702-1 inv. nr 616. Rapport en aantekeningen betreffende verboden vergaderingen der Roomsche-Catholijken 1664-1681 met lijst van Roomsche-Catholieke Geestelijken.
- 24) Deze overdracht staat genoteerd als Not. Akten Montfoort 1686 inv. nr 1448 akte 239 datum 4-12-1686.
- 25) Tot 1673 beschikte de Hollandsche Zending over een eigen opleidingscollege voor priesters in Keulen, veelal 'Alticollense' ('Hoogenheuvel' genaamd omdat het op een hoogte lag.) Na 1673 gingen de priesterstudenten eerst een tijd lang naar Huissen. In het seminarie in Huissen - al in 1631 vermeld - konden de studenten terecht wier ouders niet de dure buitenlandse opleidingen konden bekostigen. Rond 1680 wordt het niet meer vermeld. Van Huissen ging de opleiding (eind 1679) naar Leuven. Daar werd een groot pand in de stad gekocht (met aanzienlijke hulp van noord-nederlandse katholieken, mogelijk ook van Van Erckel zelf) en ingericht als seminarie voor priesters voor de Hollandsche Zending. Het werd wel het 'Leuvense Alticollense' genoemd. Het presidentschap was kennelijk een erebaan voor rijke geestelijken. Vicesuperior Montaltus te Brussel vraagt op 9-3-1733 of aartspriester Ram te Montfoort een kandidaat voor het presidentschap te Leuven weet. Die persoon moet dan wel van zich zelf ruim in zijn geld en goed zitten ('..ex se dives et locuples sit.') Nadat in 1797 de Franse bezetters de universiteit van Leuven hadden opgeheven, verdween daar de priesteropleiding van de Hollandsche Zending. Een aantal aartspriesters o.a. de Utrechtse, kozen toen voor een nieuwe plek in Huis Bergh in 's-Heerenberg, eigendom van de grafelijke familie Von Hohenzollern. De eerste 14 theologiestudenten arriveerden daar in 1799. In 1842 werd dit grootseminarie verplaatst van 's-Heerenberg naar Warmond. Voor de humaniora kon men vanaf 1587 terecht op de Latijnse School in Gemert. Ook de universiteit van Douai had in die tijd een theologieopleiding.
- 26) Wagenaar, J.: Tegenwoordige Staat der Verenigde Nederlanden, Amsterdam Tirion 1772.
- 27) Archief Oud-Roomsch Katholieke Aalmoezenierskamer. Toegang 794-1 inv.nrs 108; 24.
- 28) HUA Archief Stadsbestuur, toegang 702-1 inv. nr 616. Rapport en aantekeningen betreffende verboden vergaderingen der Roomsche-Catholijken 1664-1681 met lijst van Roomsche-Catholieke Geestelijken.
- 29) Allan (Allan, F.: De stad Utrecht en hare geschiedenis. Amsterdam. Weytink en van der Haart. 1856) zegt op blz. 124: 'Ja zelfs stichtte de Dominicaan Priester Rolandus Obijn, in 1580 in stilte eene kerk, welke in het Dorstige Hartsteegje eenen geheimen ingang had.' Utrechts Jaarboekje 1902. blz. 309: De Dorstige Hartsteeg kerk is in 1580 gesticht door de pater Dominicaan Rolandus Obijn. Sanne Alberts (Alberts, Sanne: De Suikermolen en Sandenburg, een onderzoek naar middeleeuwse koopmanshuizen in Utrecht. Doctoraalscriptie architectuurgeschiedenis, Amsterdam 1998. deel I) noemt de kerk op blz. 8 en 11 en neemt aan dat deze dateert van na 1665.
- 30) Missieverslag van Pater Johannes Baptista Verjuys, 1660, als geciteerd in Meijer, G. A.: De paters Dominicanen te Utrecht, uitgegeven bij gelegenheid van het zevende eeuwfeest van St. Dominicusorde. 1917. blz. 105.
- 31) Branden, F. Jos. Van den en J. G. Frederiks: Biografisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse letterkunde. L. J. Veen, Amsterdam 1888-1891.
- 32) Thoomes, W.: Restauratie Dorstige Hartsteeg 21, in Maandblad Oud Utrecht 1975-5, blz. 36-38. De door

- hem bedoelde stadsplattegrond is te vinden in: Topografische Verzameling van de stad Utrecht nr Ab 76.
- 33) Alberts, Sanne: o.c. blz. 10.
- 34) Brink, L. M. van den, H. L. de Groot: Arch. en Bouwhistorische Kroniek van de gemeente Utrecht, 1983, 8. blz. 108-113.
- 35) Pastoor Hartman in 1839 als geciteerd in Maandblad Oud Utrecht 68^e jrg. blz. 29.
- 36) Banning, H. A.: Uitstapjes in Nederland-Utrecht. De Katholieke Illustratie 1874/1875 blz. 56.
- 37) Schaik, T. H. M. van: De honden van de Heer blaffen niet meer. De dominicaanse aanwezigheid in Utrecht 1232-2010. Maandblad Oud Utrecht 5, 2010. blz. 154-159.
- 38) Rientjes, A. E.: De Roomsche kerken van Utrecht. Officiële kerklijst van Utrecht 1914-1920.
- 39) medeling Drs Ton van Schaik
- 40) als beschreven in: Hoogland, J. A.: De gevangenneming van P. Paulus van der Rijst te Utrecht. Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Deel VIII blz. 239.
- 41) als beschreven in Van Schaik o.c.
- 42) Missieverslag van Pater Johannes Baptista Verjuys, 1660, als geciteerd in Meijer, G. A. o.c. blz. 105.
- 43) Kwitantie Christophorus Flores inzake een misfundatie door Josuina Jans. Collectie Rijsenburg. Toegang 17. inv. nummer 458.
- 44) HUA Archief van de St. Willibrordusparochie. Toegang 822. Inv. nummer 108, stukken betreffende verwerking van huizen etc. 1637-1766.
- 45) Stadsarchief II toegang 702-1 inv. 121 Resolutiën van den Raad. Het raadsverslag van 15-10-1764 bevat het verslag van het conflict tussen kapelaan Willem Fey en pastoor Wuijts met hoor en wederhoor; een ruime onderbouwing van de bepaling dat reguleren voortaan geen toegang meer hebben tot de Hollandsche Zending en de tekst van een verklaring die de Rooms-Katholieke geestelijken in de stad voortaan moesten tekenen aler ze tot hun ambt klonde worden toegelaten.
- 46) Stadsarchief II Toegang 702-1 inv. nr 610 Ondertekening der R. C. Priesters onder het Declaratoir, vastgesteld bij Resolutie der Vroedschap van 15-10-1764. 1764-1794.
- 47) Stadsarchief II Toegang 702-1 inv. nr 611. Brieven en getuigschriften betreffende de admisse van R. C. Geestelijken als pastoors te Utrecht. 1764-1796.
- 48) Stadsarchief II Toegang 702-1 inv. nr 612 Namen der R. C. Pastoors en Capellaans die de Eed tot handhaving der constitutie hebben afgelegd. 19-12-1788.
- 49) Opheusden, P.H.M. van: Henricus Berendtsen, aartspriester van Utrecht, een patriot die geen Bataaf werd. Jaarboek Oud-Utrecht 1987 blz. 228-276.
- 50) Maren, Willem van: De woelige jaren tachtig van de achttiende eeuw. Jaarboek Oud Utrecht 2011. blz. 128.
- 51) Een fidei-commis is een testamentaire beschikking dat een bepaald goed of kapitaal niet anders overgedragen of vervreemd mag worden dan aan een in die schikking genoemde persoon/rechtspersoon. Het vormt een beperking van het erfrecht. Het is speciaal een juridisch middel om goederen 'in de familie' te houden. Met de term fidei-commis wordt zowel de schikking aangeduid als het goed waarop die schikking betrekking heeft. In het geval van Reaal zou het bijvoorbeeld kunnen gaan om een aandeel in een familieonderneming of ongedeelde boedel.
- 52) Thoomes, W.: Leven met de Lekdijk. De boerengemeenschap Tull en 't Waall in de zeventiende en achttiende eeuw. Historische Reeks Kromme-Rijngebied. 12. 2012. o. a. blz. 56-58.
- 53) Meyer, A.K. de: Augustinus in de Domstad. 350 jaar Zielzorg van de Augustijnen 1636-1986. Utrecht Provinciaal Orde der Augustijnen. 1986. blz. 23.
- 54) Strengers - Olde Kalter, Karin: Eerst de heren, vervolgens de burgers. De invloed van notabelen op het plaatselijk bestuur van Maarssen na 1813. Jaarboek Oud Utrecht 2011 blz. 200.
- 55) Zeijden, Albert van der: Begraven in gewijde aarde. De katholieke begraafplaats buiten de Wittevrouwenpoort. (1818-1875) Jaarboek Oud Utrecht 1994. blz. 113-140.
- 56) Pietersma, A.: 'Kerkebouw en kerkestrijd. Een Utrechts pastoorconflict anno 1840'. Maandblad Oud Utrecht, jrg 68 nr. 2. 1995, blz. 28-33.
- 57) Dunk, Thomas van der: 'Een onverkoopbare kerk' In: Vis, J. en W. Janse red.: Staf en Storm, het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland in 1853: actie en reactie. Verloren, Hilversum 2002.
- 58) De Orde van de Eikenkroon werd in 1841 ingesteld door Willem II, groothertog van Luxemburg, koning der Nederlanden. De orde had in de tijd van pastoor Hartman vier klassen of graden waarvan 'commandeur' er één was. Vanaf 1892 nam in Nederland de Orde van Oranje Nassau de plaats in van deze onderscheiding. In Luxemburg bleef deze orde bestaan.
- 59) Beijers catalogus veiling 10-6-2008. Deze informatie danken we aan de heer J. J. van Markesteijn.
- 60) Rientjes, A. E.: De Roomsche Kerken van Utrecht. Overdruk uit de Officiële kerklijst 1914-1920. Z. pl. z. j.
- 61) Dijk, Rogér van: Het Friedrich Meyer-orgel van de Sint Josephkerk te Utrecht. in: Rijk, H. en J. Boogaarts: Tympano, Choro & Organo. Liber festus in honorem Jan Boogaarts. Zutphen Walburgers. 2009. blz. 103.

Overige gebruikte literatuur

- Aa, A. J. van der: Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. Amsterdam 6 dec. 1792 - Gorinchem 21 maart 1857.
- Den Daas, G.: Kolfbaan 'De Drie Dorstige Harten', SteenGoed nr 5, november 1989.
- Hoekstra, T. J.: Dorstige Harststeeg 21 in: Arch. Kroniek, Maandblad Oud Utrecht 1979, 1, blz. 13.
- Deventer, Chr. Van: De Statie in de Dorstige Harststeeg. Typoscript z.j. z.pl.
- Hofman, J.H., emeritus pastoor van Everdingen: 'Allerlei betreffende de stad Utrecht' in: Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, bijdragen verzameld en uitgegeven op last en onder toezicht van Z. D. H. den Aartsbisshop. Vijfde deel. hoofdstuk 5. Utrecht 1878 Wed. J. R. van Rossum.
- Hoogland, A. A. J.: De Dominicanen te Utrecht. In: Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. 9. (1881) blz. 221.
- Houdijk, Paul: Maarschalkerweert en Zoon in kerkorgels, E-book.

- Jacobs, J. Y. H. A. : *Joan Christiaan van Erckel (1654-1734) Pleitbezorger voor een locale kerk*. Dissertatie. Amsterdam. Holland Universiteits Pers, 1981.
- Kok, D. de, O. F. M. : *Monasticon Batavum. Deel I, supplement. Verhandelingen der Nederlandsche academie der wetenschappen, afdeling letterkunde. Nieuwe reeks, deel XLV. N.V. Noord-Nederlandsche Uitgeversmaatschappij, Amsterdam, 1942.*
- Kok, J. A. de, o.f.m.: *Acht Eeuwen Minderbroeders in Nederland . Een orientatie. Hilversum Verloren 2007. (daarin blz. 186-189 De 'Glorie' van de statievajer.)*
- Kooij, B. H. J. N.: *Oude isolatiematerialen. Deel 2: houtresten. In: Nieuws, (orgaan Nederlandse Vereniging van Monumentenzorgers) 2003, nummer 3, blz. 7-11.*
- Lambermond C. H. M. o.p.: *Gedenkboekje bij het zevende eeuwfeest der dominicanen te Utrecht, 1232-1932. Utrecht 1932. Dekker en Van de Vegt n.v.*
- Laus, J.: *Maarschalkerweert en zoon, orgelmakers te Utrecht. Alphen aan de Rijn, Canaletto/Repro-Holland 2008.*
- Meerwijk, Jeroen van: *Lange Nieuwstraat 12. Een Kleine Geschiedenis. Stichting Matris 1996. blz. 13.*
- Meegeren, P. J. A. van: *Katholiek Utrecht in de tweede helft van de 19e eeuw. Utrechtse Historische Cahiers. Jaargang 8 (1987) nr 3/4.*
- Meijer, G. A., o.p.: *De Paters Dominicanen te Utrecht. Uitgegeven bij gelegenheid van het zevende eeuwfeest van Sint Dominicus Orde, z. pl. 1916.*
- Meyer, A. K. de: *Augustinus in de Domstad. 350 jaar Zielzorg van de Augustijnen 1636-1986. Utrecht Provinciaal Orde der Augustijnen. 1986. blz. 23.*
- Molhuysen P. C. en P. J. Blok, (red.): *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel I. A.W. Sijthoff, Leiden 1911.*
- Muller, S. Fzn: *'Het rechtsboek van den Dom te Utrecht door Hugo Wstinc.'s-Gravenhage 1895.*
- Olde Meyerink, B. e.a. (red.): *Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht (onder auspiciën van de Stichting Utrechtse Kastelen) Matris, Utrecht 1995.*
- Pietersma, A., Wijmer, D. J., m.m.v. J. A. C. Mathijssen: *Inventaris van de archieven van de Parochie van de H. Willibrordus in: Pietersma, A., D. J. Wijmer, m.m.v. J. A. C Mathijssen, Inventarissen van de archieven van de in 1855 opgerichte R.K. Parochies in de stad Utrecht. Utrecht 1993. Gemeentelijke Archiefdienst. publicatie 6. blz. 81 t/m 105 over de Willebrordusparochie en zijn voorlopers (Dorstige Hartsteeg en St Servaas onder de Linden).*
- Rasch, Rudolph: *Mijn werk op internet deel I, Geschiedenis van de muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572-1795.*
- Rogier, L. J.: *Geschiedenis van het Katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en 17e eeuw. 5 delen. Amsterdam, 1964 Elsevier pocket.*
- Romeinsche bronnen voor den kerkelijken toestand der Nederlanden onder de apostolische vicarissen, 1592-1727. 4 delen. Rijks Geschiedkundige Publicaties, Grote Serie. nummers 77,84,94,97. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage. 1592-1651: Cornelissen, J.D.M. ; 1651-1686: R. R. Post; 1685-1705: P. Polman; 1706-1727 P. Polman. (digitaal raadpleegbaar)
- Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-Katholieke kerk in Nederland 1727-1853 (vervolg op bovenstaande serie) 5 delen. nummers 103,110,153,215,216. Cornelissen, J. D. M., R. R. Post, P. Polman. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage. (digitaal raadpleegbaar)
- Schaik T. H. M. van, O. Vervaart, St. Dominicuskerk 1951-2001. Jubileumuitgave van Gesprek. Utrecht 2001.
- Schaik, J. W. C. van: *Bij de rouwbrief voor Pastoor J. J. Reaal. Heemtydingen, orgaan voor de streekgeschiedenis van het Stichts-Hollandse grensgebied. 1979 blz. 106-108.*
- Slomp, M., B. Klück: *Bouwhistorisch rapport Lange Nieuwstraat 53. begane grond, souterrain en kelder. Typoscript. Utrecht September 2004.*
- Thooßen, J.: *Kroniek van Bergh, 625 jaar stad 's Heerenberg. In: Old Ni-js jrg. 22, nummer 57, 2007. blz. 4-58*
- Tjoelker, M. en T., *Genealogie van de familie Tjoelker-Schuuring. In de website van Menno en Tineke Tjoelker-Schuuring wordt de genealogie van de familie Cuijlenburgh genoemd (www.tjoelker.org)*
- Wevers, L.: *Lange Nieuwstraat 53 te Utrecht. Bouwhistorische opname en waardestelling. Vlaardingerbroek en Wevers, Utrecht juni 2005.*
- Wevers, L.: *Dorstige Hartsteeg 21 te Utrecht. Bouwhistorische opname en waardestelling. Vlaardingerbroek en Wevers, Utrecht juni 2005.*
- Zwanikken, W.: *'Stripverslag' Lange Nieuwstraat 53. typoscript Utrecht 23-9-2007.*

Het stucwerk-toogje boven de nis in de gang op de begane grond, voor de restauratie.

